

А. ҲАМИДОВА

МАТЕМАТИКА

МУРОҶИАТ БА ХОНАНДАИ КИТОБ

Дӯсти ҷавони ман. Бидон ва огоҳ бош, ки китоб дар радифи Модар ва Ватан арзандатарин муқаддасот ба ҳисоб меравад. Тамоми бузургон, донишмандон ва хирадмандони гузаштаву муосир китобро яке аз беҳтарин арзишҳои зиндагӣ доништа, онро "аниси кунчи танҳой" ва "фурӯғи субҳи доноӣ" пиндоштаанд.

Китобе, ки дар даст доред, бо заҳмати ниҳоят зиёд аз ҷоп баромадааст. То дар ин шакли ниҳоят зебо ва мазмунӣ баланд ба дастӣ Шумо расидан муаллифон, ҳуруфчинон, рассомон, саҳифабандон ва ноширон ранҷи бисёре кашидаанд, маблағи зиёде сарф кардаанд. Бинобар ин, ба қадри меҳнати онҳо расидан қарзӣ боодобист. Китобро азизу муқаддас донед, чун гавҳараки ҷашм онро эҳтиёт намоед. Китобро бо шавқу завқӣ беандоза мутолиа созед, аз мундариҷаи он донишатонро афзун гардонед ва бомаърифату соҳибхирад шавед!

Бидонед, ки китобхониву китобдӯстӣ инсонро ҳатман ба қуллаи мурод мерасонад, мартабаашро дар ҷамъият баланд мебардорад, ўро ҳимматбаланду қадршинос мегардонад. Эҳтиром ба Ватан, ифтихор бо Тоҷикистони азиз, дӯст доштани ҳар гӯшаву канори он аз дуруст мутолиа кардани китоб ва азбар кардани мазмунӣ матнҳои он ба даст меояд.

Ба Шумо, дӯсти ҷавони ман, дар роҳи омӯзиш, азхуднамони арзишҳои бузурги инсонӣ муваффақиятҳо таманно дорам.

Бо эҳтиром
Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон

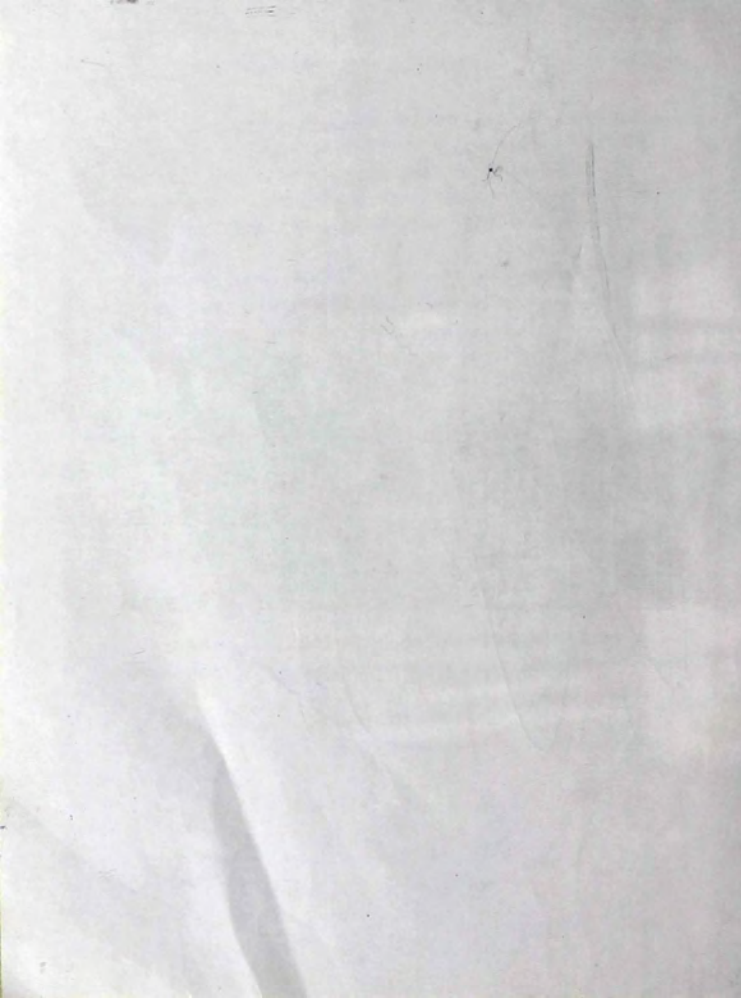

Э. Раҳмонов

ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛИ РАҲМОНОВ

Р

А. ҲАМИДОВА

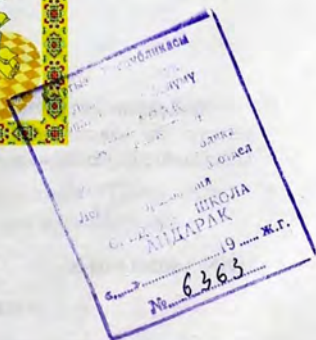
МАТЕМАТИКА

китоби дарсӣ барои синфи 3

Коллегияи Вазорати маорифи Ҷумҳурии
Тоҷикистон ба ҷоп тавсия кардааст

«Сарпараст»
Душанбе
2005

ББК 22.1 Я 72

Х34

Ҳамидова А.

Математика, китоби дарси барои синфи 3. – Душанбе:

“Сарпараст”; Самара: Издательство «Учебная литература». –

Соли 2005, 144 саҳифа.

Истифодаи китоб:

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли хониш	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали сол	Охири сол
1					
2					
3					
4					
5					

Муаллимони мӯхтарам!

Ҳошишмандем фикру мулоҳизаҳои худро оид ба мазмуни китоби мазкур ба нишони 734024, ш. Душанбе, кӯчаи Айни, 45, Пажӯшишгоҳи улуми педагогии Тоҷикистон ирсол намоед.

ISBN 5-902614-04-X

© “Сарпараст”, 2005
© Издательство “Учебная литература”, 2005

ЧАМЪ ВА ТАРҲ ДАР ДОИРАИ 100

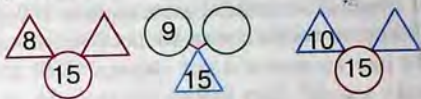
- 1) Адади 5-ро 5 воҳидӣ то ҳосилшавии 50 зиёд кунед.
Адади 50-ро то ҳосилшавии 5 панҷ воҳидӣ кам кунед
2) Адади 10-ро 10 воҳидӣ то ҳосилшавии 100 зиёд кунед.
Адади 100-ро то ҳосилшавии 10 даҳ воҳидӣ кам кунед.
2. Адади 50 пас аз кадом адад меояд? Пас аз адади 99 кадом адад меояд? Дар байни ададҳои 86 ва 90 кадом ададҳо ҳастанд?
3. Адади хурдтарин ва калонтарини дурақамаро номбар кунед.
4. Оид ба чамъ 3 мисоле нависед, ки ҷавобаш 9, 11, 17 бошад.
5. Ададҳои 16, 17, 55, 73, 97, 99-ро навишта, дар зерӣ даҳӣ як хатча, дар зерӣ ададҳои чуфт ду хатча кашед.
6. Ададҳои 5, 8, 9, 10, 11, 14, 27, 30, 44, 69-ро нависед ва дар зерӣ ададҳои тоқ як хатча, дар зерӣ ададҳои чуфт ду хатча кашед. Намуна: 9, 10.
7. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ диҳед:
 $48 + 2$ $9 + 5$ $60 - 25$ $15 + (20 - 5)$
 $50 - 2$ $14 - 5$ $55 + 25$ $(42 + 8) - 20$

- 1) Чамъшавандаи якум 39, чамъшавандаи дуҷум 4. Ҳосили чамъро ёбед.
2) Фарқи ададҳои 44 ва 6-ро нависед.
2. Модарам дар танӯр як маротиба 12-то нон ва маротибаи дигар 4-то зиёдтар нон часпонданд.

*Рақами 1-и сурх саршавии дарсхоро ишора мекунад.

Модарам бори дуҷум ба танӯр чандто нон часпонданд?
Модарам ҳамагӣ чандто нон пухтанд?

3. Катакҳои холиро пур кунед ва гӯед, ки адади 15 аз кадом ду адад ҳосил мешавад?

4. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ дода, мисолҳоро ҳал кунед:
 $9 + 8$ $18 - 9$ $25 + 6$ $41 - 20$

5. Катакҳои сафед ва сиёҳи тахтаи шохмотро ҳисоб кунед. Тахтаи шохмот ҳамагӣ чанд катак дорад?

Ин донаи шохмот пиёда ном дорад.

6. Падарам дар боғ 18 бех ниҳоли хурмо ва 8 бех зиёдтар ниҳоли себ шинонданд. Падарам ҳамагӣ чанд бех ниҳол шинонданд?

1. Мисолҳоеро нависед, ки ҷавобаш 8 ва 20 бошад:

$14 - 6 =$	$0 + 8 =$	$12 - 12 =$	$32 - 12 =$
$15 - 9 =$	$16 - 7 =$	$28 - 8 =$	$34 - 4 =$
$28 - 20 =$	$8 - 0 =$	$12 + 8 =$	$35 - 20 =$

2. Ададҳои зеринро хонед: 17, 20, 32, 37, 40, 43, 80.

3. Ададҳои 52, 53, 64, 87-ро ба суммашон иваз кунед.
Монанди: $52 = 50 + 2$.

4. Метр, детсиметр, сантиметр ченакҳои дарозӣ мебошанд.
1 детсиметр чанд сантиметр аст? 1 метр чанд детсиметр аст? Дар хаткашак 7 см-ро нишон диҳед. Ҳисобкуниро аз кучо сар кардед?

5. Ҷуфти ифодаҳоро муқоиса карда, монандӣ ва фарқи онҳоро баён кунед:

$$15 + 5$$

$$15 + 6$$

$$30 + 25$$

$$28 + 25$$

$$14 - 4$$

$$14 - 5$$

6. Ададҳои зеринро ба 8 воҳид зиёд кунед ва натиҷаашро 3 воҳид кам кунед: 3, 4, 5, 6, 8, 9.
7. Таркиби адади 9-ро ӯед. Суммаи кадом ду адад ба 17 баробар мешавад?

1. 1) Амали ҷамъро бо ду роҳ санҷед:

$$\frac{5 + 4}{9 - 5}$$

$$9 - 4$$

$$\frac{12 + 8}{\dots}$$

$$\dots$$

$$\frac{25 + 10}{\dots}$$

$$\dots$$

- 2) Мисолҳои ҳар як сутунро аз назар гузаронида, ӯед, ки ду мисоли охирин аз мисоли якум чӣ тавр пайдо шуданд?

Агар аз ҳосили ҷамъ (сумма) яке аз ҷамъшавандаҳоро тарҳ (кам) кунем, ҷамъшавандаи дигар ҳосил мешавад.

Ин қондаро хонед ва дар хотир нигоҳ доред.

2. Дар табақ 2-то анор буд. Саодат ба табақ боз 4-то себ, 4-то хурмо ва 4-то нок гузошт. Акнун дар табақ ҳамагӣ чандто мева ҳаст?
3. Шифоҳӣ.

- 1) Суммаи ададҳоро ёбед:

$$6 \text{ ва } 5;$$

$$7 \text{ ва } 6;$$

$$9 \text{ ва } 8;$$

$$60 \text{ ва } 20.$$

- 2) Фарқи ададҳоро ёбед:

$$11 \text{ ва } 5;$$

$$14 \text{ ва } 7;$$

$$17 \text{ ва } 9;$$

$$80 \text{ ва } 20.$$

- 3) Ифодаҳоро хонед:

$$7 + 5,$$

$$24 - 20,$$

$$12 + (8 + 1),$$

$$28 - (9 + 5)$$

4. Тарзи ҳисоббарорино баён кунед:

$48 + 2$

$56 + 20$

$80 + 15$

$50 - 48$

$76 - 56$

$95 - 80$

5. Ду порча кашед: дарозии порчаи якум 5 см, дуюмаш 1 дм. Кадоме аз ин порчаҳо дарозтар аст?

6. Ин донаи шохмот рух ном дорад.

ЗАРБ ВА ТАҚСИМ

1. 1) Ба абраю астари як кӯрпача 6 м сатин ва чит сарф шуд. Барои дӯхтани 8-то чунин кӯрпача чанд метр сатин ва чит сарф мешавад?

2) Барои дӯхтани 8-то кӯрпачаи якхела 48 м сатин ва чит сарф шуд. Ба як кӯрпача чанд метр сатин ва чит сарф шуд? Ҳалли масъалаҳоро муқоиса намоед. Онҳо чи монандӣ ва чи фарқ доранд?

2. Ин донаи шохмот шох ном дорад.

3. Ифодаҳоро хонед ва ҳисоб кунед:

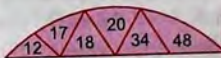
$$\begin{array}{r} 28 \\ + 11 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 31 \\ + 25 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 47 \\ - 25 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 55 \\ - 32 \\ \hline \end{array}$$

4. Ҷавобашро нависед:

+30

$$5. \quad 8 \cdot 4 \quad 9 \cdot 4 \quad 6 \cdot 7 \quad 54 : 6 \quad 64 : 8 \quad 72 : 8$$

$$32 : 8 \quad 36 : 9 \quad 42 : 6 \quad 9 \cdot 6 \quad 8 \cdot 8 \quad 9 \cdot 8$$

6. Ифодаҳоро ҳисоб кунед:

$$12 - 4 \quad 50 - 19 \quad 40 - (32 + 8) \quad 72 : (43 - 34)$$

$$8 + 4 \quad 31 + 30 \quad 60 + (20 + 10) \quad 54 \cdot (61 - 55)$$

7. Аз расмҳо истифода бурда, оид ба зарб ва тақсим дутоғӣ мисол нависед:

8. Дар қуттӣ 30 дона тухм буд. Рӯзи якум 5 дона, рӯзи дуум 7 дона тухм пухтанд. Дар қуттӣ чанд дона тухм монд?

1.

$$3 \cdot 2 = 2 \cdot 3 \quad 2 \cdot 4 = 4 \cdot 2$$

Расм ва баробариҳоро мушоҳида кунед, фарқ ва монандии онҳоро гӯед. Хосияти ҷойивазкунии зарбро ба хотир оред.

2.

$$6 \cdot 2 \quad 12 : 2 \quad 5 \cdot 5 \quad 25 : 5 \quad 6 \cdot 7 \quad 42 : 7$$

$$6 \cdot 3 \quad 18 : 3 \quad 5 \cdot 6 \quad 30 : 6 \quad 6 \cdot 9 \quad 54 : 9$$

$$7 \cdot 2 \quad 14 : 2 \quad 4 \cdot 9 \quad 36 : 9 \quad 9 \cdot 7 \quad 63 : 7$$

$$9 \cdot 9 \quad 81 : 9 \quad 9 \cdot 3 \quad 27 : 3 \quad 7 \cdot 8 \quad 56 : 8$$

3. Ҳисоб кунед:

$20 - 5$

$14 - 6$

$17 - 8$

$15 + 5$

$6 + 8$

$9 + 8$

$20 - 15$

$14 - 8$

$17 - 9$

Мисолҳои ҳар як сутунро муқоиса карда, гуед, ки мисолҳои дуҷум ва сеҷум аз мисоли якум чӣ ҳел ҳосил карда мешаванд?

Агар фарқ ва тарҳкунандаро ҳамчун кунем, тарҳшаванда ҳосил мешавад. Агар аз тарҳшаванда фарқро тарҳ кунем, тарҳкунанда ҳосил мешавад.

Ин қондаро хонед ва дар хотир нигоҳ доред.

4. Ҷамъро иҷро кунед ва санҷед:

$$\begin{array}{r} 15 \\ + 26 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 40 \\ + 37 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 63 \\ + 28 \\ \hline \end{array}$$

5. Тарҳро иҷро кунед ва санҷед:

$$\begin{array}{r} 54 \\ - 39 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 70 \\ - 48 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 81 \\ - 29 \\ \hline \end{array}$$

САНҶИШИ ЗАРЪ ВА ТАҚСИМ

- 1) Аз 12 метр атлас 6-то куртаи духтарона дӯхтанд. Ба якто курта чанд метр атлас сарф шуд?
2) Аз ду метр атлас якто куртаи духтарона дӯхтанд. Ба 6-то чунин курта чанд метр атлас сарф мешавад? Ҳалли масъалаҳоро муқоиса намоед.
2. Мисолҳои сутуни якумро истифода бурда, мисолҳои дигарро иҷро кунед:

$8 \cdot 2 = 16$

$5 \cdot 3 = 15$

$6 \cdot 2 =$

$16 : 2 = 8$

 \dots \dots

$16 : 8 = 2$

 \dots \dots

Агар ҳосили зарбро ба ҳамзарби дуҷум тақсим кунем, ҳамзарби якум ҳосил мешавад: $16 : 2 = 8$. Агар ҳосили зарбро ба ҳамзарби якум тақсим кунем, ҳамзарби дуҷум ҳосил мешавад: $16 : 8 = 2$.

Амали зарб бо ду роҳ санчида шуд.

Қонидаро хонед ва дар хотир нигоҳ доред.

3. Ифода нависед ва ҳисоб кунед:

1) Тақсимшаванда 8, тақсимкунанда 4. Ҳосили тақсимро ёбед.

2) Ҳосили зарби ададҳои 9 ва 3-ро ёбед.

3) Ҳосили қамъи ададҳои 45 ва 20-ро ёбед.

4. Аз мисолҳои сатуни якум истифода бурда, мисолҳои дигарро иҷро кунед:

$18 : 2 = 9$

$24 : 6$

$35 : 7$

$9 \cdot 2 = 18$

 \dots \dots

$18 : 9 = 2$

 \dots \dots

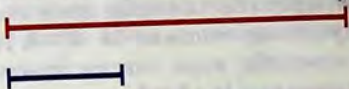
Ҳосили тақсим (9)-ро ба тақсимкунанда (2) зарб кардем, тақсимшаванда (18) ҳосил шуд: $9 \cdot 2 = 18$.

Тақсимшаванда (18)-ро ба ҳосили тақсим (9) тақсим кардем, тақсимкунанда (2) ҳосил шуд: $18 : 9 = 2$.

Амали тақсим бо ду роҳ санчида шуд.

5. Қадвали зарби 2 ва 3-ро гӯед. Қадвали тақсим ба 2 ва 3-ро гӯед.

1. Порчаҳоро чен кунед. Порчаи якум аз порчаи дуум чанд сантиметр дарозтар аст? Порчаи дуум аз порчаи якум чанд маротиба кӯтоҳтар аст? Порчаи якум аз порчаи дуум чанд маротиба дарозтар аст?

Барои як адад назар ба адади дигар чӣ қадар зиёд (кам) буданаширо донистан аз адади калон адади хурд тарх (кам) карда мешавад.

Барои як адад назар ба адади дигар чанд маротиба зиёд (кам) буданаширо донистан адади калон ба адади хурд тақсим карда мешавад.

Хонед ва дар хотир нигоҳ доред.

2. Аз адади 1 то 18 ададҳои чуфт ва тоқро нависед. Қадоме аз онҳо ба 2 тақсим мешаванд? Қадомаш ба 3 тақсим мешаванд?

Ададҳои чуфт ба 2 тақсим мешаванд.
Ададҳои тоқ ба 2 тақсим намешаванд.

3. Дар боғи мактаб 6 бех ниҳоли себ ва ду маротиба камтар ниҳоли зардолу шинонданд. Дар боғи мактаб ҳамагӣ чанд бех ниҳол шинонданд?

4. $6 : 3$ $10 : 2$ $12 : 6$ $5 \cdot 2$ $53 + 7 - 20$
 $6 : 2$ $10 : 5$ $6 \cdot 2$ $9 - 2$ $69 - 9 + 28$

5. Кӣ зудтар ? Ҷавобашро нависед:

6. Ин донаи шохмот фил ном дорад.

1. 1) Ададҳои 8 ва 2-ро истифода бурда, оид ба тақсим масъалаи яқамала тартиб диҳед.

2) Ададҳои 8 ва 2 ва ибораи «...маротиба камтар»-ро истифода бурда, масъалаи дуамала тартиб диҳед.

2. $(68 + 12) - 27$ $18 : 9$ $16 : 8$ $16 - 7$
 $68 + 12 - 27$ $9 \cdot 2$ $8 \cdot 2$ $9 + 7$

3. $\square : 2 = 7$ $\square \cdot 6 = 12$ $\square + 50 = 50$
 $14 : \square = 7$ $2 \cdot \square = 12$ $50 - \square = 50$

4. Ҷуфти мисолҳоро муқоиса кунед, монандӣ ва фарқи онҳоро гӯед.

$48 + 20$ $84 - 10$ $7 \cdot 2$ $14 : 2$
 $20 + 48$ $84 - 14$ $2 \cdot 7$ $18 : 2$

5.

				$4 \cdot 4 = 16$	
				$4 \cdot 5 = 20$	$5 \cdot 4 = 20$
				$4 \cdot 6 = 24$	$6 \cdot 4 = 24$
				$4 \cdot 7 = 28$	$7 \cdot 4 = 28$
				$4 \cdot 8 = 32$	$8 \cdot 4 = 32$
				$4 \cdot 9 = 36$	$9 \cdot 4 = 36$

Мисолҳои сутуни дуҷум ва мисолҳои сутуни якум чӣ монандӣ ва фарқ доранд? Оё ҳосили зарб тағйир ёфт?

6. Ба ҷои нуқтаҳо аломат ($>$, $<$, $=$) гузошта, ифодаҳоро хонед:

$$\begin{array}{lll} 4 \cdot 2 \dots 2 \cdot 4 & 8 : 2 \dots 8 \cdot 2 & 36 \cdot 1 \dots 36 - 1 \\ 4 \cdot 3 \dots 4 \cdot 2 & 5 \cdot 2 \dots 2 \cdot 5 & 57 + 10 \dots 57 + 11 \end{array}$$

1. Аз рӯи намуна мисолҳо нависед ва ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{llll} 12 : 3 = 4 & 18 : 2 & 15 : 3 & 16 : 4 \\ 12 : 4 = 3 & \dots & \dots & \dots \end{array}$$

2. Чистонро хонед ва гӯед, ки ин кадом моҳ аст?

*Аз якшанбе то шанбе,
Ҳафтто рӯзи як ҳафта.
Аз чаҳортои ҳафта,
Моҳ ояд рафта-рафта.*

3. $70 + 5$ $80 + 4$ $90 + 9$ $37 + 3$ $50 - 2$
 $75 + 5$ $84 - 4$ $99 - 9$ $48 + 2$ $40 - 3$

4. Дар ҷӯт 4 маротиба 5-тоғӣ дона гузуред ва онҳоро ҳисоб кунед.

$$5 + 5 + 5 + 5 = 20$$

$$5 \cdot 4 = 20$$

Чаро 5-ро ба 4 зарб кардед?

5. $18 : 3$ $12 : 3$ $7 \cdot \square = 14$ $\square + 60 = 67$
 $6 \cdot 3$ $3 \cdot 4$ $\square \cdot 2 = 14$ $67 - \square = 60$

6. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{llll} 85 + 9 & 94 - 5 & 77 - 29 & 63 + 27 \\ 56 + 25 & 91 - 25 & 48 + 29 & 77 - 48 \end{array}$$

1. Ҷадвали зарби 5-ро гӯед.
2. Порчаи дарозиаш 12 сантиметрӣ кашед ва онро ба 2 қисми баробар тақсим кунед. Дарозии ҳар як порча чанд сантиметр аст?
3. Аз рӯи расм доирачаҳоро ҳисоб кунед ва доир ба амалӣ зарбу тақсим яктогӣ мисол нависед.

4. Аз коғаз 4 секунҷаи якхела ва квадрат буред.
5. $5 \cdot 4$ $4 \cdot 5$ $8 \cdot 4$ $(65 + 5) - 12$ $58 + 9$
 $6 \cdot 4$ $4 \cdot 4$ $4 \cdot 8$ $38 - (28 - 10)$ $67 - 50$
6. Ҳамзарби якум 2, ҳамзарби дуум 7 аст. Ҳосили зарбро ёбед. Ҳосили зарби ададҳои 9 ва 2-ро ёбед.

1. 1) Тақсимшаванда 16, тақсимкунанда 2. Ҳосили тақсимро ёбед.
 2) Ҳосили зарби ададҳои 4 ва 8-ро ёбед.
 3) Адади 9-ро 4 маротиба зиёд кунед.
2. Дар як қутгӣ 9 кг помидор бошад, дар 9-то чунин қутгӣ чанд килограмм помидор мешавад?

3. Ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{r} 45 \\ + 20 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 72 \\ + 19 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 27 \\ - 18 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 63 \\ - 49 \\ \hline \end{array}$$

4. $7 \cdot 4$ $9 \cdot 4$ $21 : 3$ $24 : 3$
 $4 \cdot 7$ $4 \cdot 9$ $7 \cdot 3$ $8 \cdot 3$
5. Ҷадвали зарб ва тақсими 6-ро гӯед.

БАРОБАРИ ВА НОБАРОБАРИ

Рамзҳои «>», «<» аломатҳои нобаробарӣ (калон ва хурд) мебошанд, «=» аломати баробарӣ аст.

$$5 = 5, \quad 6 \cdot 3 = 3 \cdot 6, \quad 42 + 4 = 46, \quad 4 \cdot 2 = 8$$

$18 - 6 = 12$ ва монанди инҳо баробарӣ мебошанд.

$$8 > 7, \quad 7 < 8, \quad 10 + 2 > 10, \quad 14 + 1 > 14 - 2, \quad 5 \cdot 2 < 5 \cdot 3,$$

$8 : 2 < 8 \cdot 2$ ва монанди инҳо нобаробарӣ мебошанд.

Мисолҳо: 1) $18 + 2 \dots 2 + 18$

$$18 + 2 = 2 + 18$$

$$20 = 20$$

2) $7 \cdot 4 \dots 7 \cdot 3$

$$7 \cdot 4 > 7 \cdot 3$$

$$28 > 21$$

Дар мисоли якум ҷои ҷамъшавандаҳо иваз шудааст. Аз ин сабаб ба ҷои нуқтаҳо аломати баробарӣ «=» гузошта шуд. Ин ҷо ҳамзарбҳои якуми ҳар ду ифода якхела буда, ҳамзарбҳои дуюм фарқ мекунанд (4 аз 3 калон аст). Аз ин сабаб ба ҷои нуқтаҳо аломати калон гузоштем.

1. Ифодаҳои тарафи чап ва ростро муқоиса кунед ва ба ҷои нуқтаҳо аломати мувофиқ (>, <, =) гузошта, онҳоро хонед:

$$20 + 5 \dots 5 + 20$$

$$43 - 3 \dots 43 - 2$$

$$6 \cdot 4 \dots 6 \cdot 3$$

$$24 : 3 \dots 24 : 4$$

2. 1) Дар синф дар қатори якум 10 нафар, дар қатори дуюм 12 нафар хонанда нишааст. Дар қадом қатор хонанда зиёдтар (камтар) аст? Ададҳои истифода бурда, аз рӯи намуна як нобаробарӣ нависед.

2) Аз рӯи расми якум ду нобаробарӣ ва аз расми дуоюм як баробарӣ нависед ва онҳоро хонед:

1)

2)

3. Агар як сӯзанӣ 9 гул дошта бошад, ба 3-то чунин сӯзанӣ чанд гул дӯхта мешавад?

4. $9 \cdot 4$ $21 : 7$ $14 : 7$ $42 - 2 + 52$
 $36 : 4$ $3 \cdot 7$ $7 \cdot 2$ $38 - (30 + 8)$

ЗАРБ ВА ТАҚСИМ БА ЯК

1. 1) Дар рӯи миз як маротиба 4-тоғӣ доирача гузуред. Ҳисоб кунед, ки як маротиба 4-тоғӣ чандто мешавад?
 2) Дар чӯти синф як маротиба 10-тоғӣ дона гузуред.

2. $8 \cdot 1 = 8$ $15 \cdot 1 = \square$ $9 \cdot 1 = \square$ $1 \cdot 5 + 20 = \square$
 $1 \cdot 8 = \square$ $1 \cdot 15 = \square$ $\square \cdot 9 = 9$ $34 - 4 \cdot 1 = \square$

Ададро ба як зарб кунем, худи ҳамон адад ҳосил мешавад. Агар ҳамзарби дуоюм як бошад, ҳосили зарб ба ҳамзарби якум баробар мешавад: $7 \cdot 1 = 7$. Агар ҳамзарби якум як бошад ҳосили зарб ба ҳамзарби дуоюм баробар мешавад: $1 \cdot 6 = 6$.

Қондари хонед ва дар хотир нигоҳ доред.

3. 6-то гулро сегой ба чанд кас тӯхфа карда метавонед?
6-то гулро якогй ба чанд кас тӯхфа карда метавонед?

Ададро ба як тақсим кунем, худи ҳамон адад ҳосил мешавад: $6 : 1 = 6$, $9 : 1 = 9$.

Агар тақсимкунанда як бошад, ҳосили тақсим ҳамеша ба тақсимшаванда баробар мешавад:

$$14 : 1 = 14, \quad 16 : 1 = 16.$$

Қоидаҳоро хонед ва дар хотир нигоҳ доред.

$$4. \quad \begin{array}{llll} 1 \cdot 1 : 1 & 12 \cdot 1 : 1 & (20 - 12) \cdot 1 & (19 - 18) \cdot 1 \\ 10 : 5 \cdot 1 & 9 : 1 \cdot 1 & 1 \cdot (38 - 30) & (19 - 1) : 1 \end{array}$$

5. Барои боғчаи бачагон 18 кг себ оварданд, ки ин аз миқдори хурмо 2 маротиба зиёд буд. Ба боғча чанд килограмм себ ва хурмо оварданд?

- 1) Мисоле оред, ки ҳамзарби дуҷум як бошад.
 - 2) Мисоле оред, ки ҳамзарби якум як бошад.
 - 3) Кадом вақт ҳосили зарб ба яке аз ҳамзарбҳо баробар мешаванд? Мисол оред.
 - 4) Агар тақсимкунанда як бошад, ҳосили тақсим ба чӣ баробар мешавад? Мисол оред.
2. 1) Ҳосили зарби ададҳои 15 ва 1-ро нависед.
2) Ҳосили тақсими ададҳои 8 ва 1-ро нависед.
3) Тақсимшаванда 24, тақсимкунанда 4.
Ҳосили тақсимиро ёбед.
3. Муқоиса кунед ва ба ҷои нуқтаҳо аломати мувофиқ

($>$, $<$, $=$) гузошта, онҳоро хонед:

$$2 \cdot 5 \dots 5 \cdot 1$$

$$9 : 1 \dots 9 \cdot 1$$

$$10 + 8 \dots 10 - 8$$

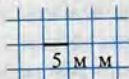
$$24 + 4 \dots 4 + 24$$

4. Шифоҳӣ. Ба хонаи мо 10 нафар меҳмон омад. Бегоҳӣ 8 нафар меҳмон рафту 2 нафари дигар омад. Бегоҳӣ дар хона чанд нафар меҳмон шуд?
5. Гулноза 12-то коса ва 5-то зиёдтар пиёла шуст. Гулноза чандто косаю пиёла шуст?
6. $(62 - 40) + 5$ $16 : 4$ $9 \cdot 4$ $19 + 18$
 $48 + (70 - 28)$ $4 \cdot 4$ $36 : 4$ $37 - 18$
7. Ин донаи шохмот чӣ ном дорад?

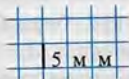

1. Аз ченакҳои дарозӣ кадомашро медонед?

2. 1) Дарозии як катаки дафтартонро чен карда, ин тавр нишона кунед:

2) Баландии як катаки дафтартонро чен кунед ва ин тавр нишона кунед:

3) Дарозии як катаки дафтар чанд миллиметр аст? Баландиаш-чӣ?

4) Дарозии се катаки дафтар чанд миллиметр аст? Дарозии 4 катак-чӣ?

3. Хонед ва нависед:

$$1 \text{ см} = 10 \text{ мм}$$

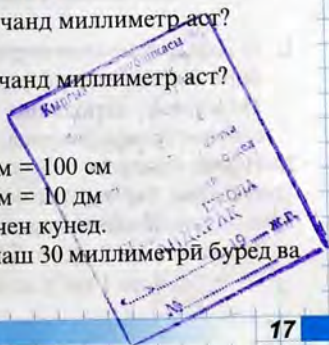
$$1 \text{ м} = 100 \text{ см}$$

$$1 \text{ дм} = 10 \text{ см}$$

$$1 \text{ м} = 10 \text{ дм}$$

4. 1) Дарозӣ ва бари дафтарро чен кунед.

2) Аз коғаз 3 тасмачаи дарозиаш 30 миллиметрии буред ва аз онҳо секунҷа созед.

$$\begin{array}{cccc}
 5. & 7 \cdot 3 & (91 + 8) - 9 & 82 + 8 + 10 & 75 - (50 + 25) \\
 & 21 : 3 & (90 + 9) + 1 & 100 - 10 - 9 & 68 - (19 + 19)
 \end{array}$$

АДАДҲОИ НОМДОР

Ададҳои номдори содда ва таркибӣ

Шумо дар синфи дуҷум бо сантиметр, десиметр, метр ва дар синфи сеҷум бо миллиметр шинос шудед – инҳо ченакҳои дарозӣ мебошанд. Килограмм, грамм ченакҳои вазн мебошанд. Сомонӣ, дирам ченаки арзиш мебошанд. 5 кг, 4 сомонӣ, 50 сомонӣ, 2 дм, 7 см ва монанди инҳо – ададҳои номдори содда;

4 см 5 мм, 1 дм 8 см, 15 см 2 мм ва монанди онҳо ададҳои номдори таркибӣ мебошанд.

Ададҳои номдори соддаи калонтарро ба хурдтараш иваз кардан мумкин аст: 2 дм = 20 см, 3 см = 30 мм; ададҳои номдори таркибиро бо адади номдори содда иваз кардан мумкин аст:

$$1 \text{ см } 4 \text{ мм} = 14 \text{ мм}; \quad 2 \text{ дм } 1 \text{ см} = 21 \text{ см}.$$

1. 1) Дар дафтаратон порчаи дарозиаш 1 дм кашед ва онро бо сантиметр ифода кунед: 1 дм = 10 см
- 2) Порчаи дарозиаш 1 дм 2 см кашед ва онро бо сантиметр ифода кунед.
2. Ифода кунед:

1) бо дм: 3 м = ... дм	2 м 5 дм = ... дм
30 см = ... дм	90 см = ... дм
2) бо см: 2 дм 8 см = ... см	6 дм = ... см
4 дм 1 см = ... см	9 дм = ... см

3. Муқоиса кунед. Ба ҷои нуқтаҳо аломати ($>$, $<$, $=$) гузored ва хонед:

$$88 \dots 90 \qquad 1 \text{ м} \dots 1 \text{ дм} \qquad 4 \text{ см } 1 \text{ мм} \dots 4 \text{ см}$$

$$99 \dots 90 \qquad 8 \text{ дм} \dots 80 \text{ см} \qquad 2 \text{ дм } 5 \text{ см} \dots 3 \text{ дм}$$

4. Ду адади номдори содда, ду адади номдори таркибӣ нависед.

$$\begin{array}{llll} 5. & (25 + 7) : 4 & (70 - 62) \cdot 3 & 4 \cdot 6 : 3 & 28 + 9 \\ & 18 : (12 - 9) & 4 \cdot (32 - 30) & 16 : 4 \cdot 5 & 37 - 9 \end{array}$$

1. 1) Адади 28 см-ро бо дм ва см ифода намоед.
2) Ададҳои 30 см, 70 см-ро бо детсиметр ифода намоед.

$$\begin{array}{lll} 2. & 14 \cdot 1 + 50 & (25 - 10) \cdot 1 & 90 - 80 + 20 \\ & 1 \cdot 12 + 80 & (12 + 8) - 1 & 60 + 30 - 40 \end{array}$$

3. Ширмоҳӣ дар обҳои ширин зиндагӣ мекунад ва дарозиаш то 50 см мешавад. Дарозии моҳиро бо детсиметр ифода кунед.

4. 1) Порчаи дарозиаш 6 см кашед. Дарозии онро 2 маротиба зиёд кунед. Дарозии порчаи дуумро ёбед. Бо детсиметр ва сантиметр ифода кунед.

2) Дарозии порчаро чен кунед. Онро 2 маротиба кам карда, дар дафтартон кашед.

$$\begin{array}{llll} 5. & 24 : 4 \cdot 2 & 36 : 4 \cdot 3 & (12 + 12) : 6 & 47 - 7 + 20 \\ & 8 \cdot 2 : 3 & 9 \cdot 3 : 3 & (32 + 10) : 7 & 68 + 5 - 30 \end{array}$$

1. 15 литр ширро ба се хурма ба миқдори баробар андохтанд. Дар ҳар як хурма чанд литр шир андохтанд?

2. Аз чор литр шири ҷӯшондагӣ як пиёла қаймоқи хонагӣ гирифтанд мумкин аст. Аз 12 литр шир чанд пиёла қаймоқи хонагӣ гирифта мешавад?

3. Дар синфи 3 «А» 24 талаба, дар синфи 3 «Б» 2 нафар камтар, дар синфи 3 «В» назар ба синфи 3 «Б» 4 нафар зиёдтар талаба меҳонад. Дар се синфи сеюм чанд нафар талаба меҳонад?

4. Ифодаҳоро муқоиса кунед. Онҳо чӣ монандӣ ва чӣ фарқ доранд?

$$12 : 3 = 4 \quad 18 : 2 \quad 9 \cdot 3 \quad 84 + 5 \quad 96 - 20$$

$$12 : 4 = 3 \quad 18 : 3 \quad 3 \cdot 9 \quad 84 + 6 \quad 95 - 20$$

Ҳосили тақсим, ҳосили зарб, сумма, фарқ чӣ хел тағйир ёфт?

5. 1) Ҳосили зарб кадом вақт ба сифр баробар мешавад?

2) Ҳосили тақсими ду адад кай ба тақсимшаванда баробар мешавад?

3) Тақсимшавандаро тағйир надода, тақсимкунандаро зиёд кунем, ҳосили тақсим чӣ хел тағйир меёбад?

1. Ба ҷои се нуқта аломати мувофиқ ($>$, $<$, $=$) гузоред ва хонед.

1) $15 + 4 \dots 15 + 5$ 2) $8 \cdot 4 \dots 8 \cdot 3$ 3) $40 - 8$

Намунаи ҳал:

$$15 + 4 < 15 + 5; \quad 19 < 20.$$

2. Ададҳои зеринро аввал 3 маротиба зиёд кунед, пас ба 3 воҳид кам кунед:

$$3, 4, 5, 6, 7, 8.$$

Намуна:

$$3 \cdot 3 = 9 \quad 4 \cdot 3 = \dots \quad \dots \quad \dots$$

$$3 - 3 = 0 \quad 4 - 3 = \dots \quad \dots \quad \dots$$

3. Модар 10-то фатир ва 28-то кулча пухт. То бегоҳӣ 10-то кулчаю 2-то фатирро хӯрданд. Модар 12-то кулчаю 4-то фатирро ба меҳмонӣ бурд. Чандто фатиру кулча боқӣ монд?

4. Талабагон дар гулхонаи назди мактаб 38 бех ниҳоли райҳон ва 10 бех камтар хиногул, назар ба хиногул 6 бех зиёдтар гули садбарг шинонданд. Талабагон ҳамагӣ чанд бех гул шинонданд?
5. Мисолхоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:
$65 + 20$	$39 + 27$	$72 + 18$	$80 + 12$
$85 - 20$	$66 - 27$	$90 - 72$	$100 - 12$
6. Аз ададҳои 1 см ва 2 дм 6 см кадомаш адади номдори содда ва кадомаш адади номдори таркибӣ аст?

ТАРТИБИ ИҶРОИ АМАЛҲО ДАР ИФОДАҲОИ БЕҚАВС

Шумо чор амали арифметикиро медонед: ҷамъу тарҳ ва зарбу тақсим. Амалҳои ҷамъу тарҳ (+, -) амалҳои дараҷаи якум, амалҳои зарбу тақсим (·, :) амалҳои дараҷаи дуум.

$50 + 24 - 40$, $42 - 20 - 2$, $16 : 4 \cdot 2$, $9 \cdot 2 : 3$ ва монанди инҳо ифодаҳои беқавс мебошанд.

Агар ифодаи беқавс аз амалҳои дараҷаи якум (ҷамъ ва тарҳ) иборат бошад, ҳисоббарорӣ аз чап ба рост бо тартиб иҷро карда мешавад. Монанди :

$$\overset{1}{50} + \overset{2}{24} - 40 = 34$$

$$\overset{1}{42} - \overset{2}{20} + 2 = 24$$

$$\overset{1}{59} - \overset{2}{9} - 20 = 30$$

$$\overset{1}{61} + \overset{2}{8} + 1 = 70$$

Агар ифодаҳои беқавс аз амалҳои дараҷаи дуум (зарб ва тақсим) иборат бошад, ҳисоббарорӣ низ аз чап ба рост бо тартиб иҷро карда мешавад.

Монанди:

$$9 \cdot 2 : 3 = 6$$

$$16 : 4 \cdot 2 = 8$$

Агар ифодаҳои беқавс аз амалҳои дараҷаи якум ва дуум иборат бошад, аввал амалҳои дараҷаи дуум, сипас амалҳои дараҷаи якум иҷро карда мешаванд.

Монанди:

$$42 : 7 + 44 = 50$$

$$85 - 9 \cdot 5 = 40$$

$$21 : 3 + 18 : 2 = 16$$

$$8 \cdot 9 - 4 \cdot 8 = 40$$

1. Дар ноҳия 34 мактаби миёнаву 15 мактаби ҳаштсола ва 6 мактаби ибтидоӣ ҳаст. Дар ноҳия ҳамагӣ чанд мактаб ҳаст?

2. Тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода, ифодаҳоро ҳисоб кунед:

$$37 + 16 + 40$$

$$74 - 24 - 16$$

$$21 : 3 \cdot 3$$

$$7 \cdot 3 : 3$$

$$59 - 9 + 38$$

$$82 + 8 - 11$$

$$9 \cdot 4 : 4$$

$$12 : 4 \cdot 9$$

3. Дар зарфи 35 литра 24 литр равғани растанӣ ҳаст. Дар зарф боз чанд литр равған рехтан мумкин аст?

ТАРТИБИ ИҶРОИ АМАЛҲО ДАР ИФОДАҲОИ ҚАВСДОР

1) $60 - 50 + 8 = 10 + 8 = 18$. Ин чӣ хел ифода аст?

Ифодаро хонед. Тартиби амалҳоро нишон диҳед ва ҳисоб кунед.

Дар ифодаи $60 - 50 + 8$ қавс гузошта, онро ба ифодаи қавсдор табдил дода метавонем:

$$(60 - 50) + 8 \text{ ё ки } 60 - (50 + 8).$$

2) $(60 - 50) + 8$ – ин ифодаи қавсдор. Ифодаро мехонем: ба фарқи ададҳои 60 ва 50 чамъ кардани адади 8; даруни қавс, яъне $(60 - 50)$ чамъшавандаи яқум буда, аз фарқи ду адад иборат мебошад. 8 чамъшавандаи дуҷум аст. Дар ифодаи қавсдор ифодаи даруни қавс ҳисоб карда мешавад:

$$\overset{1}{(60 - 50)} + \overset{2}{8} = 18 \text{ ё ки } (60 - 50) + 8 = 10 + 8 = 18$$

а) Дар ифодаи $60 - 50 + 8 =$ қавс гузоштем:

$$(60 - 50) + 8 = 10 + 8 = 18, \text{ натиҷа тағйир наёфт.}$$

Сабаб чист? Вақте ки ду адади аввалро дар қавс гирифтем, тартиби амалҳо дигар нашуд.

б) Вақте ки дар ифодаи $60 - 50 + 8$ ду адади охириро ба даруни қавс навиштем, тартиби амалҳо тағйир ёфт.

$$60 - \overset{2}{(50 + \overset{1}{8})} = 60 - 58 = 2$$

в) $24 : (11 - 8)$ ифодаи қавсдор аст. Ифодаро мехонем: адади 24-ро ба фарқи ададҳои 11 ва 8 тақсим кардан; 24 – тақсимшаванда, даруни қавс $(11 - 8)$ тақсимкунанда буда, аз фарқи ду адад иборат мебошад.

Ин ифода амалҳои дараҷаи яқум ва дуҷумро дорад. Дар ин ҳел ифодаҳо аввал даруни қавс (яъне амали тарҳ), пас амали тақсим иҷро карда мешавад:

$$24 : \overset{2}{(11 - \overset{1}{8})} = 24 : 3 = 8 \text{ ё ки } 24 : (11 - 8) = 8$$

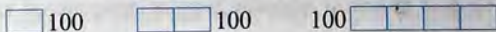
1. Ифодаҳоро хонед. Тартиби иҷрои амалҳои нишон дода, онҳоро ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{cccc} (17 + 11) : 4 & 9 + 18 : 3 & 75 - 40 + 5 & 4 \cdot 9 - 9 \cdot 4 \\ (47 - 5) : 7 & 42 : (4 + 2) & 75 - 40 - 5 & 5 \cdot 4 + 6 \cdot 2 \end{array}$$

$$2. \quad 9 - 4 \cdot 2 \qquad 7 \cdot (48 - 45) \qquad 7 \cdot 4 + 4 \cdot 5$$

$$(9 - 4) \cdot 2 \qquad 36 : 4 \cdot 4 \qquad 18 : 3 - 3 \cdot 2$$

3. Ребус. Ба ҷои катакҳо ҳарфҳоеро гузоред, ки калимаҳо пайдо шаванд ва онро хонед:

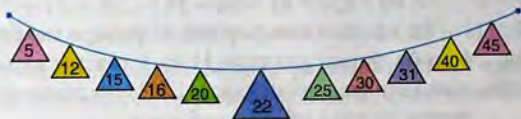
4. Дарахти анҷир то 100 сол ва зиёда аз он умр мебинад. Дарахти чормағз ҳам ҳамин қадар умр мебинад. Аз ин рақамҳо як баробарӣ нависед.

1. Муқоиса кунед ва ба ҷои се нуқта аломати мувофиқ гузоред:

$$10 : 5 \dots 2 \cdot 1 \quad 39 + 1 \dots 39 - 1 \quad 12 \text{ см} \dots 1 \text{ дм } 2 \text{ см}$$

$$5 \cdot 7 \dots 7 \cdot 5 \quad 54 - 4 \dots 54 - 5 \quad 18 \text{ см} \dots 1 \text{ дм } 5 \text{ см}$$

2. Аз расм ададҳоеро нависед, ки ба 5 тақсим мешаванд:

3. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:

$$65 + 17 \qquad 53 + 28 \qquad 90 - 54 \qquad 48 + 36$$

4. Ба мисолҳои сутуни яқум нигаред. Дурустии ҳалро бо амали зарб санҷед:

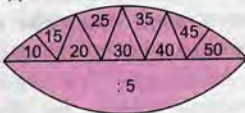
$$15 : 5 = 3 \qquad 25 : 5 \qquad 30 : 5 \qquad 35 : 5$$

$$3 \cdot 5 = 15 \qquad \dots \qquad \dots \qquad \dots$$

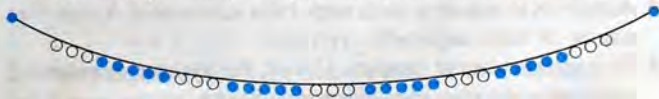
5. Дар ифодаҳо ба зери ҳамзарбҳо яқтоғӣ хатча, зери тақсимшаванда як хатча, зери тақсимкунанда ду хатча кашида, онҳоро ҳисоб кунед:

$$6 \cdot 5 \qquad 9 \cdot 5 \qquad 8 \cdot 5 \qquad 45 : 9 \qquad 35 : 5 \qquad 15 : 3$$

6. Барои намакӣ кардани помидор ба як банкаи селитра се қошук намак меандозанд. Ба 9-то чунин банка чанд қошук намак лозим аст? Ба 6-то чунин банка чӣ?
7. Аз 8 коса орд 32-то нон пухтанд. Аз 9 коса орд чандто хамин хел нон пухтан мумкин аст?
8. Кӣ зудтар? Ҷавобашро нависед.

1. Шифохӣ. Хонандагони ду мактаб дар бозиҳои шавқовари варзишӣ мусобиқа карданд. Командаи «Умед» соҳиби 63 ҳол, командаи «Шарқ» назар ба он 5 ҳол камтар гирифт. Дар мусобиқа кадом команда ғолиб баромад?
2. Марҷон 5 маротиба 3-тоғӣ мӯҳраи сафед ва 4 маротиба 5-тоғӣ мӯҳраи кабуд дорад. Марҷон чанд мӯҳра дорад?

3. $8 \cdot 3 + 8 : 2$ $49 - (35 + 6)$ $(15 - 7) \cdot 5$
 $9 \cdot 5 - 8 \cdot 2$ $(58 - 50) + 67$ $(32 - 16) : 4$
4. Се адад ро номбар кунед, ки ба 4 тақсим шаванд.
5. Дарозии порчаро чен кунед ва дар дафтарадон порчае кашед, ки назар ба ин 3 маротиба дарозтар бошад.

6. $1 \cdot 9$ $20 + 8$ $8 \cdot 0$ $48 + 40$ $25 : 5$
 $9 : 1$ $20 - 0$ $0 \cdot 7$ $88 - 48$ $5 \cdot 5$

7. Шифохӣ.

- 1) Адади 8-ро ҳафт маротиба зиёд кунед.
- 2) Адади 8-ро ҳафт воҳид зиёд кунед.
- 3) Адади 54-ро шаш маротиба кам кунед.

1. Қурбоққа то 20 сол, муш то 4 сол умр мебинад. Қурбоққа аз муш чанд маротиба зиёдтар умр мебинад? Муш аз қурбоққа чанд сол камтар умр мебинад?

2. Муқоиса кунед. Ба ҷои катакҳо аломати мувофиқ гузоред:

$$8 \cdot 6 \square 6 \cdot 8 \quad 2 \text{ дм } 2 \text{ см} \square 2 \text{ см} \quad 12 : 3 \square 12 - 10$$
$$48 + 3 \square 48 - 3 \quad 3 \text{ дм } 5 \text{ см} \square 30 \text{ см} \quad 36 : 6 \square 42 : 7$$

3. $16 : 2 + 9 \cdot 6$ $9 \cdot 6$ $54 : 9$ $72 - 40 - 2$
 $9 \cdot 6 - 54 : 6$ $8 \cdot 4$ $6 \cdot 9$ $38 + 30 + 32$

4. Адади 18 аз адади 6 чанд маротиба калон аст? Адади 9 аз адади 18 чанд маротиба хурд аст?

5. Ба куртаи чакани занона 12 гул, ба куртаи духтарча 2 маротиба камтар гул дӯхтанд. Ба ду курта чанд гул дӯхтанд?

6. Шифохӣ. Ададҳои зеринро 6 маротиба зиёд кунед:
1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

7. Ребусҳо. 1) Ба ҷои нуқтаҳо адади мувофиқ гузоред ва хонед:

...тор ...мағз ...руд ...акент

2) Чӣ хел ребусҳоро медонед?

ИФОДАҲОИ ҲАРФӢ

1. $15 + 4$, $6 \cdot 7$, $28 - 10$, $42 - 8 \cdot 5$, $(38 + 2) - 25$,
 $16 : 2 + 6 : 3$ ва монанди инҳо ифодаҳои ададӣ ном доранд. $8 + a$, $12 - c$, $9 - a$, $b : 3$ ва монанди инҳо ифодаҳои ҳарфӣ мебошанд.

Ифодаи $8 + a$, чунин хонда мешавад: ҳосили ҷамъ (сумма)-и ададҳои 8 ва a ; адади 8-ро ба a воҳид зиёд кардан; $8 -$ ҷамъшавандаи яқум, $a -$ ҷамъшавандаи дуҷум.

Дар ифодаи ҳарфӣ ба ҷои ҳарф қимат гузошта мешавад.

Агар $a = 1$ бошад, қимати ифодаи $8 + a$ ба 9 баробар мешавад, яъне $8 + a = 9$. Ба ҷои a қиматҳои гуногун: 0, 1, 2, 3, 4, 5 ва ғайра гузоштан мумкин аст.

Намунаи навишти ифода дар тахтаи синф ва дафтар:

$$8 + a$$

$$a = 1$$

$$8 + 1 = 9$$

2. 1) Дар ифодаи $12 - c$ ба ҷои c адади 12 ва ададҳои аз 12 хурдро гузошта метавонем, вале адади аз 12 - калонро гузоштан мумкин нест. Ифодаи $12 - c$ чунин хонда мешавад: фарқи ададҳои 12 ва c ; 12 тарҳшаванда, $c -$ тарҳкунанда; 12-ро c воҳид кам кардан ва ғайра. Агар $c = 4, 5, 12$ бошад, ифода чунин ҳисоб карда мешавад:

$$12 - c$$

$$c = 4$$

$$12 - 4 = 8$$

$$12 - c$$

$$c = 5$$

$$12 - 5 = 7$$

$$12 - c$$

$$c = 12$$

$$12 - 12 = 0$$

2) Дар ифодаи $12 - c$ ба ҷои c ададҳои 1, 7, 8-ро гузошта, ҳисоб кунед.

3) Ифодаи $9 \cdot a$ -ро хонед. Агар $a = 0$, $a = 1$, $a = 2$ бошад, онро ҳисоб кунед.

4) Ифодаи $b : 3$ -ро хонед. Ба ҷои b кадом ададҳо гузошта мешаванд?

3.	$9 \cdot 5$	$45 : 9$	$66 - 6 \cdot 6$	$84 - (40 + 24)$
	$7 \cdot 4$	$28 : 7$	$8 \cdot 5 + 47$	$(53 - 31) - 21$
	$8 \cdot 3$	$24 : 3$	$42 : 6 \cdot 7$	$(37 + 34) - 49$

4. 1) Ҳосили зарби ададҳои 9 ва 6-ро ёбед.

2) Адади 9-ро 6 маротиба зиёд кунед.

5. Мактаббачаҳо дар таътили тирамоҳи 10 рӯз, дар таътили зимистона 2 рӯз зиёдтар истироҳат мекунанд. Онҳо дар таътили тирамоҳи ва зимистона ҳамагӣ чанд рӯз истироҳат мекунанд?

6. Дар вақти холӣ. Ҳафт бародарон яктой хоҳар доранд. Онҳо ҳамагӣ чанд хоҳар доранд?

1. Духтарони командаи шаҳри Бӯстон бо командаи духтарони шаҳри Гулистон дар баскетболбозӣ мусобиқа карда, командаи Бӯстон соҳиби 88, командаи Гулистон соҳиби 82 ҳол шуданд. Дар бозӣ кадоме аз командаҳо голиб омад ва чанд ҳол зиёд гирифт?

2. Дар синф дар қатори якум 7 миз, дар қатори дуюм 6 миз ҳаст. Дар ҳар як миз ду нафарӣ хонанда нишастааст. Дар синф ҳамагӣ чанд нафар хонанда ҳаст?

3. Хонед ва қимати ифодаро ёбед:

$28 - b$, агар $b = 7$, $b = 8$, $b = 9$, $b = 10$ бошад.

4. Тартиби ичрои амалхоро нишон дода, ифодахоро ҳисоб кунед:

$$24 : 4 + 8 \cdot 4 \qquad 48 : (56 - 50) \qquad 43 - 28$$

$$9 \cdot 5 - 36 : 6 \qquad (62 - 57) \cdot 2 \qquad 38 + 47$$

$$8 \cdot 7 - 8 \cdot 6 \qquad 42 : (42 : 7) \qquad 57 + 40$$

5. Муқоиса намоед ва ба ҷои нуктаҳо аломати мувофиқ гузоред:

$$78 \dots 87 \qquad 42 + 7 \dots 42 - 7 \qquad 7 \cdot 6 \dots 6 \cdot 8$$

$$66 \dots 56 \qquad 89 - 4 \dots 80 + 0 \qquad 24 : 3 \dots 24 : 4$$

6. Номи ин шаклхоро гӯед.

1. Аз 8 кг анор 2 литр шарбати анор гирифтани мумкин аст. Аз 24 кг анор чанд литр шарбати анор гирифтани мумкин аст?
2. Агар аз 12 кг себ 4 литр шарбати себ гирифтани имконпазир бошад, аз 18 кг себ чанд литр шарбати себ гирифтани мумкин аст?
3. Ду порча кашед: дарозии порчаи якум 1 дм 8 см, дарозии порчаи дуюм аз дарозии порчаи якум ду маротиба кӯтоҳтар аст. Дарозии порчаи дуюм чанд сантиметр аст?
4. Аз байни ададҳои аз 8 то 40 чор адад ро номбар кунед, ки ба 8 тақсим шаванд.
5. Шифоҳӣ. Сафина 16 сола, Парвина 4 сола. Парвина аз Сафина чанд маротиба хурдтар аст? Сафина аз Парвина чанд маротиба калонтар аст? Сафина аз Парвина чанд сол калон аст?

6. $9 : 1$ $54 : 4$ $(45 - 9) : 4$ $12 : 3 + 48 : 6$
 $7 \cdot 1$ $35 : 5$ $36 : (28 - 25)$ $8 \cdot 6 + 5 \cdot 9$
7. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:
 $63 - 48$ $49 + 37$ $82 - 45$ $37 + 56$

МАСЪАЛАҲОИ БАРӢАКС

- 1) Зулфия 25 дона чормағз, Сарвиноз 20 дона чормағз, шикаст. Онҳо ҳамагӣ чанд дона чормағз шикастанд? Барои тартиб додани масъалаи барӢакс масъалаи додашударо масъалаи роста қабул карда, пас аз рӯи он масъалаҳои барӢакс тартиб додан мумкин аст.

Навишти кӯтоҳи масъала: Ҳалли масъалаи додашуда:
 Зулфия – 25 дона } ? дона $25 + 20 = 45$
 Сарвиноз – 20 дона } Ҷавоб: 45 дона чормағз.

- 2) Зулфия ва Сарвиноз 45 дона чормағз шикастанд. Зулфия 25 дона чормағз шикаст. Сарвиноз чанд дона чормағз шикаст?

Зулфия – 25 дона } 45 дона $45 - 25 = 20$
 Сарвиноз – ? дона } Ҷавоб: 20 дона чормағз.

- 3) Зулфия ва Сарвиноз 45 дона чормағз шикастанд. Сарвиноз 20 дона чормағз шикаст. Зулфия чанд дона чормағз шикаст?

Зулфия – ? дона } 45 дона $45 - 20 = 25$
 Сарвиноз – 20 дона } Ҷавоб: 25 дона чормағз.

Масъалаҳои дуҷум сеюм аз масъалаи якум ҳосил карда шуданд. Аз ин сабаб ду масъалаи охири нисбат ба масъалаи додашуда масъалаҳои баръакс номида мешаванд.

2. $8 \cdot 5 = 40$	$7 \cdot 9 =$	$72 : 8 =$
$40 : 8 = 5$	$63 : 7 =$	$9 \cdot 8 =$
$40 : 5 = 8$	$63 : 9 =$	$8 \cdot 9 =$

Мисолҳои сутуни якумро мушоҳида намоед.

Мисолҳои дуҷум ва сеюм аз мисоли якум чӣ тавр ҳосил карда шудаанд? Мисолҳои дуҷум сеюми ҳар як сутун нисбат ба мисоли якум баръакс мебошанд.

3. Ҳисоб кунед:

$(61 - 59) \cdot 2$	$2 \cdot (84 - 76)$	$2 \cdot (17 - 8)$
$(93 - 87) \cdot 2$	$2 \cdot (32 - 25)$	$2 \cdot (18 - 9)$

4. Дар автобус 16 нафар духтар ва 8 нафар писар нишастаанд. Дар автобус чанд нафар писару духтар нишастаанд? Масъаларо ҳал кунед ва як масъалаи баръакс тартиб диҳед.

1. Барои тӯй 18 завола угро бурида, хушк карданд ва онро ба ду қуттӣ ба миқдори баробар андохтанд. Ба ҳар як қуттӣ чанд завола угро андохтанд?

Масъаларо ҳал кунед ва як масъалаи баръакс тартиб дода, онро ҳал кунед.

2. Ҳар яки аз ададҳои 6, 9, 12, 18, 21 аз адади 3 чанд маротиба зиёд аст? Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед.

3. 1) Ҳосили ҷамъи ададҳои 32 ва 16-ро 8 маротиба кам кунед.

2) Фарқи ададҳои 64 ва 59-ро 9 маротиба зиёд кунед.

4. Ифода кунед: 1) бо см: 5 дм, 2 дм 9 см;

2) бо дм: 3 м, 4 м 2 дм.

5. Хонед ва ҳисоб намоед:

$$7 \cdot 7 \quad 36 : 6 \quad 95 - (40 + 25) \quad 42 : 7 \cdot 3 + 14$$

$$49 : 7 \quad 6 \cdot 6 \quad (72 - 40) : 8 \quad 65 - 28 : 4 \cdot 5$$

6. Муқоиса кунед. Ба қои катақҳо аломати мувофиқ гузошта, ҳисоб кунед ва хонед:

$$84 \square 84 + 5 \quad 7 \cdot 8 \square 8 \cdot 8 \quad 67 \square 7 \cdot 6$$

$$78 - 8 \square 78 - 9 \quad 54 : 9 \square 42 : 7 \quad 8 \cdot 9 \square 8 \cdot 1$$

1. Баландии дарахти pista то 4 м мерасад. Баландии дарахти чормағз ба 8 м мерасад. Дарахти pista аз дарахти чормағз чанд маротиба пасттар аст?

2. Модар барои ноништа ба табақча якчандто чормағз монданд. Вақте ки кӯдакон 12-то чормағзро хӯрданд, дар табақча 8-то чормағз монд. Дар табақча чандто чормағз буд? Масъаларо ҳал кунед ва ду масъалаи баръакс тартиб диҳед.

$$3. \quad 6 \cdot 9 \quad 63 : 7 \quad 80 - 9 \cdot 5 \quad 43 - 12 : 4 + 52$$

$$54 : 9 \quad 7 \cdot 9 \quad 72 : 8 + 21 \quad 80 - 5 \cdot 6 + 27$$

$$54 : 6 \quad 9 \cdot 7 \quad 2 \cdot 4 - 7 \quad 65 + 5 \cdot 4 - 45$$

4. Ифода тартиб диҳед ва қимати онҳоро хангоми $b = 13$; $b = 15$; $b = 25$ будан ҳисоб кунед:

1) Ҳосили ҷамъи ададҳои 24 ва b ;

2) Фарқи ададҳои 25 ва b .

5. 1) Шифоҳӣ. Чор ададери номбар кунед, ки ба 7 тақсим шаванд.

2) Ҳосили зарби кадом ду адад ба 12, 15, 16 баробар мешавад?

6. Хаттӣ ҳисоб кунед ва санҷед:

$38 + 43$

$93 - 27$

$88 + 12$

$71 - 44$

7. Дар вақти холи. Фил бо хартумаш 9 литр обро гирифта, ба даҳонаш мерезад. Агар фил дар як рӯз як маротиба об хӯрад, дар 7 рӯз чанд литр об мехӯрад?

КУНЧИ РОСТ

- 1) Оё Шумо кунчро медонед? Кунҷҳои мизро нишон диҳед.
2) Кунҷҳои дафтратонро нишон диҳед.
3) Синфи шумо чанд кунҷ дорад?

2. Кунҷҳои тахтаи синф, варақи дафтар, рӯймол, рӯймолча, гилем, сачок, шифт, фарш ва деворҳои синф, кунҷҳои кӯрпа, кӯрпача, болишт ва монанди инҳо кунҷи рост мебошанд.

Кунҷи рост дар дафтар, тахтаи синф ин тавр тасвир карда мешавад:

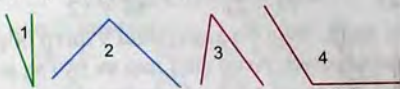

3. Аз рӯи намуна Шумо ҳам аз қоғази катакдор (ё картон) кунҷи рост буред:

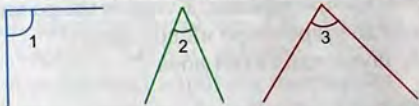
Ин қолаби (моделӣ) кунҷи рост аст. Бо қолаб кунҷро муайян карда мешавад. \angle аломати кунҷ мебошад.

4. Ин кунҷҳо кунҷи рост шуда наметавонанд:

Кунҷҳои 1, 3 аз кунҷи рост хурд, кунҷҳои 2, 4 аз кунҷи рост калон мебошанд.

5. Бо қолаби кунҷи рост аз нақша кунҷҳои ростро ёбед:

Барои муайян кардани кунҷи рост қолаби кунҷи рост дар дохили (ё беруни) кунҷ гузошта мешавад.

6. 1) Бо қолаби кунҷи рост кунҷҳои дафтар ва мизи худро санҷед. Оё кунҷҳои онҳо кунҷи ростанд?
2) Дар хона кунҷҳои болишт ва кӯрпаю кӯрпачаи худро бо қолаби кунҷи рост муайян намоед.

7. Ифодаҳоро хонед ва ҳисоб намоед:

$52 - 3 \cdot 4$	$54 : (20 - 11)$	$9 \cdot 7$	$16 : 8$
$8 \cdot 6 + 12$	$(42 + 21) : 9$	$63 : 9$	$24 : 8$
$49 - 7 \cdot 7$	$7 \cdot (84 - 76)$	$63 : 7$	$32 : 4$

1. Ин хаткашаки секунҷашакл аст:

Ин хел хаткашак як кунчи рост дорад, ду кунчи дигараш аз кунчи рост хурд мебошанд. Шумо бо кунчи рости ин хаткашак кунҷҳои ростро ёфта метавонед.

2. Вазни кабқи ҳилол то 3 кг аст. Вазни мурғи марҷон 4 маротиба зиёд аст. Вазни мурғи марҷонро ёбед. Вазни кабқи аз вазни мурғи марҷон чанд маротиба камтар аст?

3. 1) Дарозии бадани суғури дароздум қариб 60 см буда, думаш 30 сантиметр кӯтоҳтар аст. Дарозии думи суғурро ҳисоб кунед.

2) Вазни суғур то 4 кг мешавад. Вазни кабқи ҳилол 3 кг аст. Вазни 5-то чунин суғур ва 5-то кабқи чӣ қадар мешавад?

4. $9 \cdot 2 + 6 \cdot 7$	$5 \cdot 1 - 15 : 3$	$8 \cdot 9$	$64 : 8$
$8 \cdot 0 + 64 - 8$	$84 - 28 : 7 + 6$	$72 : 9$	$8 \cdot 8$
$9 : 1 + 71 + 7$	$(70 - 28) : 7 + 4$	$72 : 8$	$9 - 9$

5. Ифодаҳои якумро бо ифодаи дуюм муқоиса кунед ва ҳисоб намоед. Чаро натиҷа тағйир ёфт?

$$84 - 28 : 7$$

$$28 + 21 : 7$$

$$(84 - 28) : 7$$

$$(28 + 21) : 7$$

ҲИССА. ЁФТАНИ ҲИССАИ АДАД

1. 1)

2)

3)

Кадом хиссаи росткунҷа ранг карда шудааст?

4)

Кадом хиссаи тӯб бо ранги сабз ва зард ранг карда шудааст?

2. 1) Нигина 4 дона чормағз дошт. Ҷ нисфаширо ба дугонааш дод. Нигина ба дугонааш чанд дона чормағз дод?
- 2) Модар 6 м лента харида, нисфаширо ба мӯи духтарчааш баст. Модар ба мӯи духтарчааш чанд метр лента баст?

Барои ёфтани нисфи адад адади додашуда ба 2, барои ёфтани сеяки адад адади додашуда ба 3, барои ёфтани чоряки адад адади додашуда ба 4 тақсим карда мешавад.

3. Дар рӯи миз 6 дона чӯбча гузored. Онҳоро ба 3 қисми баробар тақсим кунед. Сеякашро нишон диҳед. Сеяки чӯбчаҳо чандто аст?
4. Дар рӯи миз чандто пиёла ҳаст? Шумored. Нисфи ин пиёлаҳо чандто мебошад?

5. Дар катори якум 8 нафар хонанда нишастааст. Нисфи онҳо чанд нафар аст. Чоряки онҳо чанд нафар аст?
6. $(36 + 12) : 6$ $7 \cdot 7$ $49 : 7$ $72 : 8 + 64 : 8$
 $(72 - 32) : 5$ $7 \cdot 9$ $7 \cdot 9$ $64 : 8 - 64 : 9$
7. Нисфи ададҳои 4, 6, 8, 10, 12-ро нависед. Сеяки ададҳои 3, 6, 9, 12, 15-ро нависед.

ЁФТАНИ АДАД АЗ РҶИ ХИССА

1. Дар табақча хурмо буд. Вақте ки бачаҳо хурмо хӯрданд, дар табақча 4 дона хурмо монд. Ин сеяки хурмо аст. Дар табақча чандто хурмо буд?
2. Модар сахарӣ говро дӯшид. Аз 2 коса шир ширчой тайёр кард, ки ин нисфи шир буд. Модар сахарӣ чанд коса шир дӯшида буд?

3. 1) Талабагон дар дарси тарбияи ҷисмонӣ ба чор гурӯҳ саф кашиданд. Чоряки онҳо 7 нафаранд. Ҳамагӣ чанд нафар талаба буд?

Барои аз рӯи ҳиссаи адад ёфтани ҳуди адад, адади додашударо ба ҳиссаи он зарб кардан лозим аст:

$$7 \cdot 4 = 28.$$

- 2) Чоряки адад ба 6 баробар аст. Ҳуди ададро ёбед.
4. Шифоҳӣ. 1) Панҷаки адад ба 5 баробар аст. Ҳуди ададро ёбед.
- 2) Сеяки адад 7 аст. Ҳуди ададро ёбед.
- 3) Шашаки дарозии порча 2 см аст. Дарозии порчаро ёбед.
5. Модар чит харида, аз сеякаш як рӯйчо дӯхт. Ба як рӯйчо 4 метр чит сарф шуд. Модар чанд метр чит харидааст?

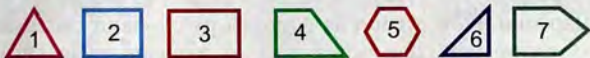
6. Ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{cccccccc} 40 & 67 & 82 & 15 & 17 & 38 & 24 & 70 \\ + 37 & - 49 & - 15 & + 76 & + 38 & - 29 & + 70 & - 57 \end{array}$$

7. Ададҳои якрақамаеро номбар кунед, ки ба 3 тақсим шаванд.
8. 1) Дар як банд 20-то китоб буд. Фурушанда нисфи китобхоро фурӯхт. Чандто китоб боқӣ монд?
- 2) Фурушанда вақте ки аз як банд китоб нисфашро фурӯхт, 10-то китоб боқӣ монд. Дар як банд чандто китоб буд? Чаро масъалаи дуҷум нисбат ба масъалаи якум масъалаи баръакс аст?

БИСЁРКУНЧА

1. Кадом шаклҳои геометрии медонед? Онҳоро номбар кунед.
2. Кадоме аз ашёҳои синф шакли секунча, росткунча, квадратро доранд? Рӯи varaқҳои китобҳои дарсӣ, дафтарадон, рӯи миз, тахтаи синф чӣ хел шакл аст? Фарш, шифт ва деворҳои синф-чӣ?
3. Дар тахтаи синф чоркунча, секунча, квадрат, росткунча кашед.
4. Номи ин шаклҳоро гӯед ва дар дафтарадон кашед:

Шаклҳои 1 ва 6 – секунча, шаклҳои 2 ва 3 – росткунча, шакли 4 – чоркунча, шакли 5 – шашкунча, шакли 7 – панҷкунча аст.

Ин гуна шаклҳо ва монанди онҳо бисёркунча номида мешаванд.

5. Катаки дафтар чӣ ном дорад? Дарозии ду катаки дафтар чанд сантиметр мебошад?

6. Ашёҳоеро номбар кунед, ки шакли квадрат ва росткунчаро дошта бошанд.

7. $32 + 48$	$36 : 9$	$72 : 8$	$93 - 34$	$63 - 30$
$80 - 32$	$4 \cdot 9$	$8 \cdot 9$	$34 + 59$	$30 - 33$

8. Ададҳои 68, 78, 88, 98-ро 2 воҳиди зиёд кунед ва хонед.

1. Кадом шаклҳои геометрии бисёркунча номида мешаванд?
2. Гилем, сӯзани, кӯрпа, кӯрпача, рӯйчо ва монанди инҳо шакли чиро доранд?
3. 1) Дар дафтратон росткунҷае кашед, ки дарозии 5 см ва барои 3 см бошад.
2) Квадрате кашед, ки тарафаш 4 см бошад.
4. Дарозии ҷӯби гӯгирд 4 см ва дарозии ручка 14 см аст. Дарозии ҷӯби гӯгирд аз дарозии ручка чанд сантиметр кӯтоҳтар аст? Дарозии ручка аз дарозии ҷӯби гӯгирд чанд сантиметр дарозтар аст?
5. Ҳисоб кунед:

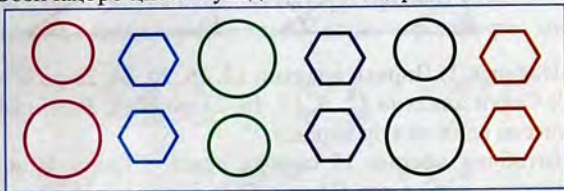
$8 \cdot 2 + 4$	$75 + (20 + 4)$	$7 \cdot 7 - 49$
$7 \cdot 3 - 6 \cdot 2$	$(99 + 1) - 20 + 5$	$63 : 9 - 7$
$9 \cdot 9 + 3 \cdot 6$	$64 - (23 + 4)$	$6 : 1$
$8 \cdot 8 - 24 : 6$	$42 : (36 - 30)$	$4 : 4$

6. 1) Оё ададҳои 9, 17, 19 ба 2 бебақия тақсим мешаванд? Ададҳои 12, 14, 16, 18-чӣ?
2) Ададҳои якрақам ва дурақамро алоҳида-алоҳида нависед: 18, 6, 19, 10, 14, 24, 83, 4, 5.

1. Аз қоғаз тасмачаи дарозии 10 см буред. Онро тавре қат кунед, ки ду ҳиссаи баробар ҳосил шавад. Дарозии ҳар як ҳисса чен кунед. Нисфи тасмача чанд сантиметр аст?

Барои ёфтани нисфи тасмача дарозии тасмача (10 см) ба 2 тақсим карда мешавад: $10 : 2 = 5$ см, 5 см нисфи коғаз (тасмача) мебошад.

2. 1) Бозичаҳоро ҳисоб кунед. Сеяки онҳоро ёбед.

Барои ёфтани сеяки бозичаҳо 12 ба 3 тақсим мешавад: $12 : 3 = 4$, 4 сеяки 12 мебошад.

Барои чоряки бозичаҳоро ёфтани 12 ба 4 тақсим мешавад: $12 : 4 = 3$.

2) Нисф ва шашяки ин бозичаҳоро ёбед.

3. Ба ошхонаи мактаб ду куттӣ хурмои ҳар кадомаш 9 кг ва 25 кг себ оварданд. Ба ошхонаи мактаб чӣ қадар хурмо ва себ оварданд?

4. $8 : 8$	$9 \cdot 67$	$8 - 30 - 40$	$6 \cdot (94 - 93)$
$64 : 8$	$54 : 9$	$54 + 6 - 54$	$8 : (72 : 9)$
$9 \cdot 8$	$9 \cdot 8$	$67 - 7 + 27$	$(45 + 9) : 9$
$72 : 9$	$72 : 8$	$28 + 41 - 64$	$7 \cdot (32 : 8)$

5. Ифода кунед:

$$1 \text{ дм } 2 \text{ см} = \square \text{ см}$$

$$2 \text{ дм } 5 \text{ см} = \square \text{ см}$$

$$24 \text{ см} = \square \text{ дм } \square \text{ см}$$

$$19 \text{ см} = \square \text{ дм } \square \text{ см.}$$

6. Кунҷҳои ростро бо ёрии хаткашаки секунҷа ёбед ва нависед:

- Шифохӣ. 1) Чоряки ададҳои 12, 16, 20, 24, 28-ро ёбед.
2) Сеяки ададҳои 12, 9, 15, 18, 21-ро ёбед. Барои ёфтани ҳиссаи адад чӣ кор кардед?
- Китобчаи афсона 15 саҳифа дошт. Шоира рӯзи якум панҷяки онро хонд. Шоира бояд чанд саҳифа хонад?
- Дар майдони мактаб 48 бех ниҳоли себ шинондан лозим буд. Талабагон рӯзи якум шашяки ниҳолҳо ва рӯзи дуум ниҳолҳои боқимондари шинонданд. Талабагон рӯзи дуум чанд бех ниҳоли себ шинонданд?
- $42 : 7 + 9 \cdot 8$ $81 : 9 - 63 : 7$ $(63 - 40) + 27$
 $8 \cdot 9 + 9 \cdot 1$ $6 \cdot 8 + 8 \cdot 6$ $(45 + 40) \cdot 35$
- Се адади дурақаме нависед, ки ба 5 тақсим шаванд.
- Тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода, ифодаҳоро ҳисоб кунед:
 $9 \cdot 3 + 60$ $42 + 24 : 4$ $7 \cdot 4 - 14 : 2$ $24 + (18 : 3)$
 $(60 - 59) \cdot 3$ $36 : 9 + 76$ $16 : (3 + 1)$ $49 - (20 + 9)$
- Дар нобаробариҳо ҷои рақамҳоро тавре тағйир диҳед, ки баробарӣ ҳосил шавад: $76 > 67$, $32 > 23$, $45 < 54$.
- Ифода навишта, ҳисоб кунед:
1) Ҳосили зарби ададҳои 8 ва 5-ро 15 воҳид кам кунед.
2) Ҳосили тақсими ададҳои 42 ва 7-ро 3 маротиба зиёд кунед.

2. 1) Дар синф 12 нафар духтар, 4 нафар зиёдтар писар ҳаст. Дар синф чанд нафар хонанда ҳаст?

2) Дар синф 16 нафар писар буда, онҳо аз духтарҳо 4 нафар зиёдтаранд. Дар синф чанд нафар хонанда ҳаст? Масъалаҳоро ҳал кунед ва онҳоро муқоиса намоед.

3. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ дода, ифодаҳоро ҳисоб кунед:

$42 - 20$

$36 + 43$

$50 + 40$

$28 + 7$

$68 + 30$

$78 - 44$

$90 - 50$

$72 - 5$

4. $57 - (32 + 25)$

$21 : 3 + 49$

$8 \cdot 2 : 4$

$(72 - 30) + 48$

$9 \cdot 4 - 30$

$24 : 8 \cdot 7$

5. 1) Шифоҳӣ. Панҷаки ададҳои 15, 20, 30, 35-ро ёбед.

2) Чор адади дурақамаро номбар кунед. Инҳо ба кадом ададҳои якрақам тақсим мешаванд?

6. Ин дона (мӯҳра)-и шохмот фарзин ном дорад. Шумо кадом донаҳои шохмотро медонед?

1. Кӣ зудтар? Ҷавобашро нависед.

2. Дар ду синфи сеюм 24 нафар духтар ва 8 нафар зиёдтар писарҳо мехонанд. Дар ду синф ҳамагӣ чанд нафар хонанда ҳаст?
3. Як пуд 16 кг аст. Нисфи як пуд биринч чанд килограмм мешавад? Чорякаш-чӣ?
4. Палави аз як килограмм биринч пухташуда тахминан ба 6 ё 8 кас мерасад. Барои ба 24 нафар палав пухтан чанд килограмм биринч сарф мешавад?

$$\begin{array}{cccc}
 5. & 8 \cdot 2 & 9 \cdot 3 & 18 : 6 \cdot 2 & 82 - (57 + 13) \\
 & 16 : 2 & 27 : 3 & 36 : 4 \cdot 5 & (64 + 16) - 50 \\
 & 16 : 8 & 27 : 9 & 45 : 9 \cdot 6 & (75 - 60) + 65
 \end{array}$$

6. Ҳисоб кунед ва санҷед:

$$\begin{array}{r}
 48 \\
 + 23 \\
 \hline
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 54 \\
 + 39 \\
 \hline
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 60 \\
 + 24 \\
 \hline
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 71 \\
 - 27 \\
 \hline
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 84 \\
 - 47 \\
 \hline
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 90 \\
 - 56 \\
 \hline
 \end{array}$$

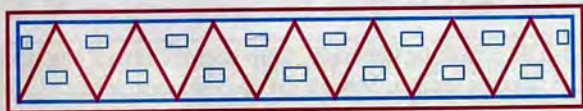
7. Дар вақти ҳолӣ:

$$\begin{array}{r}
 77 \\
 + \square 4 \\
 \hline
 91
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 64 \\
 - \square 9 \\
 \hline
 35
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 32 \\
 + \square 7 \\
 \hline
 99
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 83 \\
 - \square 6 \\
 \hline
 37
 \end{array}$$

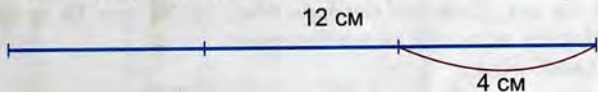
1. Дарозии ваҷаби худро дар чадвал муайян кунед:

2. Дарозии як қадами одами калонсол 70 – 80 см аст. Шумо дарозии як қадами худро чен кунед. Қадами шумо чӣ қадар кӯтоҳтар аст? Қадами кӣ дарозтар аст?
3. Ин нақшу нигор чанд квадрат, росткунча ва секунча дорад. Шумо ҳам дар дафттар ҳамин хел нақшу нигор кашед.

4. 1) Порчаи дарозиаш 6 см кашед. Сеяки онро нишон диҳед.
- 2) Расмро аз назар гузаронед ва гӯед, ки 4 см чандяки хиссаи-порчаро ташкил медиҳад?

$$\begin{array}{cccc}
 5. & 7 \cdot \square = 42 & \square \cdot 4 = 36 & \square + 37 = 87 & \square \cdot 5 = 45 \\
 & \square : 6 = 7 & 36 : \square = 9 & 97 - \square = 47 & 45 : \square = 5
 \end{array}$$

6. Муқоиса кунед ва ба ҷои нуқтаҳо аломати мувофиқ (<, >, =) гузоред.

$$\begin{array}{ccc}
 27 + 3 \dots 27 + 4 & 5 \cdot 3 \dots 5 \cdot 4 & 12 : 3 \dots 12 : 4 \\
 49 - 9 \dots 49 - 10 & 6 - 4 \dots 6 - 3 & 16 : 4 \dots 16 : 2
 \end{array}$$

7. Ададҳои 8, 12, 15, 18, 35, 5, 14 дода шудаанд. Ба зери ададҳои, ки ба 2 тақсим мешаванд як хатча ва ба зери ададҳои, ки ба 5 тақсим мешаванд, ду хатча кашед.

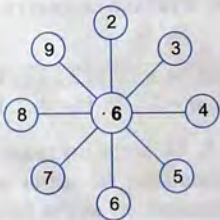
1. Чадвали зарби 7 ва 8-ро гӯед. Чадвали тақсими 7 ва 8-ро гӯед.
2. Дар байни ададҳои 52 ва 80, 90 ва 99 кадом ададҳо ҳастанд? Онҳоро нависед.
3. Таркиби ададҳои 9, 11, 14, 15-ро ба хотир оред.
4. Ба зери ададҳои, ки ба 3 тақсим мешаванд, хат кашед: 7, 9, 11, 12, 14, 15, 24,

Адад ба 3 тақсим мешавад, агар ҳосили ҷамъи рақамҳо ба 3 тақсим шавад. Мисол: 24 ба 3 тақсимшаванда аст, чунки $2 + 4 = 6$ ба 3 тақсим мешавад, вале 25 ба 3 тақсимшаванда нест, зеро $2 + 5 = 7$ ба 3 тақсим намешавад.

5. 1) Нисфи як десиметрро ёбед. 2) Нисфи дарозии порча 8 см аст. Дарозии порчаро ёбед. 3) Як пуд 16 кг аст. Чоряки як пуд чӣ қадар мешавад?
6. Ҳисоб кунед:

$26 + 5$	$52 + 8$	$3 - 3$	$49 + 9$	$64 + 8$
$34 - 7$	$60 - 8$	$3 + 70$	$81 - 2$	$78 - 9$

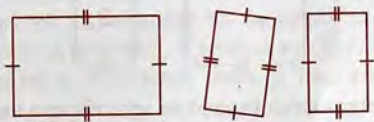
7. Ифода навишта, ҳисоб намоед:

РОСТКУНЧА

- 1) Аз ашёҳои синф ашёҳои чоркунчашаклро нишон диҳед.
 - 2) Варақҳои дафтар ва китобатон ба кадом шакл монанд мебошанд?
 - 3) Дар тахтаи синф чоркунча кашед.
2. Девор, шифт, фарши синфхона, варақҳои дафтар ва китоб, рӯзнома, тахтаи синф росткунчашакл мебошанд.

Росткунча чор тараф, чор кунҷ ва чор кулла дорад. Тарафҳои муқобили росткунча ба якдигар баробаранд. Гилем, сачоқ, рӯйчо, дастархон, рӯи миз низ росткунчашакл аст. Кунҷҳои росткунча кунҷҳои рост мебошанд.

3. Дар дафтар росткунчае кашед, ки дарозияш 5 см, бараш 3 см бошад.
4. Ифода нависед ва ҳисоб кунед:
 - 1) Ҳосили зарби ададҳои 7 ва 4-ро 8 вохид кам кунед.
 - 2) Ҳосили тақсими ададҳои 32 ва 8-ро 3 маротиба зиёд кунед.

5.
$$\begin{array}{r} +64 \\ \underline{+27} \end{array} \quad \begin{array}{r} -91 \\ \underline{-64} \end{array} \quad \begin{array}{r} +51 \\ \underline{+29} \end{array} \quad \begin{array}{r} +73 \\ \underline{+19} \end{array} \quad \begin{array}{r} -92 \\ \underline{-73} \end{array}$$

Ҳисоб кунед ва чуфти мисолҳоро муқоиса намуда, гӯед, ки мисоли дуҷум аз мисоли якум чӣ ҳел ҳосил карда шуд?

1. 1) Ададҳоро аз 10 сар карда, то ҳосилшавии 100 даҳтогӣ зиёд кунед.
2) Ададҳои 20, 16, 36, 22, 18-ро аз рӯи намуна бо суммаи ду адад тавре иваз намоед, ки ҳар яки онҳо ба 2 тақсим шавад:

Намуна:

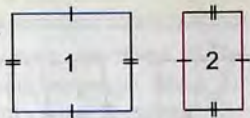
$$20 = 12 + 8$$

$$20 = 14 + 6$$

$$36 = 18 + 18$$

$$36 = 20 + 16$$

2. 1) Инҳо росткунҷа мебошанд:

- 2) Дар росткунҷаҳо тарафҳои муқобилро нишон диҳед.
3) Дарозӣ ва бари росткунҷаҳоро бо хаткашак чен кунед.
3. Дар дафтар росткунҷае кашед, ки дарозииаш 4 см, бараш 2 см бошад.
4. Дар 7 қатор 14 нафар хонанда мешинад. Дар 8 қатор чанд нафар хонанда нишастааст? Дар синф ҳамагӣ чанд нафар хонанда ҳаст?

5. $(82 - 40) : 7$	$(36 + 36) : 9$	$72 : 8$	$8 \cdot 8$
$6 \cdot (68 - 60)$	$(42 + 39) : 9$	$32 : 4$	$6 \cdot 9$
$56 : (90 - 82)$	$(47 + 16) : 7$	$36 : 9$	$7 \cdot 8$

6. Ҳисоббарори ро кӣ зудтар ба охир мерасонад?

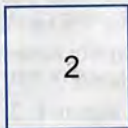
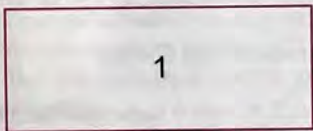

КВАДРАТ

- 1) 1) Аз чор чӯбча росткунча созад.
2) Росткунчае кашед, ки дарозӣ ва бараш 2 сантиметрӣ бошад.
2. Аз ашёҳои синф росткунчаҳоеро нишон диҳед, ки ҳамаи тарафашон якхела бошанд.

Росткунчае, ки тарафҳояш ба якдигар баробар аст, квадрат номида мешавад. Кунҷҳои квадрат аз кунҷҳои рост иборатанд. Катакҳои дафтар низ квадратшакл мебошанд.

3. 1) Дарозӣ ва бари ин шаклҳоро чен кунед. Кадоме аз онҳо квадрат мебошад?

- 2) Дар дафтар квадрате кашед, ки андозааш мисли шакли дуюм бошад.

4.	$4 \cdot 4$	$9 \cdot 2$	$16 : 4$	$61 + 29$	$98 - 50$
	$6 \cdot 3$	$4 \cdot 0$	$18 : 6$	$70 - 48$	$18 + 60$
	$5 \cdot 2$	$7 \cdot 2$	$10 : 5$	$54 + 16$	$87 - 40$

ХОСИЯТИ РОСТКУНЧА ВА КВАДРАТ

Росткунча ва квадрат чӣ монандӣ ва чӣ фарқ доранд? Росткунча чор тараф, чор кунҷ, чор кулла дорад. Кунҷҳои росткунча аз кунҷҳои рост иборат аст.

Квадрат чор тараф, чор кунҷ, чор кулла дорад. Кунҷҳои квадрат аз кунҷҳои рост иборат аст.

Квадрат фақат бо тарафҳояш аз росткунча фарқ мекунад. Дар росткунча тарафҳои муқобил баробар буда, дар квадрат ҳамаи тарафҳо ба якдигар баробаранд.

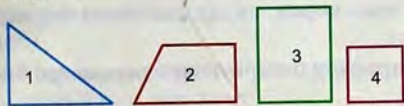
1. Аз ҷӯбчаҳо чунин шаклҳо созад:

2. Кубча (кубчаро нишон дода) 6 рӯяи баробар дорад ва ҳамаи онҳо квадратшакл мебошанд. Ду кубча чанд рӯя дорад? Се кубча – чӣ?
3. Квадрате кашед, ки тарафаш 5 см бошад.
4. Шифохӣ.
- 1) Ададҳои 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9-ро 6 маротиба зиёд кунед.
 - 2) Натиҷаро 6 маротиба кам кунед.

$$5. \sqrt{\begin{array}{r} 35 \\ +47 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 81 \\ -16 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 73 \\ +25 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 49 \\ +44 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 60 \\ -39 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 70 \\ -27 \\ \hline \end{array}}$$

6. Ин шаклҳо чӣ ном доранд? Аз онҳо кунҷҳои ростро нишон диҳед.

7. Амали зарбро бо амали тақсим санҷед:

$$4 \cdot 3 \quad 5 \cdot 6 \quad 7 \cdot 7 \quad 6 \cdot 8 \quad 1 \cdot 1 \quad 21 : 7$$

Намуна: $4 \cdot 3 = 12$
 $12 : 3 = 4$
 $12 : 4 = 3$

ПЕРИМЕТРИ БИСЁРКУНҶА

1. Ҷадвали зарби 6-ро гӯед. Ҷадвали зарби 8-ро гӯед.
 2. 1) Ҳар яки ин шаклҳоро номбар кунед:

- 2) Онҳо яқоя чӣ ном доранд?
 3) Дарозии тарафҳои шакли якумро чен карда, ададҳои ҳосилшударо чамъ кунед.
 4) Дарозии тарафҳои шакли дуюмро чен карда, онҳоро чамъ кунед.
 5) Дарозии тарафҳои шакли сеюмро чен карда, онҳоро чамъ кунед.
 6) Дарозии тарафҳои шакли чорумро чен карда, онҳоро чамъ кунед.

Барои ҳисоб кардани суммаи тарафҳои бисёркунча (росткунча, квадрат, панҷкунча, секунча) тарафҳои онҳоро чен карда, ададҳои ҳосилшударо ҷамъ менамоянд.

Суммаи тарафҳои бисёркунчаро периметри бисёркунча меноманд.

3. 1) Амали тақсимиро бо амали зарб санҷед ва усули санҷишро шарҳ диҳед:

$$15 : 5 \quad 16 : 4 \quad 21 : 3 \quad 28 : 4 \quad 32 : 8 \quad 42 : 7$$

Намуна:

$$15 : 5 = 3$$

$$3 \cdot 5 = 15$$

- 2) Амали тақсимиро бо амали тақсим санҷед ва усули санҷишро шарҳ диҳед:

Намуна:

$$15 : 5 = 3$$

$$15 : 3 = 5$$

4. Ифода нависед ва ҳисоб кунед:

- 1) Ҳосили зарби ададҳои 8 ва 2-ро 40 воҳид зиёд намоед.
- 2) Суммаи ададҳои 24 ва 12-ро 6 маротиба кам кунед.

5. Ададҳои зеринро хонед ва дар зерин воҳид як хатча, дар зерин даҳӣ ду хатча кашед: 32, 47, 50, 61, 77.

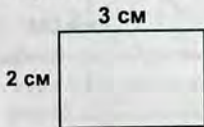
$$\begin{array}{cccc} 6. & 9 \cdot 1 & 56 - (40 + 16) & 95 - 35 - 20 & 8 \cdot 1 \cdot 7 \\ & 77 \cdot 0 & 72 - (38 + 34) & 71 + 9 - 45 & 6 : 2 \cdot 9 \end{array}$$

7. Шифоҳӣ. Пагоҳи рӯзи таваллуди Камола аст. Имрӯзи рӯзи панҷшанбе аст. Рӯзи таваллуди Камола кадом рӯз аст?

ПЕРИМЕТРИ РОСТКУНЧА

Периметри росткунчаро бо се тарз ҳисоб кардан мумкин аст:

1) Барои ёфтани периметри росткунча тарафҳои росткунча чамъ карда мешавад:

$$5 + 2 + 5 + 2 = 14 \text{ см} - \text{периметри росткунча}$$

2) Дарозӣ ва бари росткунчаро чамъ карда, натиҷа ба 2 зарб карда мешавад (тарафҳои муқобили росткунча баробар аст).

$$(5 + 2) \cdot 2 = 7 \cdot 2 = 14 \text{ см} - \text{периметри росткунча.}$$

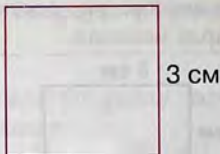
3) Барои ёфтани периметри росткунча дарозиро ба 2, барашро ба 2 зарб карда, натиҷаҳоро чамъ кардан лозим аст:

$$5 \cdot 2 + 2 \cdot 2 = 10 + 4 = 14 \text{ см} - \text{периметри росткунча.}$$

1. Росткунчае кашед, ки дарозиаш 6 см ва бараш 3 см бошад. Периметри ин росткунчаро ҳисоб кунед.
2. $16 : 8$ $54 + 17$ $90 - 42 : 7$ $41 + 20 - 60$
 $20 : 5$ $71 + 22$ $9 : 3 + 63$ $38 - 30 - 8$
 $40 : 8$ $67 - 10$ $81 : 9 + 91$ $60 + 15 - 50$
3. Ба зери ададҳое, ки ба 5 тақсим мешаванд, хат кашед: 17, 15, 21, 25, 32, 35, 45.

ПЕРИМЕТРИ КВАДРАТ

Периметри квадратро бо ду тарз ҳисоб кардан мумкин аст:

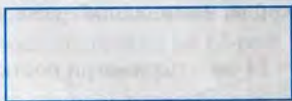
1) Дарозии чор тарафи квадратро чамъ кардан мумкин аст: $3 + 3 + 3 + 3 = 12$ см – периметри квадрат.

2) Тарафҳои квадрат баробар аст. Аз ин сабаб як тарафи квадратро ба 4 зарб кардан осон аст:

$3 \cdot 4 = 12$ см – периметри квадрат.

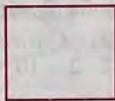
1. Шифоҳӣ. Ин шаклҳо чӣ ном доранд? Периметри онҳоро ҳисоб кунед:

2 см

5 см

2 см

2. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед:

$59 + 8$

$60 - 41$

$83 - 40$

$37 + 52$

$62 - 5$

$75 + 20$

$50 + 43$

$67 - 46$

3. Аз ҳосили зарб ададҳое, ки ба 6 тақсим мешаванд, нависед:

$1 \cdot 6 = 6$

$4 \cdot 6 = 24$

$7 \cdot 6 = 42$

$2 \cdot 6 = 12$

$5 \cdot 6 = 30$

$8 \cdot 6 = 48$

$3 \cdot 6 = 18$

$6 \cdot 6 = 36$

$9 \cdot 6 = 54$

4. Шифоҳӣ. 1) Панҷаки ададҳои зеринро ҳисоб кунед:
10, 15, 20, 25, 30.
2) Чоряки ададҳо ба 2, 3, 4, 5, 6 баробар аст. Ин ададхоро ёбед.
5. Дар вақти холӣ. Чистон.

Ҳафтто бародаронанд,

Аз паси ҳам равонанд.

Ҳарчанд меравад вақт,

Лекин онҳо ҷавонанд.

ПЕРИМЕТРИ СЕКУНҶА

1. Периметри росткунҷа чӣ тавр ҳисоб карда мешавад?
Периметри квадрат – чӣ?
2. Тарафҳои гулхонаи росткунҷашакл 6 м ва 3 м аст.
Периметри ин гулхонаро ҳисоб кунед.
3. 1) Барои ёфтани периметри секунҷа дарозии ҳар се тараф чамъ карда мешавад.
Масъала. Тарафҳои секунҷа ба 2 см, 3 см, 4 см баробар аст. Периметри секунҷаро ҳисоб кунед.
 $2 \text{ см} + 3 \text{ см} + 4 \text{ см} = 9 \text{ см}$ – периметри секунҷа.
- 2) Агар тарафҳои секунҷа якхела (баробар) бошанд, дарозии як тарафи он ба 3 зарб карда мешавад.
Масъала. Тарафҳои секунҷа 6 сантиметрӣ аст. Периметри ин секунҷаро ёбед. $6 \text{ см} \cdot 3 = 18 \text{ см}$ – периметри секунҷа ё ки $6 \text{ см} + 6 \text{ см} + 6 \text{ см} = 18 \text{ см}$ – периметри секунҷа.

4. 1) Тарафҳои секунҷа 5 см, 6 см, 4 см аст. Периметри ин секунҷаро ёбед.
 2) Тарафҳои секунҷа 4 сантиметрӣ аст. Периметри ин секунҷаро ҳисоб кунед.
5. $2 \cdot 3$ $6 \cdot 3$ $5 \cdot 2$ $10 : 2$ $14 : 2$
 $4 \cdot 2$ $8 : 2$ $8 \cdot 2$ $16 : 2$ $12 : 3$
 $3 \cdot 3$ $9 : 3$ $9 \cdot 2$ $18 : 2$ $18 : 3$
6. Ифодаҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед ва дурустии онҳоро санҷед:
- $44 + 15$ $59 - 44$ $38 + 25$ $63 - 25$

ЗАРҶ ВА ТАҚСИМИ БЕРУН АЗ ҶАДВАЛ

Зарби адади яклухт ба адади якрақам

1. Ададҳои 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90 чанд даҳӣ доранд?

$$10 \cdot 3 = 30$$

$$10 = 1 \text{ даҳӣ.}$$

$$1 \text{ даҳӣ} \cdot 3 = 3 \text{ даҳӣ.}$$

Даҳиро бо ҳарфи «д» нишон додан мумкин аст.

3.

$$20 \cdot 2 = 40$$

$$20 = 2 \text{ д.}$$

$$2 \text{ д} \cdot 2 = 4 \text{ д.}$$

4. $20 \cdot 3 = 60$	$40 \cdot 2$	$50 \cdot 2$	$10 \cdot 8$
$2 \text{ д} \cdot 3 = 60$	$4 \text{ д} \cdot 2$	$5 \text{ д} \cdot 2$	$1 \text{ д} \cdot 8$

Агар яке аз ҳамзарбҳо сифр дошта бошад, сифрро дар ҳосили зарб аз тарафи рост навишта, ададҳои боқимондари зарб кардан осон аст, ё ки ададҳоро зарб карда, сипас сифрро навиштан мумкин аст. Масалан, дар ифодаи $20 \cdot 3 = 60$ аввал адади 3 бо 2 зарб карда шуд, сипас аз ақиби 6 сифр навишта шуд. Чунки ҳамзарби яқум як сифр дорад. 60 ҳосили зарб. Ададҳои 10, 20, 30 ва монанди инҳо аз дақиқа иборатанд. Аз ин рӯ онҳоро ададҳои яклухт гуфтан мувофиқ аст.

5. Дар як бандча 20 шалғамча бастанд. Барои чунин 4 бандча чанд шалғамча лозим мешавад?

6) Тарзи ҳисоббарориро шарҳ дода, ифодаҳоро ҳисоб кунед:

$10 \cdot 5$	$30 \cdot 3$	$20 \cdot 4$
--------------	--------------	--------------

7) Ифодаҳоро ҳисоб кунед:

$10 \cdot 4$	$20 \cdot 3$	$30 + 40$	$71 + 9$
$4 \cdot 10$	$3 \cdot 20$	$40 + 30$	$9 + 71$

Қоидаҳои ҷойивазкунии ҷамъ ва зарбро ба хотир оред.

Тақсими адади яклухт ба адади якрақам

1. 1) Дӯзанда аз мағоза 60-то тугма харид, ки аз 3 банд иборат буд. Дар як банд чандто тугма буд?

$$60 : 3 = 20.$$

Ҷавоб: 20-то тугма.

2) Як банд 20-то тугма дорад. 3-то чунин банд чандто тугма дорад? $20 \cdot 3 = 60$.

Ҷавоб: 60-то тугма.

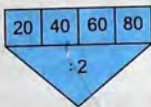
2. Талабагон дар 4 қатор 80 бех гули садбарг шинонданд. Онҳо дар ҳар як қатор чанд гул шинонданд?
3. $40 : 4 = 10$
 $4 \text{ даҳӣ} : 4 = 1 \text{ даҳӣ}$

Барои 40-ро ба 4 тақсим кардан, 4 даҳиро ба 4 тақсим мекунем, ё ки 4-ро ба 4 тақсим намуда, натиҷа 1-ро дар ҳосили тақсим навишта, сипас сифрро менависем. Чунин тақсимшаванда як сифр дорад.

Қондари хонед ва дар хотир нигоҳ доред.

4. Тарзи ҳисоббарориро гуфта, ифодаҳоро ҳисоб кунед:
$20 \cdot 4$	$10 \cdot 7$	$40 : 2$	$30 \cdot 3$
$80 : 4$	$70 : 7$	$10 \cdot 5$	$90 : 3$
5. Тезгӯяк. Ду аз як, се аз ду, чор аз се яктогӣ зиёд аст.
6. Ба ошхонаи мактаб ду навъ орд оварданд. Орди навъи оӣ 50 кг вазн дошта, аз орди навъи якум 20 кг камтар буд. Вазни орди навъи якумро ёбед.
1. 1) Ададҳоро то ҳосилшавии 100 20-тогӣ зиёд кунед.
 2) Адади 10-ро 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 – маротиба зиёд кунед.
 3) Натиҷаро 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 маротиба кам кунед. Натиҷа тағйир ёфт ё не? Чаро?
2. Ифодаҳоро хонед ва тарзи ҳисоббарориро шарҳ дода, натиҷаро нависед:
$20 : 2$	$40 : 2$	$40 \cdot 2$	$2 \cdot 20$	$50 + 40$
$10 : 2$	$40 : 4$	$30 \cdot 3$	$20 \cdot 3$	$90 - 30$

3. Ҷавобашро кӣ зудтар менависад?

4. Ҳисоб кунед.

Ба магазини деҳа як тӯб шоҳӣ омад. Аз даҳ нафар харидор яке ҳолӣ баромад. Дар дасти ҳар кадомаш се метрӣ шоҳӣ буд. Канӣ, гӯед, ҳамсинфон, ҳамагӣ чанд метр буд?

5. Дар сатил 42-то себ буд. Ин себхоро 6-тогӣ ба чанд табақча андохтан мумкин аст?

6. Дар як куттӣ 20 ғалтак ресмон буд. Дар куттии дигар 2 маротиба зиёдтар ғалтак буд. Дар ду куттӣ чандто ғалтак буд?

ТАҚСИМИ АДАДИ ЯКЛУХТ БА АДАДИ ЯКЛУХТ

1. 1) Дар ифодаҳои $10 \cdot 6$, $10 : 2$ тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед.

2) 40 чанд даҳӣ дорад? 20-чӣ? 60-чӣ?

3) $40 : 20$

$$4 \text{ д} : 2 \text{ д} = 2$$

$$40 : 20 = 2$$

Дар ифодаи $40 : 20$ тақсимшаванда якто сифр ва тақсимкунанда низ якто сифр дорад. Бинобар ин сифрхоро ба ҳисоб нагирифта, 4-ро ба 2 тақсим кардан кифоя аст.

Агар тақсимшаванда ва тақсимкунанда бо «0» тамом шаванд, он гоҳ дар онҳо миқдори якхелаи сифрхоро партофтан мувофиқ аст:

$$80 : 20 = 8 : 2 = 4$$

2. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед:

$30 : 10$	$20 : 10$	$3 \cdot 20 : 6$	$10 \cdot 2$	$40 : 4$
$50 : 10$	$60 : 30$	$30 \cdot 3 : 10$	$10 \cdot 4$	$50 : 5$
$60 : 20$	$80 : 20$	$40 : 2 : 2$	$10 \cdot 5$	$60 : 6$

3.

$6 \text{ д} : 3 \text{ д}$	$12 \text{ д} : 4$	$18 \text{ д} : 6$
$9 \text{ д} : 3 \text{ д}$	$8 \text{ д} : 8$	$16 \text{ д} : 12$

4. Шифоҳӣ. Ададҳои 50, 30, 60, 80-ро 10 маротиба кам кунед.

5. Ҳасан ва Ҳусейн 5 давр шохмотбозӣ карда, соҳиби холҳои 4 ва 2 шуданд. Дар бозӣ кӣ ғолиб баромад? Ҳасан чанд маротиба бой дод? Ҳусейн-чӣ?

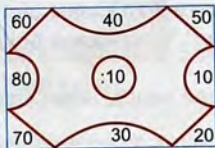
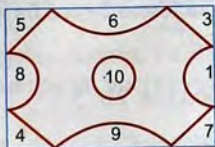
1. Ба 60 кирмак 2 даста (шохчаҳои хушки чорӯбмонанд) гузошта шавад, ба 90 кирмак чанд даста лозим меояд?

2. Аз 40 кг шир 2 кг маска гирифтанд. Аз 80 кг шир чанд килограмм маска гирифтанд мумкин аст?

3. Масъалаи шавқовар. Мадина ва Нилуфар ба масофаи 90 м дар як вақт давиданд. Ҳар кадоми онҳо чанд метр давиданд?

$$\begin{array}{llll}
 4. \quad 10 \cdot 3 = 30 & 20 \cdot 2 = & 30 \cdot 3 = & 40 \cdot 3 = \\
 30 : 3 = 10 & 40 : 2 = & 90 : 3 = & 40 : 2 = \\
 30 : 10 = 3 & 40 : 20 = & 90 : 30 = & 40 : 20 =
 \end{array}$$

5. Кӣ зудтар? Ҷавобашро нависед:

6. 1) Аз тахтаи шоҳмот номи ҳар як доноро гӯед ва аз дوناҳои ду тахта оид ба зарб як мисол нависед:

2) Аз ададҳои тахтаи шоҳмот истифода бурда, 8 мисол нависед.

Намуна: $8 \cdot 8 = 64$
 $7 \cdot 7 = 49$.

ТАҚСИМИ БАҚИЯДОР

- 1) 7 чӯбчаро ба 3 гурӯҳи баробар ҷудо кунед. Чанд чӯбча боқӣ монд?
- 2) 11 чӯбчаро ба 2 гурӯҳи баробар ҷудо кунед. Чанд чӯбча боқӣ монд?

3) Дар назди тахтаи синф 8 нафар хонанда саф кашиданд. Агар онҳо дар ду қатор се нафарӣ саф кашанд, чанд нафар боқӣ мемонад?

2. Дар қуттӣ 9-то қалам ҳаст. Ин қаламҳо 2-тогӣ ба чанд кас мерасад? Чанд қалам боқӣ монд?

3. Ифодаро хонед, номи ададхоро гӯед: $21 : 5$.

Тарзи ҳисоббарорӣ: 21 чор маротиба 5 воҳидӣ дорад. 4 маротиба 5 бист мешавад. Бақия 1 ба 5 тақсим намешавад. Аз ин сабаб 1 бақия мебошад. Калимаи бақия дар навишти мисол бо ҳарфи «б.» ифода карда мешавад. Ҳалли ифода ба тарзи зайл навишта мешавад:

$$21 : 5 = 4 \text{ (б. 1).}$$

Натиҷа ин тавр хонда мешавад: ҳосили тақсим 4, бақия 1. Бақия аз тақсимкунанда ҳамеша хурд мебошад. Ададҳои тоқ ба адади чуфт бебақия тақсим намешаванд:

$$27 : 6 = 4 \text{ (б. 3) – тақсими бақиядор}$$

$$14 : 3 = 4 \text{ (б. 2) – тақсими бақиядор.}$$

$$15 : 3 = 5 \text{ – тақсими бебақия.}$$

Баъзе ададҳои чуфтро ба адади чуфт тақсим кунем, ҳам, бақия мемонад: $10 : 4 = 2 \text{ (б. 2)}$

$$22 : 6 = 3 \text{ (б. 4)}$$

4. Ҳисоб кунед:

$73 : 8$

$65 : 9$

$44 : 6$

$50 : 6$

$84 : 9$

$43 : 5$

$30 : 4$

$66 : 8$

5. Ҳосили тақсим ва бақияро ёбед:

$91 : 3$	$63 : 20$	$75 : 10$
$91 : 30$	$37 : 10$	$66 : 30$
$82 : 4$	$52 : 10$	$66 : 10$
$82 : 40$	$48 : 20$	$35 : 10$

6. Росткунчае кашед, ки дарозиаш 6 см, бараш 3 см бошад. Периметри ин росткунчаро ҳисоб кунед.

1. Дар як хоҷагӣ 28-то трактори тасмачарх таъмир шуда, 1-тоаш ба кишти баҳорӣ тайёр набуд. Дар хоҷагии дигар 47-то трактори тасмачарх таъмир шуда, 3-тоаш таъмир нашуда монд. Ҳар ду хоҷагӣ чанд трактор дошт?

2. $40 + 8 \cdot 4 - 2$	$(71 + 19) : 3$	$31 : 6$	$40 : 40$
$60 : 3 - 5 \cdot 4$	$(71 + 19) : 30$	$46 : 7$	$40 : 4$
$30 \cdot 3 - 30 : 3$	$(89 - 29) : 20$	$55 : 9$	$40 : 10$

3. Агар тақсимкунанда 9, ҳосили тақсим 8 ва бақия 2 бошад, тақсимшавандаро ёбед.

4. $80 : 4 + 80 : 40$	$(40 + 30) : 10$	$60 - 80 : 20$
$30 \cdot 3 - 40 \cdot 2$	$(40 + 30) : 7$	$70 - 90 : 30$

5. Ифода намоед:

$3 \text{ дм} = \square \text{ см}$	$6 \text{ дм} = \square \text{ см}$
$2 \text{ дм } 3 \text{ см} = \square \text{ см}$	$5 \text{ дм } 1 \text{ см} = \square \text{ см}$

6. Ифода навишта, ҳисоб кунед: ҳосили зарби ададҳои 40 ва 2-ро 17 воҳид кам кунед.

7. Инҳо аломатҳои ҷӣ мебошанд? Аз аломатҳои истифода бурда, ду ҷумла созад ва миқдори калимаҳоро ҳисоб карда, як нобаробарӣ нависед:

_____ . _____ .

1. Шифоҳӣ. 1) Аз 16 гул 5-тоғӣ 3 даста гул бастанд. Чанд гул боқӣ монд?

2) Аз 29 дона гул 5-тоғӣ чанд даста гул бастан мумкин аст? Чанд гул боқӣ мемонад? Барои як дастаи гули дигар боз чанд гул лозим аст?

2. Ҳосили тақсим ва бақияро ёбед:

$$16 : 3 \qquad 18 : 4 \qquad 21 : 4 \qquad 60 : 8$$

3. Аз захираи миси сеҳ 72 офтоба ва кӯза сохтанд. Агар 64 офтобаю кӯза месохтанд, 16 кг мис боқӣ мемонд. Ба як офтобаю кӯза чӣ қадар мис сарф шуд?

4. Ҳосили тақсимро ёбед:

$$40 : 5 \qquad 35 : 5 \qquad 81 : 9 \qquad 90 : 30$$

5. Шифоҳӣ. 1) Шашяки ададҳои 6, 12, 24-ро ёбед.

2) Панҷяки ададҳо ба 4, 5, 6, 7, 8 баробар аст. Ин ададҳоро ёбед.

6. Хаттӣ ҳисоб намоед:

$$\begin{array}{cccc} 72 + 19 & 93 - 14 & 83 + 8 & 54 - 7 \\ 43 + 28 & 68 + 25 & 51 - 6 & 92 - 5 \end{array}$$

ЗАРБИ АДАДИ ДУРАҚАМА БА АДАДИ ЯКРАҚАМА

12 · 4. Дар ифода 12 ҳамзарби якум, 4 ҳамзарби дуум. 12 адади дурақама, 4 адади якрақама.

Тарзи ҳисоббарорӣ:

1) 4-ро ба даҳӣ (10) зарб карда, сипас 4-ро ба 2 воҳид зарб карда, натиҷаҳоро ҷамъ мекунем:

$$12 \cdot 4 = 10 \cdot 4 + 2 \cdot 4 = 40 + 8 = 48$$

2) 4-ро ба ду воҳид зарб кунем 8, 4-ро ба як даҳӣ зарб кунем, 4 даҳӣ ҳосил мешавад: $12 \cdot 4 = 48$

Тарзи якуми ҳисоббарорӣ ба ҳисоби шифохӣ, тарзи дуюм ба ҳисоби ҳаттӣ мувофиқ аст.

1. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонда, ифодаҳоро ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{cccc} 14 \cdot 2 & 34 \cdot 2 & 22 \cdot 3 & 42 \cdot 2 \\ 2 \cdot 11 & 1 \cdot 27 & 23 \cdot 3 & 33 \cdot 2 \end{array}$$

2. Дар ду қуттӣ 14 кг қанд ҳаст. Дар 11-то чунин қуттӣ чанд килограмм қанд ҳаст?

3. Шифохӣ. 1) Дар мисоли $3 \cdot (8 + 2)$ тарзи якуми зарби адад ба суммаро гӯед.

2) Тарзи дуюми зарби адад ба суммаро гӯед:

$$\begin{array}{ccc} 4. (36 + 24) : 20 & 80 : (24 - 4) & 30 \cdot 3 \\ (95 - 15) : 4 & 90 : (53 - 50) & 20 \cdot 4 \end{array}$$

5. Ҳосили зарби кадом ду адади якрақама ба 12, 15, 16, 18 баробар мешавад?

6. Дар вақти холӣ. Дар навишти $1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot 4 \cdot 5$ ба чои ситорачаҳо аломати амалҳоро нависед ва қавсҳоро тавре гузоред, ки рақами 100 ҳосил шавад.

1. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонида, ифодаҳоро ҳисоб намоед:

$$\begin{array}{cccc} 11 \cdot 4 & 14 \cdot 3 & 33 \cdot 3 & 41 \cdot 2 \\ 17 \cdot 2 & 23 \cdot 2 & 16 \cdot 3 & 29 \cdot 2 \end{array}$$

2. Фарқи ададҳои a ва 15-ро нависед: Қимати ифодаро ҳангоми $a = 40$, $a = 52$, $a = 67$ будан ҳисоб кунед.

3. Вазни ду қанор коҳ 80 кг. Вазни як қанор коҳ чӣ қадар аст?

4. 1) Ситора рӯзе 8 саҳифа китоби бадеӣ мехонд. \bar{U} дар 12 рӯз чанд саҳифа китоб мехонад?

- 2) Масъалаи баръакс тартиб диҳед ва онро ҳал кунед.
5. $64 : 8 \cdot 7$ $(49 + 14) : 7$ $54 : 9 - 36 : 6$
 $81 : 9 \cdot 5$ $(83 - 29) : 6$ $42 : 7 + 12 \cdot 0$
 $12 \cdot 5 : 10$ $(73 - 60) \cdot 4$ $28 \cdot 2 - 28 : 4$
6. Тарафи квадрат 2 дм аст. Периметри онро ҳисоб кунед.

ТАҚСИМИ АДАДИ ДУРАҚАМА БА АДАДИ ЯКРАҚАМА

1. 1) Ифодаро хонед ва номи ададҳоро гӯед: $24 : 2$.
 2) Ифодаро шифоҳӣ ба таври зайл ҳисоб кардан осон аст: тақсимшавандаро ба суммаи даҳӣ ва воҳидҳо иваз намуда, ҳар яки онро ба 2 тақсим мекунем:

$$24 : 2 = (20 + 4) : 2 = 20 : 2 + 4 : 2 = 10 + 2 = 12.$$

12 ҳосили тақсим аст. $42 : 2 = 21$.

Ин чо 42 – тақсимшаванда, 2 – тақсимкунанда, 21 – ҳосили тақсим. Тарзи ҳисоббарорӣ: чор даҳиро ба 2 тақсим кунем, 2 даҳӣ ҳосил мешавад. Дар ҳосили тақсим 2-ро менависем, баъд 2 воҳидро ба 2 тақсим мекунем, 1 ҳосил мешавад. 1-ро дар хонаи воҳидҳо пас аз 2 менависем.

Тақсим аз адади калонтарин сар мешавад.

2. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонида, мисолҳоро ҳал кунед:

$44 : 4$	$66 : 6$	$84 : 2$	$48 : 4$
$36 : 3$	$55 : 5$	$69 : 3$	$77 : 7$

3. 1) Ададҳои дурақамае фикр кунед, ки ба 2 тақсим шаванд.

2) Аз ададҳои 18, 23, 33, 36, 39, 40, 47, 60, 96 кадомаш ба 3 бе бақия тақсим мешавад?

4. Дар вақти ҳолӣ. Квадрати шавқовар. Агар дар доираҳои ҳолӣ ададҳои боқимондаи аз 1 то 20-ро дуруст гузоред, ҳосили ҷамъи қаторҳо ба 42 баробар мешавад.

5	○	15	○	42
○	7	○	○	42
○	○	13	○	42
2	○	○	19	42
○	10	11	○	42

ТАҚСИМИ ХАТӢ

- 1) Дар ифодаи $16 : 4$ номи ададхоро гӯед.
2) Дар ифодаи $17 : 4$ ҳосили тақсим ва бақияро гӯед.
2. Тақсимро мисли ҷамъ ва тарҳи хаттӣ дар сутунча навишта, ҳисоб карда метавонем. Дар ҳисоби хаттӣ амали тақсим ($:$) бо аломати ($\overline{}$) нишон дода мешавад.

Намуна: 1)
$$\begin{array}{r} 9 \overline{) 4} \\ \underline{8} \\ 1 \end{array} \quad 2) \begin{array}{r} 17 \overline{) 4} \\ \underline{16} \\ 1 \end{array}$$

$$3) \begin{array}{r} 16 \overline{)4} \\ \underline{16} \\ 0 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 21 \overline{)3} \\ \underline{21} \\ 0 \end{array}$$

Таксим хатгї ичро шуд.

3. Ҳосили таксимро ёбед:

$$32 \overline{)8}$$

$$24 \overline{)6}$$

$$63 \overline{)7}$$

$$42 \overline{)6}$$

$$22 \overline{)2}$$

4. Таксими бақиядорро ичро кунед:

$$11 \overline{)5}$$

$$23 \overline{)4}$$

$$27 \overline{)6}$$

$$32 \overline{)5}$$

$$43 \overline{)8}$$

5. Дўзанда ба 66 кўрпаю кўрпача, шогирди ў ба 2 маротиба камтар кўрпаю кўрпача мағзї дўхтанд. Онҳо якчоя ба чанд кўрпаю кўрпача мағзї дўхтанд?

6. Хатгї ҳисоб намоед:

$$43 + 56$$

$$73 - 14$$

$$58 + 27$$

$$94 - 47$$

7. Шифохї. Аз адади «24» ва ибораи «2 маротиба зиёд» истифода бурда, масъалаи дуамала тартиб диҳед.

8. 1) Бо ду тарз ҳисоб намоед:

$$(6 + 4) \cdot 7$$

$$(12 + 18) : 3$$

2) Оё ин ифодаҳо бо ду тарз ҳисоб карда мешаванд?

$$(9 + 5) : 2$$

$$(50 + 4) : 9$$

9. Номашро гўед.

ЧЕНАКҲОИ ВАҚТ. СОЛ, МОҲ, ҲАФТА

- 1) Оё шумо ченакҳои вақтро медонед?
 - 2) Номи моҳхоро гӯед.
 - 3) Аз рӯи тақвим номҳои моҳхоро хонед ва дар хотир нигоҳ доред.
 - 4) Соли нав аз кадом моҳ сар мешавад? Наврӯз-чӣ?
 - 5) Як сол аз чанд моҳ иборат аст?
 - 6) Як сол аз чанд фасл иборат аст? Ҳозир кадом фасли сол аст?
 - 7) Аз рӯи тақвим фаслҳои солро номбар кунед.
 - 8) Аз тақвим муайян кунед, ки як сол чанд моҳи 31 рӯза, чанд моҳи 30 рӯза дорад?
2. Ҳисоб кунед:
 $16 : 8$ $21 : 3$ $36 : 6$ $40 : 5$ $81 : 9$
3. 1) Аз байни ададҳои аз 10 то 90 ададхоёро номбар кунед, ки ба 10 тақсим шаванд.
 - 2) Адади 10-ро ба кадом ададҳо зарб кунем, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90 ҳосил шаванд.
4. 1) Дар 2 куттӣ 60-то қалам ҳаст. Дар 3-то ҳамин хел куттӣ чандто қалам ҳаст?
 - 2) Масъалаи баръакс тартиб диҳед ва онро ҳал кунед.
5. $54 : 9 + 21 \cdot 3$ $14 \cdot 2 - 14 : 2$ $61 + 30$
 $49 : 7 - 21 : 3$ $23 \cdot 2 + 36 : 6$ $80 - 42$
1. 1) Таътили тирамоҳӣ дар кадом моҳ буд ва шумо чанд рӯз истироҳат кардед?
 - 2) Таътили зимистона дар кадом моҳ буд ва шумо чанд рӯз истироҳат кардед?

2. Шифохӣ. Соли хониш чор чоряк дорад. Чоряки якум 9 ҳафта аст. Ин чанд рӯз мешавад? Чоряки дуюм 7 ҳафта мебошад. Ин чанд рӯз мешавад?

3. Ба катакҳои ҳоли адади мувофиқ гузоред:

$$8 : \square = 1 \quad 14 \cdot \square = 0 \quad \square \cdot 7 = 0 \quad 80 - \square = 0$$

$$\square : 7 = 1 \quad 14 \cdot \square = 14 \quad 90 + \square = 90 \quad 17 \cdot \square = 17$$

4. Шифохӣ. 1) Сумма кай ба яке аз ҷамъшавандаҳо баробар мешавад? Мисол оред.

2) Ҳосили зарб кай ба сифр баробар мешавад? Мисол оред.

3) Фарқи ду адад кадом вақт ба сифр баробар мешавад? Мисол оред.

4) Ҳосили тақсими ду адад кай ба як баробар мешавад? Мисол оред.

5) Ҳосили зарб кай ба яке аз ҳамзарбҳо баробар мешавад? Мисол оред.

5. Ҳисоб кунед ва дурустии ҳалро санҷед:

$$\begin{array}{r} \checkmark 48 \\ + 23 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 55 \\ - 39 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 81 \\ + 9 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 90 \\ - 34 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 63 \\ + 35 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 71 \\ - 60 \\ \hline \end{array}$$

6. Ҳисоб кунед:

$$(62 + 19) : 9 \quad 79 - 60 : 2 + 21 \quad 72 : (91 - 83)$$

$$(53 + 28) : 9 \quad 47 + 20 \cdot 2 - 19 \quad 90 : (62 - 32)$$

7. Зариф 18 сола, хоҳараш Наргис аз \bar{y} 3 маротиба, додарҳояш Ҳасану Ҳусейн аз Наргис 4 сол хурдтар аст. Ҳасану Ҳусейн чандсола мебошанд?

1. 1) Чоряки якум 61 рӯз, чоряки дуюм аз чоряки якум 11 рӯз камтар давом мекунад. Нимсолаи якуми соли хониш чанд рӯз аст?

2) 9 ҳафта 63 рӯз аст. 10 ҳафта чанд рӯз мешавад?

2. $60 : 6$ $90 : 9$ $40 : 8$ $90 : 30$

3. Бо детсиметр ва сантиметр ифода намоед:

✓ 1) $30 \text{ см} = \dots \text{ дм}$ 2) $2 \text{ дм } 4 \text{ см} = \dots \text{ см}$
 $60 \text{ см} = \dots \text{ дм}$ $5 \text{ дм } 1 \text{ см} = \dots \text{ см}$

4. Аз рӯи намуна хаттӣ ҳисоб кунед: $(59 - 34) : 5 = 5$

1)
$$\begin{array}{r} 59 \\ - 34 \\ \hline 25 \end{array}$$

2)
$$\begin{array}{r} 25 \overline{) 5} \\ - 25 \overline{) 5} \\ \hline 0 \end{array}$$

$(49 + 32) : 9$ $(21 + 15) : 6$ $(48 - 8) : 5$ $(72 - 30) : 7$

5. Муқоиса кунед, ба чои нуктаҳо аломати мувофиқ

✓ тузоред:

$40 : 2$ * $40 : 20$ $60 + 30 \dots 60 + 31$ $99 \dots 100$
 $20 \cdot 2$ * $20 : 2$ $70 - 10 \dots 70 - 11$ $100 \dots 90$

6. $48 \text{ см} - 12 \text{ см}$ $91 \text{ дм} - 18 \text{ дм}$ $43 \text{ см} - 29 \text{ см}$
 $72 \text{ м} - 8 \text{ м}$ $63 \text{ мм} - 27 \text{ мм}$ $54 \text{ мм} - 15 \text{ мм}$

Агар ададҳои номдорро ҷамъ ва ё тарҳ кунем ҳам, дар натиҷа боз адади номдор пайдо мешавад:

$$37 \text{ кг} + 12 \text{ кг} = 49 \text{ кг}.$$

СОАТ. ДАҚИҚА

1. Оё шумо соатро медонед? Соат барои чӣ лозим? Шумо дар басти якум мехонед. Басти якум соати чанд оғоз меёбад? Шумо аз хоб соати чанд мехезед? Кай нахорӣ мехӯред? Ба мактаб соати чанд равон мешавад?

1) Ин чист? Соати якум чӣ хел соат аст? Соати дуҷум-чӣ? Соати сеҷум-чӣ? Чорумаш чӣ?

2) Дар расми якум соат чанд аст? Дарси якум соати чанд оғоз меёбад? Дар мактабҳои деҳа дарс соати 8-у 30 дақиқа оғоз меёбад. Дар мактаби шумо-чӣ? Дар расми дуоҷӯм соат чанд аст? Шумо кай хӯроки пешин мехӯред? Расми сеюм кадом вақтро нишон медиҳад? Шумо соати чанд аз мактаб ба хона равона мешавед?

Дар ин соатҳо акрабаки калон дақиқа, акрабаки хурд соатро нишон медиҳад. Фосилаи байни ду рақам дақиқаро нишон медиҳад. Фосилаи байни ду рақам 5 дақиқа аст. Аз расм онҳоро нишон диҳед ва ҳисоб кунед. Байни рақамҳои 1 ва 2 чанд дақиқа аст? Аз 12 то 3-чӣ? Аз 3 то 4-чӣ?

Хонед ва дар хотир нигоҳ доред:

$$1 \text{ соат} = 60 \text{ дақиқа}$$

$$60 \text{ дақиқа} = 1 \text{ соат}$$

Калимаи дақиқаро «дақ.», соатро «с» навишта метавонем.

2. Охири соли хониш хонандаи синфи якум дар як дақиқа то 20 – 25 калима, хонандаи синфи дуоҷӯм аз 40 калима зиёд, хонандаи синфи сеюм 65 калима ва зиёдтар хонда метавонад. Суръати хониши талаба торафт меафзояд. Хонандаи синфи якум дар 2 дақиқа чанд калима хонда метавонад? Хонандаи синфи дуоҷӯм-чӣ?

3. Ман соатро қайд мекунам. Шумо матнро мехонед. Ман, ки ишора кардам, шумо меистед. Ҳисоб кунед, ки дар як дақиқа чанд калима хондед? Кӣ бисёртар хонд? Кӣ аз ҳама камтар хонд?
4. Нисфи 1 соат чанд дақиқа аст? Сеяки 1 соат чанд дақиқа аст? Танаффуси калон чанд дақиқа аст? Танаффуси хурд-чӣ? Барои чӣ танаффуси калон дода мешавад? Танаффуси хурд аз танаффуси калон чанд маротиба кам аст?
5. $14 \cdot 2 + 12 \mid 75 - 4 \cdot 3 + 27 \mid 30 + 40 - 15 : 3 \mid (40 + 40) : 4$
 $\checkmark 80 + 28 : 2 \quad 12 \cdot 7 - 6 \cdot 9 \quad 70 - 20 + 6 \cdot 4 \quad (90 - 50) : 10$

ШАБОНАРҶЗ

1. Шифоҳӣ. 1) Як сол чанд моҳ аст? Як сол аз чанд фасл иборат аст? Моҳҳои фасли зимистон ва баҳорро номбар кунед. Моҳи январ чанд рӯз аст? Моҳи феврал-чӣ? Аз ҳама моҳи кӯтоҳтарро номбар кунед.
- 2) Чаро баъзе одамон рӯзи таваллуди худро ҳар сол қайд карда наметавонанд?
- 3) 1 соат чанд дақиқа аст? 60 дақиқа чанд соат аст? Аз хона то мактаб чанд дақиқа роҳ меравед?
2. Шумо шабонарӯзро медонед? Кани, фаҳмонед. Дар соат як шабонарӯзро нишон диҳед.
- 1 шабонарӯз = 24 соат**
24 соат = 1 шабонарӯз
3. Имрӯз кадом рӯз аст? Рӯзи гузашта кадом рӯз буд? Пагоҳ кадом рӯз меояд? Пас аз он кадом рӯз меояд?

4. Шифокор соати 9-й рӯз ба кор рафта, соати 9-й рӯзи дигар аз кор баргашт. Духтур чанд шабонарӯз кор кард?
5. Хуршед рӯзи гузашта соати 4-й бегоҳӣ ба хонаи холааш рафта, имрӯз соати 4-й бегоҳӣ баргашт. Хуршед дар хонаи холааш чанд шабонарӯз меҳмон шуд?
6. Муайян кунед, ки падар ва модаратон чандсоатӣ кор мекунанд? Хоҳарча (додарча)-и шумо кай аз боғча меояд?
7. $48 \text{ дақ.} + 10 \text{ дақ.}$ $12 \text{ соат} + 6 \text{ соат}$ $21 \text{ дақ.} : 3$
 $60 \text{ дақ.} - 24 \text{ дақ.}$ $12 \text{ соат} + 12 \text{ соат}$ $7 \text{ дақ.} \cdot 8$

МИСОЛҲОИ НАМУДИ 72 : 4

- 1. 1) Шифохӣ. Ададҳои 45, 48, 51, 54, 65, 72-ро аз рӯи намуна бо суммаи ду адад иваз кунед:
 Намуна: $45 = 30 + 15$ $51 = 30 + 21$
- 2) Ададро ин тавр ба суммаи ду адад иваз кардан чӣ аҳамият дорад? Бо ин роҳ мисолҳои намуни 72 : 4-ро ҳисоб кардан осон мешавад. Мо бояд адади дурақамаро тавре ба суммаи ду адад иваз кунем, ки ҳар яки онҳо ба адади якрақам тақсим шаванд.
 Дар мисоли $45 = 30 + 15$, 30 ва 15 ба 3 ва ба 5 тақсим мешаванд ва аз ин ҷо маълум мешавад, ки 45 ба 3 ва ба 5 тақсим мешавад.
2. 1) Шифохӣ. $45 : 3 = 30 : 3 + 15 : 3 = 10 + 5 = 15$ – аввал 30-ро ба 3, сипас 15-ро ба 3 тақсим карда, натиҷаҳо (10 ва 5-ро) ҷамъ кардем, ки 15 ҳосил шуд. 15 – ҳосили тақсим.

$$\begin{array}{r}
 2) \text{ Ҳатгӣ:} \quad 45 \overline{) 3} \\
 \underline{3} \quad 15 \\
 15 \\
 \underline{15} \\
 0
 \end{array}$$

Мисолҳои зеринро аз рӯи намуна бо ду роҳ ҳисоб намоед:

$$48 : 3 \quad 51 : 3 \quad 54 : 3 \quad 75 : 5 \quad 72 : 6$$

3. Ҳисоб кунед:

$$\checkmark 36 : 3 \quad 24 : 2 \quad 48 : 4 \quad 68 : 2 \quad 77 : 7$$

4. Ҳосили зарбро ёбед:

$$\begin{array}{cccccc}
 \checkmark & 12 \cdot 2 & 24 \cdot 2 & 33 \cdot 2 & 41 \cdot 2 & \\
 & 2 \cdot 12 & 2 \cdot 24 & 2 \cdot 33 & 2 \cdot 41 &
 \end{array}$$

Ҷавоби ҳар як чуфти мисолҳоро муқоиса намоед. Чаро натиҷа тағйир наёфт? Қоидаи ҷойивазкунии ҳамзарбҳоро гӯед.

5. Шифохӣ. 1 шабонарӯз 24 соат аст. 2 шабонарӯз чанд соат мешавад?

1. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ диҳед:

$$\begin{array}{cccc}
 1) 81 : 3 & 34 : 2 & 76 : 2 & 84 : 3 \\
 2) 23 \cdot 2 & 42 \cdot 2 & 12 \cdot 4 & 34 \cdot 2
 \end{array}$$

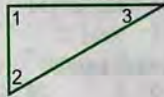
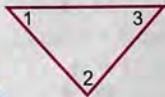
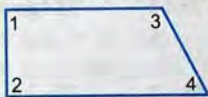
2. Шифохӣ. Ададҳои 42, 48, 72, 63-ро аз рӯи намуна ба суммаи ду адад тавре иваз намоед, ки ҳар яки онҳо ба 3 тақсим шаванд:

$$\begin{array}{ll}
 42 = 30 + 12 & 42 = 21 + 21 \\
 48 = 30 + \square & 48 = \square + \square \\
 72 = 60 + \square & 72 = \square + \square \\
 63 = 60 + \square & 63 = \square + \square
 \end{array}$$

3. Ифода нависед ва ҳисоб кунед:

- 1) Ҳосили зарби ададҳои 8 ва 3-ро ду маротиба кам кунед.
- 2) Фарқи ададҳои 81 ва 60-ро се маротиба зиёд кунед.
- 3) Ҳосили тақсими ададҳои 12 ва 4-ро ба 3 воҳид кам кунед.

4. 1) Кунчи ростро нишон диҳед:

2) Кунчи ростро бо чӣ муайян кардед?

5. 1) Аз рӯи тақвим 3 моҳи 30 рӯзаро муайян намуда, онҳоро ҳисоб кунед.

2) 3 моҳи 31 рӯзаро ёбед ва ҳисоб кунед.

6. Як дӯзанда дар як ҳафта 28 либоси бачагона, дӯзандаи дигар дар ҳамин муддат 14-то зиёдтар либоси бачагона дӯхт. Ду дӯзанда дар як ҳафта чандто либоси бачагона дӯхтанд?

7. Дарозии хона 6 м ва бараш 4 м аст. Периметри ин хонаро ҳисоб кунед.

8. Гарзи ҳисоббарориро шарҳ дода, ифодаҳоро хаттӣ иҷро намоед:

$$(50 + 25) : 5$$

$$(30 + 21) : 3$$

$$(24 + 24) : 6$$

1. 1) Амали зарб бо кадом амал санчида мешавад?

2) Ифодаҳоро ҳисоб кунед ва санчед:

$$8 \cdot 3$$

$$9 \cdot 4$$

$$40 \cdot 2$$

$$30 \cdot 3$$

3) Амали тақсими бо кадом амал санчида мешавад?

4) Ифодахоро ҳисоб кунед ва санчед:

$42 : 3$

$54 : 3$

$65 : 5$

$81 : 3$

2. $3 \text{ м} \cdot 3$

$15 \text{ дақ.} \cdot 4$

$90 \text{ дм} : 3$

$30 \text{ см} \cdot 2$

$24 \text{ соат} \cdot 4$

$60 \text{ дақ.} : 5$

3. Автобус аз Душанбе то Ҳисор 40 дақиқа, аз Душанбе то Турсунзода 2 маротиба зиёдтар вақт сарф менамояд. Автобус аз Душанбе баромада, дар чанд дақиқа ба Турсунзода мерасад? Натиҷаро бо соату дақиқа ифода намоед.

4. Ифодаро хонед ва ба ҷои ҳарф киматашро гузошта ҳисоб кунед: $b \cdot 8$, агар $b = 9$, $b = 11$, $b = 12$, $b = 0$ бошад.

ТАҚСИМИ АДАДИ ДУРАҚАМА БА АДАДИ ДУРАҚАМА

Ифодаи $56 : 28$ дода шудааст. 56 ва 28 – ададҳои дурақама. Ифодаро бо ду роҳ ҳисоб кардан мумкин аст.

Роҳи 1. Шифоҳӣ. $56 : 28 =$

56-ро то 60, 28-ро то 30 пурра кунем, ҳисоббарорӣ осон мешавад. Дар адади 60 2 маротиба 30-тоӣ ҳаст.

Ин гувоҳӣ медиҳад, ки 56-ро ба 28 тақсим кунем, 2 ҳосил мешавад. 2 ҳосили тақсим мебошад.

Менависем: $56 : 28 = 2$.

Роҳи 2. Хаттӣ. Дар ҳисоби хаттӣ низ тақсимшаванда то 60, тақсимкунанда то 30 пурра хоҳад шуд.

5	6	2	8
5	6	2	
		0	

Ифодаи дигарро мебинем: $36 : 12$, 36 -ро 30 , 12 -ро 10
қабул кунем, дар 30 адади 10 3 маротиба ҳаст, яъне

$$36 : 12 = 3,$$

ё ки

$$\begin{array}{r} 36 \overline{) 12} \\ \underline{36} \\ 0 \end{array}$$

1. Ҳисоббарори ро баён карда, ҷавоби ифодаҳоро нависед.

$46 : 23 - 92 : 46$

$81 : 27$

$66 : 11$

2. $50 - 14 \cdot 2 + 8$

$(99 - 9) : 10$

$90 - 90$

✓ $74 + 36 : 6 - 69$

$(83 - 23) : 20$

$82 + 9$

$88 : 44 + 88 : 11$

$(53 + 17) - 70$

$93 - 4$

3. 8 литр ширро чурғот карда, аз он 5 пиёла чакка гирифтанд. Аз 16 литр шир чанд пиёла чакка гирифта мешавад?

4. Дар як ҳалта 42 кг мавизи офтобӣ, дар ҳалтаи дигар 9 кг зиёдтар мавизи сиёҳ андохтанд. Дар ду ҳалта чӣ қадар мавиз андохтанд?

5. Ду шабонарӯз чанд соат аст? Се шабонарӯз-чӣ?

1. Шифоҳӣ. 1) Як соат чанд дақиқа аст? Нисфи як соат чанд дақиқа мешавад? Сеякаш-чӣ?

2) Чоряки як шабонарӯз ба чанд соат баробар аст? Инро чӣ тавр ҳисоб кардед?

2. 1) Ададҳоро 10 воҳидӣ то ҳосилшавии 100 ҳисоб кунед. 100 адади сарақама аст.

2) Пеш аз 100 кадом адад меояд?

3) 100 аз 99 чанд воҳид зиёд аст?

99 адади калонтарини дурақама, 100 адади хурдтарини сарақама аст.

- 4) Адади хурдтарини якрақама чанд аст? Адади калонтарини якрақама чанд аст?
3. Ҳосили тақсими адади дурақамаи калонтарин ва адади якрақамаи калонтаринро ҳисоб кунед. Адади 99 аз 9 чанд маротиба калон аст? Адади 9 аз 99 чанд маротиба хурд аст?
4. 1) Барои як адад нисбат ба адади дигар чанд маротиба зиёд (кам) буданаширо донистан чӣ бояд кард?
2) Барои як адад нисбат ба адади дигар чанд воҳид зиёд (кам) буданаширо донистан чӣ бояд кард?
5. Тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода, ифодаҳоро хаттӣ ҳисоб кунед:

$$68 : 2 + 27 \cdot 2 \quad (51 + 48) - 37 \quad 90 - 8 \cdot 7 - 27$$

$$88 : 22 + 39 \cdot 2 \quad 100 - (42 + 28) \quad 80 + 42 : 6 + 12$$

Намуна:

$$68 : 2 + 27 \cdot 2 = 88$$

$$1) \begin{array}{r} 68 \overline{) 2} \\ \underline{6} \\ 08 \\ \underline{0} \\ 0 \end{array} \quad 34$$

$$2) \begin{array}{r} 27 \\ \times 2 \\ \hline 54 \end{array}$$

$$3) \begin{array}{r} 34 \\ + 54 \\ \hline 88 \end{array}$$

6. Азиз дар се дақиқа 4 мисоли дуамала ва 5 мисоли якамала ҳал кард. \bar{y} бо ин суръат дар 20 дақиқа чанд мисоли як-дуамала ҳал карда метавонад?
1. Шифоҳӣ. Малика 8 сола, Хайринисо аз \bar{y} 2 маротиба хурд аст. Хайринисо чандсола аст? Синни Малика ва синни Хайринисоро бо моҳ ифода намоед. Малика аз Хайринисо чанд моҳ калон аст?

2. Амалҳоро иҷро кунед ва санҷед:

$28 \cdot 3$

$84 : 28$

$71 + 28$

$100 - 84$

3. Соли гузашта дар ноҳия 32-то ҳавлӣ, имсол 2 маротиба зиёдтар ҳавлӣ сохтанд. Дар ду сол чандто ҳавлӣ сохтанд?

4. 1) Бакияро ёбед:

$9 : 4$

$43 : 2$

$53 : 2$

$67 : 3$

$82 : 9$

2) Ҳисоб кунед:

$62 \text{ мм} : 2$

$96 \text{ м} : 3$

$14 \text{ см} \cdot 6$

$76 \text{ см} : 4$

$84 \text{ дм} : 6$

$96 \text{ см} : 8$

$17 \text{ дм} \cdot 5$

5. Панҷяки порча 3 дм аст. Дарозии ин порчаро ёбед.

6. Шифохӣ. Адади 100-ро як воҳид зиёд кунед. Пеш аз адади 100 кадом адад меояд? Пас аз адади 100 кадом адад меояд?

7. Шифохӣ. Сад 10-то 10 воҳидӣ дорад, 80 чанд даҳӣ ва чанд воҳид дорад?

1. 1) Периметри квадрат 20 см аст. Тарафи квадратро ёбед.

2) Як масъалаи баръакс тартиб диҳед ва онро ҳал кунед.

2. 1) Ададҳоро хонед: 68, 70, 79, 88, 97, 100, 101, 105.

2) Дар зери воҳидҳо як хатча, дар зери даҳҳо ду хатча кашед.

3) Ифодаро хонед ва дар зери тақсимшаванда як хатча, дар зери тақсимкунанда ду хатча кашед: $90 : 3$.

4) Дар зери ҳамзарбҳо як хатча ва дар зери ҳосили зарб хати мавҷнок кашед: $44 \cdot 2 = 88$.

3. $23 \cdot 3 - 9 \cdot 7$

$94 - 20 \cdot 1$

$81 + 18 - 9$

$4 \cdot 21 + 8 \cdot 2$

$57 + 33 \cdot 0$

$73 - 13 + 37$

$42 : 21 + 12 \cdot 3$

$68 - 48 : 12$

$100 - 20 + 10$

4. Ба катакҳои ҳолӣ ададҳои мувофиқ гузоред:

$14 : 6 = \square \text{ (6. 2)}$

$31 : 5 = \square \text{ (6. 1)}$

$43 : 8 = \square \text{ (6. 3)}$

$29 : 7 = \square \text{ (6. 1)}$

$77 : 9 = \square \text{ (6. 5)}$

$58 : 6 = \square \text{ (6. 4)}$

Барои санчиши тақсими бақиядор ҳосили тақсимро ба тақсимкунанда зарб намуда ба натиҷа бақияро ҳам мекунамд. Агар дар натиҷа тақсимшаванда ҳосил шавад, ҳалли ифода дуруст мебошад:

Мисол:

$$14 : 6 = 2 \text{ (б. 2)}$$

$$\begin{array}{r} 75 \overline{) 24} \\ - 72 \\ \hline 3 \end{array} \text{ (б. 3)}$$

Санчиш:

$$24 \cdot 3 = 72$$

Санчиш: $2 \cdot 6 = 12$

$$12 + 2 = 14$$

$$72 + 3 = 75$$

5. Шифохӣ. 1) Адади 20-ро то ҳосил шудани 100 20 воҳидӣ зиёд кунед.
2) Адади 100 аз чанд даҳӣ иборат аст?
6. 1) Ададҳои дурақамаеро нависед, ки ба 4 тақсим шаванд.
2) Ададҳои дурақамаеро нависед, ки ба 5 тақсим шаванд.
3) Кадом ададҳои дурақама ба 6 тақсим мешаванд?
4) Кадом ададҳои дурақама ба 8 тақсим мешаванд?
5) Доир ба амали зарб мисолҳои нависед, ки ҷавобшон 16, 18, 20 бошад.

АДАДҲО ДАР ДОИРАИ 1000. НУМЕРАТСИЯ

1. Як бандча 10-то шалғамча дорад. 2 бандча чандто шалғамча дорад? 4 бандча-чӣ? 7 бандча-чӣ? 10 бандча-чӣ? Як даҳӣ чанд воҳид дорад? Як садӣ чанд даҳӣ дорад?
2. 1) Адади 100-ро то ҳосилшавии дусад 10 воҳидӣ зиёд кунед.

2) Адади 200-ро то ҳосилшавии сесад 10 воҳиди зиёд кунед.

3) Адади 100-ро то ҳосилшавии ҳазор 100 воҳиди зиёд кунед.

Садӣ ду сифр, ҳазорӣ се сифр дорад. Ҳазор ин тавр навишта мешавад: 1000. Ҳазор адади чоррақама аст.

$1 \text{ садӣ} = 100$

$4 \text{ садӣ} = 400$

$7 \text{ садӣ} = 700$

$2 \text{ садӣ} = 200$

$5 \text{ садӣ} = 500$

$8 \text{ садӣ} = 800$

$3 \text{ садӣ} = 300$

$6 \text{ садӣ} = 600$

$9 \text{ садӣ} = 900$

$10 \text{ садӣ} = 1000$

3. 1) Хонед ва нависед:

1) Адади 1000-ро садтоғӣ кам карда то 100 ҳисоб кунед (1000, 900, 800, ...).

2) Адади 100-ро садтоғӣ зиёд карда то 1000 ҳисоб кунед (100, 200, ...).

$4. 1 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = 2 \text{ с.} \quad 4 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.} \quad 7 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.}$

$2 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \boxed{3} \text{ с.} \quad 5 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.} \quad 8 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.}$

$3 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \boxed{4} \text{ с.} \quad 6 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.} \quad 9 \text{ с.} + 1 \text{ с.} = \square \text{ с.}$

$5. 1 \text{ м } 25 \text{ см} = \dots \text{ см} \quad 40 \text{ дм } 8 \text{ см} = \dots \text{ см} \quad 7 \text{ м } 4 \text{ дм} = \dots \text{ дм}$

$2 \text{ м } 72 \text{ см} = \dots \text{ см} \quad 60 \text{ дм } 1 \text{ см} = \dots \text{ см} \quad 9 \text{ м } 9 \text{ дм} = \dots \text{ дм.}$

1. 1) Ададхоро хонед: 90, 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000.

2) 90 адади чандрақама аст? 100-чӣ? 1000-чӣ?

3) 101 чанд садӣ ва чанд воҳид дорад? 103-чӣ? 110 чанд садӣ ва чанд даҳӣ дорад?

4) 200 чанд садӣ дорад? 300, 400, 500-чӣ?

2. Пас аз 199 адади 200 меояд. Пас аз 200 кадом адад меояд?
Пас аз 299-чӣ?

3. Бо рақамҳо нависед: 9 даҳию 9 воҳид; 1 садию 4 воҳид;
1 садию 2 даҳию 3 воҳид; 4 садию 1 даҳӣ; 6 садию 6 даҳию
4 воҳид; нӯҳ садию нӯҳ даҳию нӯҳ воҳид.

4. Чуфти ифодаҳоро аввал ҳисоб ва баъд муқоиса кунед.
Монандӣ ва фарқи онҳоро шарҳ диҳед:

$$22 : 2 \quad 77 : 7 \quad 14 \cdot 2 \quad 80 + 10 \quad 100 - 30$$

$$22 : 11 \quad 77 : 11 \quad 14 \cdot 3 \quad 80 + 20 \quad 100 - 40$$

5. $(100 - 40) : 3$ $87 - 8 \cdot 5 - 47$ $48 : 24$
 $(60 + 30) : 30$ $98 - 81 : 9 - 88$ $88 : 44$
 $(55 + 25) : 40$ $42 : 21 + 63 : 21$ $32 \cdot 3$

1. 1) Адади 999 адади калонтарини сарақама, адади 1000
адади хурдтарини чоррақама аст.

2) 1000 аз 999 чанд воҳид зиёд аст?

3) Ададҳоро ҳонед: 137, 208, 343, 444, 710, 811.

4) Адади хурдтарини сарақамаро номбар кунед.

5) Ду адади сарақамаро номбар кунед.

6) Дар ададҳои 142, 421, 241, 202, 335, 444 мавқеи
рақамҳоро номбар кунед. Вақте ки ҷойи рақам иваз шуд,
адад чӣ хел тағйир ёфт?

7) Ин ададҳоро нависед ва дар зери садӣ хати мавҷнок,
дар зери даҳӣ ду хатча, дар зери воҳид як хатча кашед:
505, 678.

2. Ададҳо номбар кунед, ки ду садию ҳафт даҳӣ; панҷ
садию 6 воҳид; ҳашт садию як даҳию нӯҳ воҳид дошта
бошад.

3.	$66 : 6$	$99 : 3$	$22 : 2$	$80 : 8$
	$66 : 11$	$99 : 33$	$22 : 2$	$80 : 20$
4.	$63 : 21$	$96 : 32$	$82 : 41$	$42 : 21$
	$21 \cdot 3$	$32 \cdot 3$	$41 \cdot 2$	$21 \cdot 2$

5. Ду 100 сомонию ду 10 дирамӣ чанд сомону чанд дирам мешавад? Се 100 сомонию ҳафт 10 дирамӣ чанд сомонию чанд дирам мешавад?

1.	$48 - 12 : 2 + 40$	$20 \cdot 4 - 40 : 10$	$60 : 20$
	$15 \cdot 3 - 15 : 3 + 57$	$80 : (20 - 16) \cdot 2$	$60 : 2$
	$60 : 10 + 36 \cdot 2 - 42$	$80 : 20 + 16 \cdot 2$	$90 : 30$

2. Шутур то 30 рӯз бе об зиндагӣ карда метавонад. Баъзе хелҳои санҷоб то 100 рӯз бе об зиндагӣ карда метавонад. Ин ададхоро бо моҳ ва рӯз ифода намоед.

3. Барои он ки дарахти чормағз нағз сабзад ва ҳосили дилҳоҳ диҳад, дар байни ҳар ниҳол 10 м масофа бояд монд. Дар масофаи 70 м дар як қатор чанд дарахти чормағз шинондан мумкин аст?

4. Бо рақамҳо нависед: сад, дусад, сесад, чорсад, панҷсад, шашсад, ҳафтсад, ҳаштсад, нӯҳсад, ҳазор.

5. Мукоиса кунед ва ба ҷои нуқтаҳо аломати мувофиқ гузоред:

100 ... 101	205 ... 200	300 ... 310
110 ... 101	210 ... 201	399 ... 390

6. Баландии сарбанди стансияи Норак сесад метр аст. Ин ададро бо рақам ифода кунед. Шумо кадом стансияҳои барқиро медонед?

1. Моҳи март ба кадом фасли сол мувофиқ аст? Моҳи апрел-чӣ? Дар тақвим чанд моҳи 30 рӯза, 31 рӯза ва 29 рӯза ҳаст?

2. Дар майдони назди мактаб 25 бех ниҳоли себ, панҷ маротиба камтар ниҳоли шафтолу ва назар ба шафтолу 3 маротиба зиёдтар ниҳоли зардолу шинонданд. Дар майдони назди мактаб чанд бех ниҳол шинонданд?

3. Шифохӣ. Аз 21 март то 31 март таътили баҳорӣ мешавад. Ин чанд рӯзро ташкил медиҳад?

4. Шифохӣ. 1) Дар фасли баҳор чанд моҳи 31 рӯза ҳаст? Онҳоро номбар кунед. Дар фасли тобистон-чӣ?

2) Шумо аз 31 май ба таътили тобистона меравед.

Аз рӯи тақвим ҳисоб кунед, таътили тобистона чанд моҳ ва чанд рӯз мешавад?

5. $7 \cdot 6 - 6 \cdot 7$ $32 \cdot 3 : 32$ $4 \cdot (100 - 78)$
 $9 \cdot 9 + 9 \cdot 2$ $7 \cdot 9 : 21$ $(69 + 21) : 3$
 $48 : 8 + 20 \cdot 4$ $14 \cdot 4 : 14$ $(100 - 90) \cdot 1$

6. Ҳосили тақсим ва бақияро ёбед:

$21 : 5$ $21 : 4$ $21 : 6$ $21 : 10$

1. 1) Моҳи апрел чанд рӯз аст? Дар моҳи апрел чанд рӯзи истироҳат ва чанд рӯзи хониш ҳаст? 2) Панҷаки моҳи апрел чанд рӯз мешавад?

2. Аз рӯи намуна ададхоро бо суммааш иваз кунед:

$127 = 100 + 20 + 7$ $279 = \dots$ $504 = \dots$

$448 = \dots$ $398 = \dots$ $680 = \dots$

1 садӣ = 10 даҳӣ = 100 воҳид

10 садӣ = 100 даҳӣ = 1000 воҳид

3. $100 - 1$ $100 + 10 + 2$ $200 + 1$ $109 + 1$
 $99 + 1$ $100 + 40 + 7$ $200 - 1$ $110 - 1$

4. Чормағз аз сесад то ҳазор сол умр мебинад. Ин ададхоро бо рақамҳо нависед.

5.	$5 \text{ с.} + 3 \text{ с.}$	$7 \text{ с.} - 2 \text{ с.}$	$10 \text{ с.} + 2 \text{ с.}$
	$4 \text{ с.} + 6 \text{ с.}$	$9 \text{ с.} - 8 \text{ с.}$	$15 \text{ с.} + 1 \text{ с.}$

6. 1 садї чанд дахї дорад? 2 садї-чї? 5 садї-чї? 1 садї чанд вохид дорад?

1. Ченакҳои дарозиро номбар кунед. 1 м чанд сантиметр аст? 2 м чанд детсиметр аст? Хонед ва дар хотир нигоҳ доред:

$$1 \text{ м} = 10 \text{ дм}, 1 \text{ м} = 10 \text{ дм} = 100 \text{ см}$$

2. Ин тасмаи ченкунї мебошад.

Бо ин асбоб қадї худро чен кунед. Дарозї ва бари хонаро чен кунед.

3. Шифоҳї. 1) Қадї Наврӯз 1 м 31 см аст. Ин ба чанд сантиметр баробар аст?

2) Дарозии синфхона 8 м аст. 8 метрро бо сантиметр ва детсиметр ифода кунед.

4. Дар даромадгоҳи мактаб 2 гулхонаи квадратшакл ҳаст. Дарозии тарафи як гулхона 9 м аст. Барои ихота кардани атрофи ин ду гулхона чанд метр панҷара лозим аст?

5. Ҳосили зарб кай ба сифр баробар мешавад? Ҳосили тақсим кай ба як баробар мешавад? Ҳосили зарб кай ба яке аз ҳамзарбҳо баробар мешавад?

6.	$(60 + 20) : 2$	$(80 - 40) : 2$	$62 : 2$	$8 \cdot 9$	$72 : 8$
	$(60 + 20) : 20$	$(90 - 60) \cdot 3$	$84 : 4$	$9 \cdot 9$	$81 : 9$

7.	$36 \text{ см} + 64 \text{ см}$	$100 \text{ см} - 64 \text{ см}$	$27 \text{ кг} : 3$	$81 \text{ кг} : 3$
	$72 \text{ дм} + 28 \text{ дм}$	$100 \text{ дм} - 28 \text{ дм}$	$48 \text{ м} \cdot 2$	$96 \text{ м} : 2$

1. Ададхоро бо рақамҳо нависед: панҷсаду чордах, ҳафтсаду ҳафт, нӯхсаду навад, нӯхсаду наваду нӯх, ҳазор.

2. Як даҳӣ чанд сифр дорад? Як садӣ-чӣ? Ду садӣ-чӣ? Ҳазор чанд сифр дорад?
3. Сайёд якчанд мурғобӣ дид. Дутояш дар сохил буд, дутояш дар об, яке дар сохили рост, яке баръакси чараёни об шино дошт. Дигаре ба рафти чараён. Сайёд чанд мурғобӣ дид?
4. 1) Ададҳоро хонед: 327, 406, 690, 333, 999. Ин ададҳо чанд садӣ, чанд даҳӣ, чанд воҳид доранд? Онҳоро бо суммаи садихо, даҳихо, воҳидҳо иваз намоед:
- $$327 = 300 + 20 + 7$$
- 2) Ҳар яке аз ададҳои 406, 690, 333, 999 аз чанд воҳид иборат аст?
5. 80 аз 10 чанд маротиба зиёд аст? Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед.
- 6.
$8 \cdot (70 - 60)$	$15 + (80 - 50) \cdot 2$	$48 : 2 - 8 \cdot 3$
$(20 + 10) \cdot 3$	$7 + (37 - 29) \cdot 3$	$70 + 36 : 2 \cdot 1$

КИЛОМЕТР

1. Ченакҳои дарозиро номбар кунед. Хурдтарин ченаки дарозӣ кадом аст?
Барои чен кардани масофаҳои дур аз километр истифода бурда мешавад. Километр мухтасар «км» навишта мешавад. Кило – калимаи латинӣ буда, маънояш ҳазор мебошад. 1 км ба ҳазор метр баробар аст.

$$1 \text{ км} = 1000 \text{ м}$$

Воҳидҳои ченаки дарозӣ – мм, см, дм, м, км.

2. Шифохӣ. 1) Ададҳои 8, 9, 12, 15, 17, 18-ро 10 маротиба зиёд кунед. 2) Ададҳои 10, 20, 30, 40, 50, 60-ро 10 маротиба кам кунед.

3. $(38 - 8) + 70$ $(29 + 1) - 29$ $(65 - 37) + 41$
 $(99 + 1) - 90$ $(68 + 2) - 2$ $(72 - 18) + 46$

4. Шифохӣ. Муқаддас 18 сола, Хуршед 6 сола аст. Се сол пеш Хуршед аз Муқаддас чанд маротиба хурд буд?

5. Муқоиса кунед ва ба ҷои нуктаҳо аломати мувофиқ (>, <, =) гузоред.

1 км ... 1000 м

4 дм ... 40 см

300 см ... 3 м

600 м ... 599 м

6. Пиёдагард дар 1 соат 4 км, велосипедрон дар 1 соат 16 км масофаро тай кард. Суръати пиёдагард аз суръати велосипедрон чанд маротиба кам аст? Суръати велосипедрон аз суръати пиёдагард чанд маротиба зиёд аст?

7. Бо рақамҳо нависед: яксаду ҳабдаҳ, дусаду як, ҳаштсаду ҳаштод, нӯхсаду наваду ҳашт.

1. 1) Чадвали ченакҳои дарозиро гӯед; 2) 1 км чанд метр аст?

2. Шифохӣ. 2 нафар варзишгарон дар чемпионат бомуваффақият баромад карданд. Устои варзиши байналхалқӣ гулӯларо ба дурии 79 м ҳаво дода, соҳиби медали биринҷӣ шуд. Ҳамкомандаи ӯ дар ин навъи варзиш байни занон ҷои сеюмро ишғол кард. Натиҷаи ӯ 58 метр аст. Фарқи масофаи натиҷаи ин варзишгаронро ёбед ва муқоиса намоед.

3. Саёҳатчиён ба саёҳат мераванд. Агар ба ҳар чор нафар саёҳатчиё як хучра пешкаш карда шавад, ба 96 нафар чанд хучра лозим аст?

$$4. \quad 79 + 5 \quad 81 - 9 \quad 100 - 4 \quad 499 + 1$$

$$94 - 5 \quad 68 + 9 \quad 100 + 7 \quad 499 - 1$$

5. 1) Хонед: 900, 901, 910, 999, 990. Ин ададҳо чандрақама мебошанд?

2) 300 аз чанд садӣ иборат аст? 500-чӣ? 800-чӣ? 1000-чӣ?

3) Пеш аз адади 1000 кадом адад меояд?

4) Бо рақамҳо нависед: сесаду даҳ, сесаду як, сесаду наваду нӯҳ, чорсад, ҳаштсаду ҳашт.

$$6. \quad 72 : 9 + 9 \cdot 8 \quad 420 - 20 + 100 \quad 9 \cdot 9 - 81$$

$$20 \cdot 4 - 10 \cdot 8 \quad 670 - 20 + 50 \quad 10 \cdot 9 - 47$$

МУОДИЛА.

ЁҲТНИ ҶАМЪШАВАНДАИ НОМАЪЛУМ

Бахтиёр ба рафиқаш гуфт: «Ман ададери фикр карда, онро 7 воҳид зиёд кардам, ки 10 ҳосил шуд. Адади фикркардаи маро ёбед».

Ҳалли ин масъаларо шарҳ медиҳем. Адади фикркардаи Бахтиёр номаълум аст, ба ҷои он катакча кашида ба он 7-ро ҷамъ кунем, 10 ҳосил мешавад, яъне:

$$\square + 7 = 10$$

Мо метавонем ба ҷои катакча ҳарфи x (икс) гузорем ва ифодаро чунин нависем:

$$x + 7 = 10 \text{ муодила аст.}$$

Баробарие, ки адади номаълум дорад, муодила номида мешавад.

Муодиларо мехонем: x ҷамъи 7 баробари 10, x -ро 7 воҳид зиёд кардем, ки 10 ҳосил шуд; ҳосили ҷамъи (суммаи) ададҳои x ва 7 ба 10 баробар аст; x – ҷамъ-

шавандаи номаълум, 7 – чамъшавандаи маълум, 10 – ҳосили чамъ (сумма).

Тарзи ҳисоббарорӣ: Мо бояд ёбем, ки ба чои x кадом адад лозим аст. Барои ин аз ҳосили чамъ (10) чамъшавандаи маълум (7)-ро тарҳ кардан лозим мебошад, яъне x баробари 10 тарҳи 7;

$$x = 10 - 7. \text{ Аз ин чо: } x = 3.$$

Адади 3 қимати x аст. Дурустии муодиларо месанҷем. Барои санҷиш дар муодила ба чои x қиматаш (3)-ро менависем ва ҳисоб мекунем: $3 + 7 = 10$.

Тарафи чапи баробариро ҳисоб кунем: $10 = 10$ мешавад. Агар ададҳои якхела ҳосил нашавад, ҳалли муодила нодуруст мебошад. Тарзи навишт дар дафтар:

$$x + 7 = 10$$

$$x = 10 - 7$$

$$x = 3$$

Санҷиш:

$$3 + 7 = 10$$

$$10 = 10$$

Санҷиши муодиларо шифоҳӣ ҳам иҷро кардан мумкин аст.

Барои ёфтани чамъшавандаи номаълум аз ҳосили чамъ (сумма) чамъшавандаи маълум тарҳ карда мешавад.

1. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$x + 5 = 8 \quad 12 + x = 19 \quad x + 12 = 15$$

2. Дар зери чамъшавандаи номаълум як хатча, дар зери чамъшавандаи маълум ду хатча, дар зери ҳосили чамъ хати мавҷнок кашида, муодиларо ҳал кунед:

$$x + 22 = 30$$

3. Шифоҳӣ. Ададе (адади якрақаме)-ро фикр кунед, онро 6 воҳид зиёд намоед. Кадом адад ҳосил шуд?

4. $82 + (26 + 30)$ $4 \cdot (18 + 2) - 17$ $5 \cdot 9 - 9 \cdot 5$
 $96 - (18 + 37)$ $45 : (42 - 27) + 1$ $7 \cdot 8 - 48 : 8$
 $54 + (54 - 28)$ $81 : (42 - 15) + 91$ $81 : 9 + 9 \cdot 9$
5. Бо рақамҳо нависед ва хонед: шаш садию як даҳӣ, ҳашт садию ҳашт воҳид, ҳафт садию чор даҳию ҳафт воҳид.

ЁҲТНИ ТАРҲШАВАНДАИ НОМАЪЛУМ

1. $18 + x = 20$

Муодиларо хонед. Чамъшавандаи номаълумро ёбед.

2. $\square - 17 = 12$

Ба ҷои катакча ҳарфи « x » гузорем, муодила ҳосил мешавад: $x - 17 = 12$. Ин ҷо: x – тарҳшаванда, 17 – тарҳкунанда, 12 – фарқ (ҳосили тарҳ) аст. Агар тарҳшаванда номаълум бошад, ба фарқ (12) тарҳкунанда (17)-ро чамъ карда тарҳшавандаро меёбем:

$$x = 12 + 17 \quad x = 29$$

Барои санҷиш қимати x , яъне 29-ро дар муодила мегузорем: $29 - 17 = 12$. Тарафи чап (29 – 17)-ро ҳисоб мекунем: $12 = 12$.

3. Адади номаълумро ёбед:

$$x - 43 = 27 \quad x - 80 = 14 \quad x + 17 = 20 \quad 50 + x = 75$$

4. Муқоиса кунед:

$$400 \text{ м} \dots 390 \text{ м}$$

$$1 \text{ м } 2 \text{ дм} \dots 12 \text{ дм}$$

$$900 \text{ м} \dots 990 \text{ м}$$

$$42 \text{ дм} \dots 4 \text{ м } 4 \text{ дм}^?$$

$$54 : 27$$

$$72 : 36$$

$$81 : 27$$

$$42 : 14$$

$$72 : 18$$

$$27 \cdot 2$$

$$36 \cdot 2$$

$$27 \cdot 3$$

$$14 \cdot 3$$

$$18 \cdot 4$$

Ҳисоб кунед ва гӯед, ки ифодаҳои дуюм аз ифодаҳои якум чӣ хел ҳосил карда шуданд?

- Осиёб аз 1 пуд гандум 14 кг орд мебарорад. Аз 4 пуд гандум чӣ қадар орд гирифта мешавад? (1 пуд = 16 кг). Аз 4 пуд гандум чӣ қадараш исроф мешавад? Аз 6 пуд-чӣ?
- Баландии як қабати бинои 16 қабата 3 м аст. Баландии бино чанд метр аст?

$$\begin{array}{rcl} 3. & 480 + (50 - 40) & 87 - (28 + 19) & 50 + 39 \\ & 480 + 50 - 40 & (43 + 38) - 70 & 89 - 30 \end{array}$$

$$\begin{array}{rcl} 4. & 9 \cdot 6 - 6 \cdot 9 & 90 : 30 - 60 : 30 & 88 : 8 + 8 \cdot 8 \\ & 72 : 8 + 9 \cdot 9 & 20 \cdot 4 + 4 \cdot 5 & 9 \cdot 8 - 8 \cdot 4 \end{array}$$

- Суръати мошин дар 1 соғия 17 м аст. Мошин дар 3 соғия кадом масофаро тай мекунад?

$$6. \quad x + 45 = 70 \quad x - 72 = 8 \quad 50 + x = 94$$

ЁҲТНИ ТАРҲКУНАНДАИ НОМАЪЛУМ

- Муодилаҳоро муқоиса намоед. Онҳо чӣ монандӣ ва чӣ фарқ доранд?

$$x - 8 = 14 \quad 22 - x = 14$$

- Тарҳшавандаи номаълум чӣ тавр ёфта мешавад? Дар муодилаи дуюм чӣ номаълум аст?

- Ҳалли муодилаҳоро шарҳ диҳед:

$$\begin{array}{rcl} x - 8 = 14 & \text{Санчиш:} & 22 - x = 14 & \text{Санчиш:} \\ x = 14 + 8 & 22 - 8 = 14 & x = 22 - 14 & 22 - 8 = 14 \\ x = 22 & 14 = 14 & x = 8 & 14 = 14 \end{array}$$

4) Дар ҳалли муодилаи дуҷум чаро аз адади 22 адади 14 тарҳ карда шуд?

Барои ёфтани тарҳкунандаи номаълум аз тарҳшаванда фарқро тарҳ мекунам.

2. $60 - x = 50$ $x - 10 = 50$ $53 - x = 40$
3. Бо рақамҳо нависед: нӯҳсаду панҷ, нӯҳсаду навад, нӯҳсаду наваду нӯҳ, як ҳазор.
4. 1) Чоряк ва шашьяки адади 12-ро ёбед.
2) Чоряки адад ба 6 баробар аст. Худи ададро ёбед.
5. Фарши хонаро тахта задан лозим буд. Ба фарши ду хонаи якхела 24 тахтагӣ, ба фарши хонаи сеюм 29 тахта сарф шуд. Ба фарши се хона чанд дона тахта сарф шуд?

ЁФТНИ ҲАМЗАРБИ НОМАЪЛУМ

1. 1) Қоидаи ҷойивазкунии ҳамзарби номаълумро гуед.
2) Ин ифодаҳо чӣ монандӣ ва чӣ фарқ доранд?
$8 \cdot 4$	$5 \cdot 7$	$6 \cdot 9$	$12 \cdot 2$
$4 \cdot 8$	$7 \cdot 5$	$9 \cdot 6$	$2 \cdot 12$

Дар баробарии зерин зерин ҳамзарбҳо як хатча, зерин ҳосили зарб ду хатча кашед: $8 \cdot 4 = 32$.

3) Агар ҳамзарби якумро номаълум қабул карда, ба ҷояш « x » нависем, муодилаи $x \cdot 4 = 32$ ҳосил мешавад. Барои ёфтани ҳамзарби номаълум ҳосили зарб (32)-ро ба ҳамзарби маълум (4) тақсим мекунем:

$x \cdot 4 = 32$	Санчиш:
$x = 32 : 4$	$8 \cdot 4 = 32$
$x = 8$	$32 = 32$

4) Агар ҳамзарби дуҷумро номаълум қабул кунем, муодилаи $8 \cdot x = 32$ ҳосил мешавад: аз ҷойивазкунии ҳамзарбҳо ҳосили зарб тағйир намеёбад. Аз ин сабаб, барои ёфтани ҳамзарби номаълум низ 32-ро ба 8 тақсим мекунем:

$$8 \cdot x = 32$$

$$x = 32 : 8$$

$$x = 4$$

$$\text{Санчиш:}$$

$$8 \cdot 4 = 32$$

$$32 = 32$$

2. Муодилаҳоро ҳонед ва ҳал кунед:

$$7 \cdot x = 63$$

$$x \cdot 2 = 40$$

$$20 \cdot x = 80$$

3. Холида 18 кг зардолуро мураббо пухта, ба 9 банкаи яқхела андохт. Агар \bar{y} 8 кг зардолуро мураббо пазад, чандто ҳамин хел банка лозим аст?

4. 1) Ададҳоро ҳонед: 201, 210, 458, 609, 777, 899.

2) Бо рақамҳо нависед: сесаду чор, сесаду чил, сесаду чилу чор, панҷсад, панҷсаду панҷоҳу панҷ.

3) Ададҳоро ба суммаи садиҳо, даҳиҳо ва воҳидҳо иваз намоед: 841, 798, 974, 999.

5. Ба соат нигаред. Кӣ дар як дақиқа бисёртар мисол ҳал менамояд?

$$8 \cdot 8$$

$$64 : 8$$

$$9 + 90$$

$$42 - 7$$

$$9 \cdot 9$$

$$81 : 9$$

$$90 - 9$$

$$61 - 8$$

$$6 \cdot 6$$

$$36 : 6$$

$$74 + 8$$

$$63 - 4$$

$$7 \cdot 7$$

$$49 : 7$$

$$36 + 8$$

$$71 - 9$$

$$5 \cdot 5$$

$$25 : 5$$

$$27 + 5$$

$$84 - 6$$

ЁҒТАНИ ТАҚСИМШАВАНДАИ НОМАЪЛУМ

Баробариро меҳонем: $12 : 2 = 6$

Ҳосили тақсими ададҳои 12 ва 2 ба 6 баробар аст; адади 12-ро 2 маротиба кам карда, 6-ро ҳосил кардем; 12 тақсимшаванда, 2 тақсимкунанда, 6 ҳосили тақсим мебошад. Агар ба ҷои 12 ҳарфи x (икс) нависем, муодила ҳосил мешавад:

$$x : 2 = 6$$

Дар муодила тақсимшаванда номаълум аст. Барои ёфтани тақсимшавандаи номаълум ҳосили тақсимиро ба тақсимкунанда зарб кардан лозим аст:

$x : 2 = 6$	Санҷиш:
$x = 6 \cdot 2$	$12 : 2 = 6$
$x = 12$	$6 = 6$

1. Номи ададхоро гуфта, муодилаҳоро ҳал кунед:

$$x : 3 = 10 \quad x : 4 = 16 \quad x : 2 = 24$$

2. Ададхоро хонед: 407, 444, 569, 672, 700, 725, 990. Онҳо аз чанд садӣ, даҳӣ, воҳид иборат мебошанд?

3. Дарозии гилем 5 м, бараш 2 м кӯтоҳтар аст. Периметри гилемро ёбед.

4. Иваз намоед:

бо см: 2 дм 4 см, 1 м 6 см;

бо дм: 7 м 1 дм, 8 м 8 дм.

5. 1) Сеяки ададҳои 21, 24, 27, 30-ро ёбед.

2) Панҷяки адад ба 6, 7, 8, 9 баробар аст. Ин ададхоро ёбед.

ЁФТАНИ ТАҚСИМКУНАНДАИ НОМАЪЛУМ

1. 1) Муодиларо хонед ва ҳал кунед: $x : 6 = 7$
 2) Муодилаи $42 : x = 7$ -ро бо муодилаи якум муқоиса намоед. Онҳо чӣ монандӣ ва чӣ фарқ доранд?
 Дар муодилаи якум тақсимшаванда, дар муодилаи дуюм тақсимкунанда номаълум аст. Ҳосили тақсим яхела аст. Агар тақсимкунанда номаълум бошад, тақсимшаванда (42)-ро ба ҳосили тақсим (7) тақсим мекунем:

$42 : x = 7$	Санчиш:
$x = 42 : 7$	$42 : 6 = 7$
$x = 6$	$7 = 7$

2. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$18 : x = 6$	$x : 5 = 9$	$36 : x = 9$
--------------	-------------	--------------

3. Шифохӣ. Дар синни 6-11 солагӣ 1 кг вазни бадан бояд 3 грамм чарбура ташкил намояд. Вазни худро ба ҳисоб гирифта, чарбури баданатонро ёбед.

4. Шифохӣ: Аз матн ададҳои номдори содда ва таркибиро номбар кунед:

1) Ҳаҷми шабонарӯзи хӯрок якҷоя бо оби нӯшидашаванда бояд 2 кг 500 г ва ё 3 кг бошад.

2) Кӯдакон бояд дар як рӯз 4 маротиба хӯрок истеъмол кунанд ва фосилаи байни хӯрокхӯрӣ 3 соату 30 дақиқа ё 4 соат бошад.

5.

$800 - 60 + 80$	$80 : 10 + 33 : 11$	$72 : 18$
$75 + 5 + 20$	$99 : 9 - 22 : 11$	$64 : 16$

6. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:

$57 + 24$	$91 - 49$	$83 + 15$	$62 - 47$
-----------	-----------	-----------	-----------

АМАЛҲОИ АРИФМЕТИКӢ ДАР ДОИРАИ 1000

Ҷамъ ва тарҳи шифоҳӣ

- 1) Ададҳои 100, 200, 300, 400, 500 чанд садӣ доранд? Чанд воҳид доранд?
 - 2) Бо рақамҳо нависед: сад, чорсад, шашсад, ҳаштсад, нӯҳсад, нӯҳсаду ҳафт.Тарзи ҳисоббарории шифоҳӣ.
2.

1) Ҷамъи садиҳо:	2) Тарҳи садиҳо:
$5 \text{ с.} + 4 \text{ с.} = 9 \text{ с.}$	$5 \text{ с.} - 4 \text{ с.} = 1 \text{ с.}$
$500 + 400 = 900$	$500 - 400 = 100$
3. Ҳисоб кунед:

$6 \text{ с.} + 2 \text{ с.}$	$4 \text{ с.} + 3 \text{ с.}$	$7 \text{ с.} - 5 \text{ с.}$
$600 + 200$	$400 + 300$	$9 \text{ с.} - 6 \text{ с.}$
4. Дар фабрикаи дӯзандагӣ аз 98 метр матоъ ба миқдори баробар кӯрпа ва кӯрпача дӯхтанд. Ба кӯрпа 8 метрӣ ва ба кӯрпача 6 метрӣ матоъ сарф шуд. Ба ҳамаи кӯрпаҳо чанд метр матоъ сарф шуд? Ба кӯрпачаҳо-чӣ?
5. $18 : x = 9$ $x : 4 = 12$ $50 - x = 27$ $x - 68 = 14$
6. Ифода нависед ва ҳисоб кунед:
 - 1) Суммаи ададҳои 100 ва 200.
 - 2) Фарқи ададҳои 200 ва 100.
 - 3) Ҳосили зарби ададҳои 20 ва 3.
 - 4) Ҳосили тақсими ададҳои 80 ва 20.
1. Шифоҳӣ. Суммаи ададҳои 4 садӣ ва 2 садӣ, 7 садӣ ва 1 садӣ, 5 садӣ ва 3 садиро ёбед.

2. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед ва ҷавоби мисолро нависед:

$$\begin{array}{r} 300 + 200 \\ 500 - 200 \end{array} \quad \begin{array}{r} 700 - 400 \\ 300 + 400 \end{array} \quad \begin{array}{r} 600 + 100 \\ 800 + 200 \end{array}$$

3. Дар табиат 400 хел растанӣ ва зиёда аз 200 хел ҷонвар хусусияти «обухавосанҷӣ» доранд. Микдори растанӣ ва ҷонварҳои «обухавосанҷ»-ро ёбед.

$$\begin{array}{r} 700 - (80 + 20) \\ 500 + (100 - 50) \\ 200 - (40 + 60) \end{array} \quad \begin{array}{r} 5 \cdot 8 - 42 : 7 \\ 9 \cdot 6 + 6 \cdot 6 \\ 7 \cdot 4 - 28 \cdot 0 \end{array}$$

5. 1) Ададхоро хонед: 197, 283, 341, 222, 479, 837.

2) Бо рақамҳо нависед: яксаду даҳ, яксаду ҳафтоду панҷ, сесаду сию ду, ҳафтсад.

$$\begin{array}{r} 61 \\ + 29 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 93 \\ - 24 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 79 \\ + 20 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 83 \\ - 38 \\ \hline \end{array}$$

7. Модарам 4 маротиба 22-тоғӣ кулча ва 12-то нони калон пухтанд. Модарам ҳамагӣ чандто кулча ва нон пухтанд?

ЗАРБ ВА ТАҚСИМИ АДАДҲОИ БО СИФР ТАМОМШАВАНДА БА АДАДИ ЯКРАҚАМА

Зарб ва тақсими шифоҳӣ

1. $300 \cdot 2 = 600$ $200 \cdot 4 = \square$ $300 \cdot 3 = \square$

Тарзи ҳисоббарорӣ: Дар ифодаи $300 \cdot 2$ ҳамзарби якум (300) ду сифр дорад, ҳамзарби дуум (2) сифр надорад. Ададро ба сифр зарб кунем, сифр ҳосил мешавад. Бинобар ин 2-ро ба 3 зарб карда, натиҷаро дар ҳосили зарб менависем ва ду сифрро аз тарафи рости он

навиштан мумкин аст. 600 ҳосили зарб аст. 300 се садӣ дорад. 3 садиро ба 2 зарб кунем 6 садӣ ҳосил мешавад: $3 \text{ с.} \cdot 2 = 6 \text{ с.}$ Дар ҳисоби шифоҳӣ ин тарзи ҳисобкунӣ осонтар аст.

2. $400 : 2 = 200$ $600 : 2 = \square$ $900 : 3 = \square$

Тарзи ҳисоббарорӣ. Дар ифодаи $400 : 2$ тақсимшаванда (400) ду сифр дорад. Барои 400-ро ба 2 тақсим кардан (ё ки 400-ро 2 маротиба кам кардан) 4-ро ба 2 тақсим карда, натиҷа (2)-ро дар ҳосили тақсим навишта, сипас ду сифрро аз тарафи рости он менависем. 200 ҳосили тақсим аст.

3. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед:

$$\begin{array}{cccc} 600 + 100 & 500 + 200 & 300 \cdot 3 & 900 : 3 \\ 700 - 200 & 900 - 400 & 200 \cdot 4 & 800 : 4 \end{array}$$

4. Аз зарфи 12 литра 5 литр равғанро бо зарфҳои 2 литра ва 3 литра чӣ тавр гирифтани мумкин аст?

5. Шифоҳӣ: Адади 236 шабонарӯзу 22 соату 49 дақиқа чӣ хел адад мебошад?

6. Суръати дирижабл дар 1 соат 100 км аст. Суръати самолёт дар як соат 500 км аст. Суръати дирижабл аз суръати самолёт чанд маротиба кам аст?

7. Номи ин мӯҳра (дона)-ро гӯед.
Дар қуттии шоҳмот чандто
ин хел дона ҳаст?

МИСОЛҲОИ НАМУДИ $90 + 50$, $130 - 50$

1. 1) Чамъшавандаи якум 9, чамъшавандаи дуум 5 аст. Ҳосили чамъро ёбед. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ диҳед.
- 2) Фарқи аладҳои 13 ва 5-ро ёбед. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ диҳед.
- 3) Адади 130 чанд садӣ ва чанд даҳӣ дорад? Ҳалли ифодаҳои $90 + 50$, $130 - 50$ ба халли ифодаҳои $9 + 5$, $13 - 5$ монанд аст.

Тарзи ҳисоббарорӣ. Барои иҷрои ифодаи $90 + 50$ аз чамъшавандаи дуум $- 50$ як даҳиро ба 90 чамъ карда, 100-ро, пас ба 100 40-ро чамъ карда, 140-ро ҳосил мекунем:

$$90 + 50 = 140 \text{ ё ки } 9 \text{ д.} + 5 \text{ д.} = 14 \text{ д.}$$

Барои иҷрои ифодаи $130 - 50$ аз 130 аввал 30-ро тарҳ карда, пас аз натиҷа (100) 20-ро тарҳ мекунем: $130 - (30 + 20)$, (130 аз 1 садию 3 даҳӣ иборат аст, аз ин сабаб вақти аз 130 адади 50-ро тарҳ кардан 50-ро бо 30 ва 20 иваз кардем.)

$$130 - 50 = 80 \text{ ё ки } 13 \text{ д.} - 5 \text{ д.} = 8 \text{ д.}$$

2. Тарзи ҳисоббарориро баён карда, ифодаҳоро иҷро кунед:

$$80 + 60$$

$$70 + 40$$

$$300 \cdot 2$$

$$500 \cdot 2$$

$$120 - 40$$

$$110 - 70$$

$$400 : 4$$

$$600 : 3$$

3.

$$400 - 20 \cdot 5$$

$$90 : 3 + 120$$

$$45 : 15 + 14 \cdot 4$$

$$30 \cdot 3 + 300$$

$$700 - 100 : 5$$

$$18 \cdot 4 - 72 : 18$$

4. Кӣ зудтар меёбад? Ҷавобашро нависед:

100 +		1000 -	
200	300	100	200
400	500	300	400
600	700	500	600
800	900	700	800

МИСОЛҲОИ НАМУДИ $240 \cdot 2$, $640 : 2$

1. Ададҳои 240, 640, 520, 230 чанд садӣ ва чанд даҳӣ доранд? Ин ададҳо аз чанд даҳӣ иборат мебошанд? (Масалан: адади 240 24 даҳӣ дорад.)

2. $240 \cdot 2$. Тарзи ҳисоббарорӣ: дар ифода зарбшаванда (240) 24 даҳӣ дорад. 24 даҳиро ба 2 зарб кунем, 48 даҳӣ ҳосил мешавад. 48 даҳӣ ба 480 баробар аст. Аз ин сабаб:

$$24 \text{ д.} \cdot 2 = 48 \text{ д.}$$

$$240 \cdot 2 = 480$$

Ё ки адади 2-ро аввал бо хонаи даҳӣ (4), баъд бо садӣ (2) зарб намуда, сипас аз тарафи рост сифрро гузоштан мумкин аст:

$$240 \cdot 2 = 480.$$

3. $640 : 2$. Тарзи ҳисоббарорӣ: дар ифода тақсимшаванда (640) 64 даҳӣ дорад. 64 даҳиро ба 2 тақсим кунем, 32 даҳӣ ҳосил мешавад, 32 даҳӣ ба 320 баробар аст. Аз ин сабаб:

$$64 \text{ д.} : 2 = 32 \text{ д.}$$

Ё ки 6 садиро ба 2 ва 4 дахино ба 2 тақсим намуда,
сипас дар ҳосили тақсим аз тарафи рост сифро
гузоштан осон аст:

$$640 : 2 = 320.$$

4. Тарзи ҳисоббарорино фаҳмонед ва иҷро кунед:

$$\begin{array}{cccc} 320 \cdot 3 & 120 \cdot 4 & 930 : 3 & 180 + 30 \\ 440 : 4 & 360 : 3 & 310 \cdot 2 & 120 \cdot 60 \end{array}$$

5. Шифохӣ. Ададҳои 100, 120, 230, 300, 330-ро 3 маротиба
зиёд кунед. Натиҷаи онҳоро 3 маротиба кам кунед.

6. Бақияро ёбед:

$$\begin{array}{cccc} 75 : 9 & 62 : 20 & 56 : 11 & 25 : 6 \\ 44 : 8 & 50 : 7 & 83 : 40 & 78 : 11 \end{array}$$

1. 1) Дуредгар дар як моҳ 10 тиреза ва 10 дар сохт. Дуредгар
бо ин суръат дар 6 моҳ чанд тирезаю дар месозад?
2) Дуредгар бо писараш дар як моҳ 4 тиреза ва 2 дари
кандакорӣ сохт. Онҳо бо ин суръат дар 12 моҳ чанд
тиреза ва дари кандакорӣ сохта метавонанд?

$$\begin{array}{cccc} 2. & 42 : 2 : 3 & 6 \cdot 6 : 12 & 9 \cdot 9 - 81 + 5 & 70 + 0 \\ & 34 : 2 \cdot 2 & 12 \cdot 4 : 12 & 4 \cdot 8 - 28 - 4 & 25 - 0 \\ & 56 : 2 \cdot 3 & 16 \cdot 5 : 20 & 8 \cdot 8 - 4 + 9 & 14 \cdot 0 \end{array}$$

3. Тарафҳои чоркунҷа 1 дм 2 см, 8 см, 7 см,
1 дм 4 см аст. Периметри ин чоркунҷаро ёбед.

$$4. \quad 120 - x = 20 \quad 500 + x = 900 \quad x \cdot 6 = 180$$

МИСОЛҲОИ НАМУДИ $340 + 20$, $340 - 200$

- 1. Дар ифодаҳои $340 + 20$, $340 - 200$ номи ададхоро гӯед. Тарзи ҳисоббарорӣ: 1) Дар ифодаҳои намути $340 + 20$ даҳӣ (40)-ро ба даҳӣ (20) ҷамъ карда, натиҷа (60)-ро бо садӣ (300) ҷамъ кунем, 360 ҳосил мешавад: $340 + 20 = 360$. 2) Дар ифодаҳои намути $340 - 200$ аз садӣ (300) садӣ (200)-ро тарҳ карда, натиҷаро бо даҳӣ (40) ҷамъ кардан осон аст: $340 - 200 = 140$.

Тарзи дигари ҳисоббарорӣ:

- 1) 340 сиҷор даҳӣ, 20 ду даҳӣ дорад. Ба 34 даҳӣ 2 даҳиро ҷамъ кунем, 36 даҳӣ ҳосил мешавад:

$$34 \text{ д.} + 2 \text{ д.} = 36 \text{ д.}$$

- 2) 200 бист даҳӣ дорад. Аз 34 даҳӣ 20 даҳиро тарҳ кунем, 14 даҳӣ мемонад:

$$34 \text{ д.} - 20 \text{ д.} = 14 \text{ д.}$$

2.

$420 + 60$	$160 + 30$	$950 - 10$	$990 + 10$
$870 - 50$	$240 - 40$	$810 + 70$	$990 - 90$
$590 - 80$	$630 + 40$	$240 + 35$	$820 - 20$

3. Дӯзанда аз 64 метр атлас ду хел курта дӯхт. Ба куртаи занона 3 метрӣ атлас сарф карда, 12 курта дӯхт. Ба куртаи духтарона 2 метрӣ атлас сарф кард. Дӯзанда чанд куртаи духтарона дӯхт?

4. Дар як деҳа барои 240 нафар хонанда мактаби нав сохтанд. Дар деҳаи дигар барои 300 нафар хонанда мактаб сохтанд. Дар ин ду мактаб чанд нафар талаба мехонад?

5. Ададҳои 100, 200, 300, 400-ро 2 маротиба зиёд намоед.

6. Ададҳои 200, 400, 600, 800-ро 2 маротиба кам намоед.

7. Кӣ зудтар ҷавобашро менависад?

100 +	70	90	100	40	180	300
-------	----	----	-----	----	-----	-----

600	370	180	240	560	800	-100
-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

1. Ҷуфти ифодаҳоро муқоиса намоед ва ҳисоб кунед:

$$60 + 30 \quad 20 \cdot 4 \quad 25 \cdot 3 \quad 42 : 7$$

$$260 + 30 \quad 200 \cdot 4 \quad 250 \cdot 3 \quad 420 : 7$$

2. Асп то 160 кг бор бардошта метавонад. 3-то чунин асп чанд килограмм бор бардошта метавонад? Масъалаи баръакс тартиб диҳед ва онро ҳал кунед.

3. Аз буз дар як мавсим то 120 кг шир медӯшанд. Аз гӯсфанди қароқӯлӣ дар мавсим то 30 кг шир медӯшанд. Аз буз назар ба гӯсфанди қароқӯлӣ чанд маротиба зиёдтар шир дӯшидан мумкин аст? Шири гӯсфанди қароқӯлӣ назар ба шири буз чанд килограмм камтар аст?

4. Як сар гӯсфанди ҳисории фарбеҳ то 40 кг равған дорад. 15 сар чунин гӯсфанди ҳисорӣ чанд килограмм равған дорад?

$$5. \quad \begin{array}{lll} 600 + 400 : 2 & 270 + (27 + 13) & 72 : 9 + 42 : 7 \\ 700 - 100 \cdot 7 & (540 - 440) \cdot 8 & 8 \cdot 9 - 36 \cdot 2 \end{array}$$

6. Муқоиса кунед ва ба ҷои нуқтаҳо аломати мувофиқ гузоред:

$$\begin{array}{lll} 300 \dots 320 & 1000 \dots 999 & 400 + 10 \dots 400 \\ 990 \dots 900 & 720 \dots 730 & 520 - 20 \dots 500 \end{array}$$

КИЛОГРАММ. ГРАММ

1. Қадом ченакҳои вазиро медонед. Номбар кунед. Килограмм воҳиди ченаки вазн аст. Грамм хурдтарин

воҳиди ченаки вазн аст. Барои дониستاني вазни меваю сабзавот, қанд, чойи хушк ва баркашидани дигар чизҳо аз килограмму грамм истифода мекунанд. Як килограмм ба ҳазор грамм баробар аст. Калимаи килограмм бо «кг», калимаи «грамм» бо ҳарфи «г» нишон дода мешавад.

$$1 \text{ кг} = 1000 \text{ г}$$

2. Сангҳои тарозу:

Тарозу:

Номи тарозухоро гӯед, онҳо дар кучо истифода мешаванд?

Аз рӯи расми тарозу ва сангҳо вазни тарбузро муайян кунед.

3. Вазни пахтаи як кӯрак бо чигиташ аз 7 г зиёдтар мешавад. Вазни пахтаи 4-то чунин кӯрак чанд грамм мешавад? 7-тоаш – чӣ? 8-тоаш – чӣ?

4. Аз вақти шукуфтани гул то шукуфтани кӯрак 50 – 70 рӯз мегузарад. Ин чанд моҳу чанд рӯз аст?

5. Ширинчайи полиз ҳашароти бисёр хурдест, ки дарозии баданаш 1 см 25 мм; 2 см 1 мм аст. Ададҳои номдorro нависед. Дар зери адади номдори сода як хатча, дар зери адади номдори таркибӣ ду хатча кашед.

6. $880 - 70$ $100 - 10 \cdot 8$ $5 \cdot (420 - 400)$ $(37 + 11) : 8$
 $510 + 90$ $527 - 81 : 3$ $9 : (583 - 580)$ $(54 - 24) : 6$

1. Ифода навишта, ҳисоб кунед:

- 1) ҳосили зарби ададҳои 32 ва 2-ро 8 маротиба кам кунед;
- 2) аз суммаи ададҳои 360 ва 140 адади 180-ро кам кунед.

2. Бо ин ададҳо шинос шавед ва ба саволҳо ҷавоб диҳед. Агар одам дар як шабонарӯз 4 маротиба хӯрок истеъмол кунад: 600 г хӯроқи нахорӣ, 850 г хӯроқи нисфирӯзӣ, 300 г хӯроқи чошт ва 500 г хӯроқи шом. Хӯроқи шом аз хӯроқи нисфирӯзӣ чӣ қадар кам аст? Чаро хӯроқи шом каму хӯроқи нисфирӯзӣ зиёд аст?

3. Шифоҳӣ. Суръати равиши оби дарёи Зарафшон аз суръати равиши оби дарёи Кофарниҳон 3 маротиба зиёдтар аст. Дар бораи суръати равиши оби дарёи Кофарниҳон чӣ гуфтан мумкин аст? Матнро тавре тағйир диҳед, ки калимаи «камтар» дошта бошад.

4. $85 + 13$ $(85 + 23) + 700$ $450 - 25 \cdot 2$
 $98 + 2$ $900 - (77 + 23)$ $570 + 60 : 2$
 $100 - 2$ $820 + (120 - 40)$ $960 + 8 : 2$

5. Ифодаҳоро муқоиса кунед ва ба ҷои нуқтаҳо аломати мувофиқ (>, <, =) гузоред:

1 кг 50 г ... 1 кг

1 кг ... 1000 г

2 м 40 см ... 2 м 41 см

1 соати 10 дақ. ... 1 соат

6. Шифохӣ.

- 1) Барои пухтани палав ба 1 кг биринч 250 г равған меандозанд. Ба 4 кг биринч чӣ қадар равған меандозанд?
- 2) Барои пухтани палав ба 2 кг биринч 2 истакон равған андохта мешавад. Ба 8 кг биринч чанд истакон равған андохтан лозим аст?

- 1) Дарозии сӯзани 3 м аст. Бараш аз дарозиаш 1 м кӯтоҳтар аст. Периметри ин сӯзаниро ҳисоб кунед.
- 2) Дарозии гилеми квадратшакл 2 м аст. Периметри гилемро ёбед.
- 3) Дарозии кӯрпа 2 м 20 см ва бараш 1 м 80 см аст. Ин ададхоро нависед ва онҳоро бо сантиметр ифода кунед.

2. $2 \text{ с.} + 4 \text{ с.} =$ $9 \text{ с.} - 4 \text{ с.} =$ $8 \text{ с.} + 2 \text{ с.} =$
 $6 \text{ с.} + 4 \text{ с.} =$ $80 \text{ с.} - 77 \text{ с.} =$ $7 \text{ с.} - 6 \text{ с.} =$

3. Ифодаро нависед ва ҳисоб кунед:

- 1) Тарҳшаванда 500, тарҳкунанда аз ҳосили зарби ададҳои 200 ва 2 иборат аст. Фарқро ёбед.
- 2) Таксимшаванда 280, таксимкунанда ба фарқи ададҳои 47 ва 40 баробар аст. Ҳосили таксимро ёбед.

4. $84 : 4 + 49 : 7$ $520 - (130 + 70)$ $210 : 3$
 $63 : 7 - 81 : 9$ $601 - (0 + 1)$ $440 \cdot 4$
 $21 \cdot 3 - 63 \cdot 0$ $(220 - 200) \cdot 5$ $420 \cdot 2$

5. Кӣ зуд меёбад? Ба чои доирачаҳо рақамҳои аз 1 то 16-ро тавре нависед, ки ҳамин ададҳои ба чои доирачаҳои дар байнашон нуқта гузошташуда ба 70 баробар шавад. Ҳар як адад бояд як маротиба тақрир шавад.

1. Шифоҳӣ. Аз як сар буз ҳар сол зиёда аз 500 г пашм метарошанд. Аз як сар гӯсфанди хисорӣ ҳар сол зиёда аз 1 кг пашм тарошида мешавад. Пашми як сар гӯсфанд аз пашми як сар буз чӣ қадар зиёд аст? (1 кг-ро бо граммҳо ифода карда, ҳисоб кунед.)
2. Шифоҳӣ. Дар мактаби шоҳмоти Душанбе чемпиони шашкабозон барпо гардид. 26 нафар шашкабозон барои унвони чемпионӣ мубориза бурданд. Аз онҳо 1 нафар соҳиби унвони чемпионӣ, 5 нафар соҳиби ҷойҳои дуҷумо сеюм шуданд. Чанд нафар ғолиб баромаданд?
3. Ифодаҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед ва санҷед:
 $45 + 34$ $79 - 45$ $63 + 35$ $98 - 35$
4. Ададҳои номаълумро ёбед:
 $x \cdot 15 = 75$ $570 - x = 400$ $x : 60 = 5$
5. Тағриби иҷрои амалҳоро нишон дода, ифодаҳоро ҳисоб кунед:
 $84 : 4 \cdot 3$ $600 + 40 \cdot 2 - 50$ $(200 + 450) - 150$
 $36 : 9 \cdot 9$ $860 + 420 : 7 + 100$ $200 + (450 - 150)$
 $72 : 6 \cdot 4$ $470 + 50 \cdot 2 - 250$ $900 : 3 + 440 : 4$
 $96 : 8 \cdot 6$ $560 - (120 \cdot 2) : 8$ $560 - 120 \cdot 2 : 8$

УСУЛҲОИ ҲИСОББАРОРИИ ХАТТӢ ДАР ДОИРАИ 1000. ҶАМӢИ АДАДҲОИ СЕРАҚАМА

1. Дар ифодаҳои зерин тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед:

$$\begin{array}{r} 47 \\ + 62 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 54 \\ + 30 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 29 \\ + 42 \\ \hline \end{array}$$

Ададҳои серақамаро мисли ададҳои дурақама тағ ба тағ навишта, ҳисоб кардан осон аст. Хангоми ҷамъи хаттӣ воҳидҳо бо воҳидҳо, даҳӣҳо бо даҳӣҳо, садӣҳо бо садӣҳо ҷамъ карда мешавад. Масалан:

234	596	- ҳосили ҷамъ (сумма) аст
+362		
596		

2. 1) Ифодаҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:
 $425 - 134$ $583 + 406$ $742 + 56$ $312 + 613$
- 2) Ҳисобкунӣ аз кадом тараф сар шуд? Ҳисобкунӣ чаро аз воҳидҳо сар шуд?
3. Дар фермаи чорвопарварӣ аввал 42 нафар одамон кор мекарданд. Баъди ба усули нави ташкили меҳнат гузаштан дар ин ферма 28 нафар одамон кор мекунанд. Дар ферма шумораи коргарон чанд нафар кам шуд?
4. Ферма наслгириро аз ҳар 100 сар ба 101 сар расонд. Аз 300 сар модагов чанд сар гӯсола гирифтани мумкин аст?
5. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:
 $420 + 627$ $724 + 242$ $54 + 245$ $472 + 27$
 $386 + 213$ $815 + 72$ $805 + 124$ $54 + 123$

1. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед:

$$\begin{array}{r} 37 \\ + 25 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 42 \\ + 35 \\ \hline \end{array}$$

Ифодаи якум аз ифодаи дуум бо чӣ фарқ мекунад?
Дар мисоли якум вақте ки ба воҳидҳо воҳидҳоро ҷамъ кардем, адади аз 10 калон (12) ҳосил шуд, яъне ҷамъи воҳидҳо аз даҳӣ гузашт, аз ин сабаб воҳидҳоро навишта, 1 даҳиро ба даҳиҳо илова намудем.

Дар мисоли дуум ба воҳидҳо воҳидҳоро ҷамъ кунем, 7 ҳосил мешавад, яъне ҷамъи воҳидҳо аз даҳӣ нагузашт.

Ҷамъи ададҳои серакама: Ҳисоббарорӣ аз ҷамъи воҳидҳо оғоз ёфта, бо ҷамъи садиҳо ба охир мерасад: 8-у 1 нӯҳ мешавад, 2 даҳию 9 даҳиро ҷамъ кардем, 11 даҳӣ ҳосил шуд. 11 даҳӣ 1 садию 1 даҳӣ дорад. 1 даҳиро навишта, 1 садиро ба садиҳо ҷамъ кардем. 819 ҳосили ҷамъ ё сумма аст.

		4	2	8	
		3	9	1	
		8	1	9	

2. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ дода, ифодаҳоро иҷро кунед:

$$\begin{array}{r} 271 \\ + 332 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 485 \\ + 243 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 657 \\ + 240 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 357 \\ + 144 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 597 \\ + 243 \\ \hline \end{array}$$

3. Дар шаҳр рӯзе 268-то автобус, 148-то троллейбус, 173-то микроавтобус кор мекунад. Дар як рӯз чандто нақлиёт ба аҳолии шаҳр хизмат мерасонад?

4. Дар ноҳияи Бӯстон мактаби махсуси омӯзиши фанҳои математика ва химия кушода шуда, дар он зиёда аз 200

нафар хонандагон таълим мегиранд. Мактаби ноҳияи Гулистон дорои чунин синфҳо буда, дар он 63 нафар камтар хонанда таҳсил мекунанд. Дар ин ду мактаб чанд нафар хонанда таҳсил мекунанд?

Намунаи навишти кӯтоҳ ва ҳалли масъала:

Бӯстон – 200 нафар

Гулистон – ? 63 нафар камтар

Ин ҷо хатча ва аломатҳои савол ададҳои номаълуми масъаларо ифода мекунанд.

1) Дар синфҳои махсуси мактаби ноҳияи Гулистон чанд нафар хонанда таҳсил мекунанд?

$$\begin{array}{r} 200 \\ - 63 \\ \hline \end{array}$$

137 нафар хонанда дар мактаби ноҳияи Гулистон.

2) Дар ду мактаб чанд нафар хонанда таҳсил мекунанд?

$$\begin{array}{r} 200 \\ + 137 \\ \hline \end{array}$$

337 нафар хонанда дар ду мактаб.

Ҷавоб. 337 нафар хонанда. (Саволҳои масъала дар дафтар навишта намешаванд.)

5. Маҳмуд ва Мансур ба зодрузи хоҳарашон китоб харидани шуданд. Мансур ба 120 дирам, Маҳмуд ба 220 дирам зиёдтар китоб хариданд. Модар ба 450 дирам китоб харид. Модар ва додарҳо ба чанд сомонию дирам китоб хариданд?

6. $12 \cdot 5 - 30 + 270$ $407 - 14 \cdot 4 : 8$ $210 : 7$

ТАРҲИ АДАДҲОИ СЕРАҚАМА. ИФОДАҲОИ НАМУДИ 678 – 434

Тарҳи ададҳои серақамаро мисли тарҳи ададҳои дурақамаро таг ба таг навишта, ҳисоб кардан осон аст: 678 – тарҳшаванда, 434 – тарҳкунанда. Дар ҳисоби ҳаттӣ аз воҳидҳо воҳидҳоро тарҳ карда, дар зери воҳидҳо, аз даҳҳо даҳҳоро тарҳ карда, дар зери даҳҳо, аз садҳо садҳоро тарҳ карда, дар зери садҳо менависем. 244 – фарқ ё ҳосили тарҳ.

6	7	8		
4	3	4		
2	4	4		

1. Мисолҳоро таг ба таг нависед ва тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед:

$$754 - 133 \quad 483 - 272 \quad 539 - 427 \quad 576 - 240$$

$$2. \quad \begin{array}{r} + 534 \\ \underline{427} \end{array} \quad \begin{array}{r} - 857 \\ \underline{232} \end{array} \quad \begin{array}{r} + 178 \\ \underline{35} \end{array} \quad \begin{array}{r} - 959 \\ \underline{344} \end{array}$$

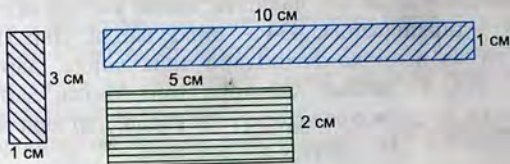
$$3. \quad \begin{array}{l} (400 + 160) : 8 \\ 3 \cdot (565 - 265) \end{array} \quad \begin{array}{l} 24 + 7 \cdot 8 : 4 \\ 96 - 6 \cdot 6 : 3 \end{array} \quad \begin{array}{l} 420 : 7 \cdot 6 \\ 270 : 3 \cdot 5 \end{array}$$

4. Аз 24 м чит 8 рӯйҷои бачагона дӯхта шуд. Ба 100-го чунин рӯйҷо чанд метр чит лозим аст?
5. Шифохӣ. Периметри росткунҷаи якум аз периметри кадом росткунҷаҳои дуум фарқ мекунад? Ба кадомаш баробар аст?

1)

2)

ИФОДАҶОИ НАМУДИ 523 – 342

Дар ифодаи намуди 523 – 342 аз даҳиҳо даҳиҳо тарҳ карда намешавад, бинобар ин аз хонаи садихо як садиро ба 2 даҳӣ илова намуда, пас аз даҳиҳо даҳиҳо тарҳ карда мешавад. Вақте ки аз садихо ва ё даҳиҳо ба воҳидҳо илова мекунем, дар болои ҳамон адад нуқта гузоштан ё хатча кашидан мумкин аст (барои дар хотир нигоҳ доштани адади боқимонда).

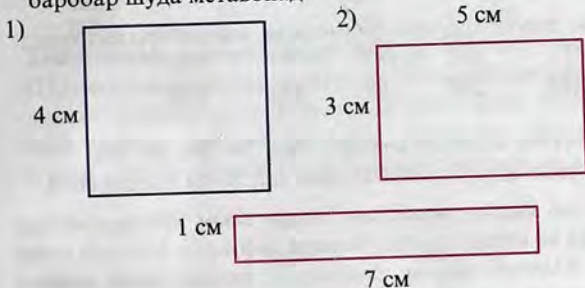
Дар мисоли якум аз хонаи садихо ба хонаи даҳиҳо 1 садӣ, дар мисоли дуюм аз хонаи даҳиҳо ба хонаи воҳидҳо 1 даҳӣ илова карда шуд.

5	2	3		3	4	2		
-	3	4	2		-	1	1	9
	1	8	1			2	2	3

1. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ дода, ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{r} 803 \\ - 563 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 729 \\ - 437 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 584 \\ - 139 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 790 \\ - 471 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 1000 \\ - 900 \\ \hline \end{array}$$

2. Шифохӣ. Ба 1 кг мураббои лимӯ 1 кг шакар андохта мешавад. Барои аз 30 кг лимӯ мураббо пухтан чанд килограмм шакар лозим аст? Барои 60 кг лимӯ-чӣ?
3. Оё периметри квадрат ба периметри росткунҷаҳо баробар шуда метавонад?

4. $420 : 3$ $8 \cdot 5 + 600$ $280 - 320 : 4 + 8$
 $330 \cdot 3$ $600 - 120 : 4$ $960 : 2 + 60 : 3$

5. Бо рақамҳо нависед ва дар зери воҳидҳо як хатча, дар зери даҳҳо ду хатча кашед ва дар болои садҳо як нуқта гузоред: панҷсаду ҳафтоду нӯҳ, шашсаду даҳ, нӯҳсаду ҳафт.

ИФОДАҲОИ НАМУДИ 534 – 498

$$\begin{array}{r} 534 \\ - 498 \\ \hline 36 \end{array}$$

534 – тарҳшаванда,
 498 – тарҳкунанда,
 36 – фарқ (ҳосили тарҳ).

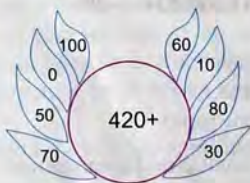
Воҳидҳои тарҳшаванда (4) аз воҳидҳои тарҳкунанда (8) хурд аст, аз ин сабаб аз хонаи даҳҳо (3) 1 даҳиро ба 4

илова карда, аз 148-ро тарҳ кардем. 2 даҳӣ аз 9 даҳӣ хурд аст, бинобар ин аз 5 садӣ 1 садиро ба 2 даҳӣ илова кунем, 12 даҳӣ ҳосил мешавад, аз 12 даҳӣ 9 даҳиро тарҳ кунем, 3 даҳӣ ҳосил мешавад.

1. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонида, мисолҳоро ҳал кунед:

$$\begin{array}{r} 423 \\ - 284 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 652 \\ - 363 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 382 \\ - 99 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 741 \\ - 452 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 590 \\ - 178 \\ \hline \end{array}$$

2. 1) Панҷаки ададҳои зеринро ёбед: 20, 200, 30, 350.
2) Чоряки адад ба 200 баробар аст. Худи ададро ёбед.
3. Мактаб барои талабаҳои синфи сеюм 200-то дафтари якраҳа ва катак гирифт. Чоряки дафтарҳо дафтари катак буд. Мактаб барои талабаҳои синфи сеюм чандто дафтари якраҳа гирифт?
4. Барои тайёр кардани хаамири қўймоқ 500 г шир, 50 г шакар, 100 г равғани растанӣ, 200 г орд ва 2-то тухмо ромехта кардан лозим аст. Барои тайёр кардани хаамири қўймоқ (гайр аз тухм) чӣ қадар масолах лозим аст?
5. Кӣ зудтар? Ҷавобашро нависед:

1. Дурустии амали тарҳ бо чанд роҳ санчида мешавад?
 2. Ифодаҳоро мушоҳида кунед ва аз рӯи намуна бо ду тарз санчед:

$$\begin{array}{r} 321 \\ - 183 \\ \hline 138 \end{array} \quad \text{Санчиш: 1)} \quad \begin{array}{r} 138 \\ + 183 \\ \hline 321 \end{array} \quad \text{2)} \quad \begin{array}{r} 321 \\ - 138 \\ \hline 183 \end{array}$$

Тарзи якуми санчиш: фарқ (138)-ро бо тарҳкунанда (183) ҷамъ кардем, тарҳшаванда (321) ҳосил шуд. Тарзи дуюми санчиш: аз тарҳшаванда (321) фарқ (138)-ро тарҳ кардем, тарҳкунанда (183) ҳосил шуд. Дурустии иҷрои амал бо ду тарз (ҷамъ ва тарҳ) санчида шуд.

$$\begin{array}{r} 832 \\ - 432 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 391 \\ - 192 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 570 \\ - 267 \\ \hline \end{array}$$

3. 409 дармонгоҳи бачагон буд. Дар солҳои охир дармонгоҳҳои бачагон ба миқдори 174 зиёд шуда, 25 санатория барои табobati бачагони мариз хизмат мекунад. Ҳамагӣ чандто дармонгоҳ ва санаторияҳои бачагон мавҷуд аст?
4. Хонандагони як мактаб дар гармхонаи мактаб помидор ва бодиринг кишт карда, аз он 126 кг помидор ва 3 маротиба камтар бодиринг гирифтанд. Хонандагони мактаби дигар аз гармхона 27 кг камтар помидор ва бодиринг гирифтанд. Хонандагони ҳар ду мактаб чӣ қадар сабзавот гирифтаанд?
5. Ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{r} 327 \\ + 433 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 751 \\ - 391 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 520 \\ + 289 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 630 \\ - 259 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 897 \\ - 620 \\ \hline \end{array}$$

6. Ифода кунед:

1) бо м: 1 км, 300 см, 40 дм;

2) бо см: 1 м, 2 м 99 см, 5 дм 7 см.

1. Ададҳои 324 ва 180-ро истифода бурда, оид ба чамъ ва тарҳ яктой мисол нависед.

2. Ададҳои мувофиқи катакро аз чадвал ёбед ва мисолҳоро ҳал кунед.

$$\begin{array}{r} 57 \\ + \boxed{3}8 \\ \hline 85 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 196 \\ + \boxed{3}04 \\ \hline 500 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 270 \\ - \boxed{1}3 \\ \hline 167 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 709 \\ - \boxed{41} \\ \hline 297 \end{array}$$

4	3	5	2
2	5	7	3
3	0	6	4

3. $140 - 80 : 2 + 60$ $96 : 6 - 42 : 7$ $890 - 90 - 400$
 $90 \cdot 2 - 80 + 120$ $84 : 4 + 38 \cdot 2$ $210 + 90 + 700$

4. Муқоиса кунед. Ба ҷои нуқтаҳо ва катакҳо аломати мувофиқ ($>$, $<$, $=$) ва амалҳо гузоред:

$800 \dots 801$

$400 + 10 \dots 400$

$999 \dots 909$

$570 \dots 500 - 70$

$670 \boxplus 30 = 700$

$920 \boxminus 120 = 800$

$120 \square 2 = 240$

5. Дар як куттӣ 140 кг пилла буд, ин аз пиллаи куттии дигар 30 кг зиёд аст. Дар куттии сеюм нисбат ба куттии дуюм 25 кг камтар пилла ҳаст. Дар се куттӣ чанд килограмм пилла ҳаст?

ЗАРБИ ХАТӢ.

ЗАРБИ АДАДИ ДУРАҚАМА БА АДАДИ ЯКРАҚАМА

1) $52 \cdot 3$. Ин чо 52 – ҳамзарби якум, 3 – ҳамзарби дуом. Ҳамзарби якум адади дурақама ва ҳамзарби дуом адади якрақама аст. Ин хел ифодахоро таг ба таг навишта, ҳисоб кардан осон аст. Онгоҳ аломати зарб (\cdot) бо аломати «x» ишорат карда мешавад. Ҳисобкунӣ аз адади хурдтарин (воҳидҳо) оғоз меёбад: Ҳамзарби дуом 3-ро ба воҳидҳо (2)-и ҳамзарби якум зарб карда, дар зери воҳидҳо менависем, пас ба даҳиҳо (5) зарб мекунем, яъне

		5	2	
*		3		
	1	5	6	

156 ҳосили зарб аст.

		1	6	
*		3		
		4	8	

2) $16 \cdot 3$. Воҳидхоро бо воҳидҳо зарб карда, натиҷаро дар зери воҳидҳо менависем. Агар натиҷа аз даҳӣ гузарад, воҳидхоро менависему даҳиҳоро дар хотир нигоҳ медорем. Баъди ба даҳиҳо зарб кардан онро чамъ мекунем.

1. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед ва ҳал кунед:

$$\begin{array}{r}
 \times 41 \\
 \underline{\quad} \\
 \times 2
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 \times 23 \\
 \underline{\quad} \\
 \times 3
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 \times 62 \\
 \underline{\quad} \\
 \times 2
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 \times 53 \\
 \underline{\quad} \\
 \times 6
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 \times 71 \\
 \underline{\quad} \\
 \times 5
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 \times 18 \\
 \underline{\quad} \\
 \times 4
 \end{array}$$

2. Фабрикаи дӯзандагӣ дар як рӯз 45-то палтои духтарона ва писарона дӯхт. Фабрика дар 5 рӯз чандто палто дӯхт?

3. Ребусҳо. Хонед:

1 (бора) 4 (тут) 4 (боғ) 4 (роҳа) 4 (кунча)
5 (шанбе) 100 (барг) 2 (тор) 1 (шанбе) А (100)

4. $(83 - 16) + 30$ $96 - (29 + 1)$ $80 + 20 - 50$
 $(45 + 27) - 72$ $71 - (38 + 0)$ $70 - 30 + 60$
5. Додару хоҳар сабзӣ меканданд. Додар 56 сатил сабзӣ канд, ки ин назар ба сабзӣҳои кандаи хоҳараш 2 маротиба зиёд буд. Додару хоҳар якҷоя чанд сатил сабзӣ канданд?

ЗАРБИ АДАДИ СЕРАҚАМА БА АДАДИ ЯКРАҚАМА

1. $424 \cdot 2$.

1) Номи ададҳоро гӯед.

2) Ҳамзарби якум адади чандрақам аст? Ҳамзарби дуум-чӣ?

3) Ифодаро тағ ба тағ навишта, ҳисобкуниро иҷро мекунем. Ҳисоббарорӣ мисли зарби адади дурақам ба адади якрақам иҷро карда мешавад:

Бо 2 аввал воҳидҳо, баъд даҳҳо
ва пас садҳо зарб карда мешавад.

	4	2	4
×			2
	8	4	8

2. Ифодаҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:

$312 \cdot 3$ $411 \cdot 2$ $113 \cdot 2$ $111 \cdot 5$ $121 \cdot 4$

3. Ҳатгӣ ҳисоб кунед:

$823 - 158$ $312 + 206$ $429 - 304$ $672 + 185$

4. Дарозии толори мактаб 16 м, бараш 2 маротиба кӯтоҳтар аст. Периметри толори мактабро ҳисоб кунед.

5. Периметри квадрат чӣ тавр ҳисоб карда мешавад? Масъала тартиб диҳед ва онро ҳал кунед.

МИСОЛҲОИ НАМУДИ $224 \cdot 3$, $463 \cdot 2$

$$\begin{array}{r} \times 224 \\ \underline{\quad 3} \\ 672 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 463 \\ \underline{\quad 2} \\ 926 \end{array}$$

672, 926 ҳосили зарб аст.

Тарзи ҳисоббарорӣ: Дар ифодаи $224 \cdot 3$ 3-ро ба 4 воҳид зарб кардем, ки 12 ҳосил шуд. 12 як даҳию ду воҳид дорад, 2 воҳидро дар зери воҳидҳо навишта, 1 даҳиро дар ёд нигоҳ дошта, воҳидҳоро бо даҳию зарб кунем, 6 даҳӣ ҳосил мешавад, ба 6 даҳӣ як даҳиро илова карда, дар зери даҳию менависем. Пас, воҳидҳоро ба садихо зарб карда, 6 садиро дар зери садихо менависем. Ҳосили зарб 672 аст.

Дар ифодаи $463 \cdot 2$ 2-ро ба 3 воҳид зарб карда, натиҷа 6-ро дар зери воҳидҳо менависем, 2-ро ба 6 даҳӣ зарб мекунем, 12 ҳосил мешавад, 2 даҳиро дар зери даҳию навишта, 1 садиро дар ёд дошта, воҳидҳоро бо садихо зарб мекунем, 8 садӣ ҳосил мешавад. Ба 8 садӣ 1 садиро илова намуда, 9 садиро дар зери садихо менависем. Ҳосили зарб 926 аст.

1. Тарзи ҳисоббарориро шарҳ дода, мисолҳоро ҳал кунед:

$$\begin{array}{r} \times 327 \\ \underline{\quad 2} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 472 \\ \underline{\quad 4} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 271 \\ \underline{\quad 6} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 583 \\ \underline{\quad 3} \end{array}$$

2. Дар мусобикаи варзиш камонваре ҳунар нишон дода, бо 985 ҳол ва велосипедрондухтар 175 гардишро аз ҳама пеш тай карда, соҳиби чойҳои якум шуданд. Ин ададҳоро истифода бурда, оид ба тарҳ як мисол нависед.

3. Таксими бақиядорро ҳисоб кунед:

$$91 : 2 \quad 53 : 4 \quad 67 : 5 \quad 87 : 4$$

4. Чуфти ифодаҳоро муқоиса кунед. Онҳо чӣ монандӣ ва чӣ фарқ доранд? Сипас ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{cccc} 50 + 40 & 50 - 40 & 24 : 6 & 60 \cdot 3 \\ 150 + 40 & 150 - 40 & 240 : 6 & 260 \cdot 3 \end{array}$$

1. $400 - 400 : 4 \quad 240 : 4 + 80 \cdot 1 \quad (340 + 20) : 6$
 $600 + 600 : 6 \quad 90 \cdot 3 - 70 : 1 \quad (460 - 40) : 7$

2. Шифохӣ. Як бех дарахти шафтолу то 120 кг мева мекунад. Аз 4 бех дарахти шафтолу чанд килограмм шафтолу гирифтани мумкин аст? Аз 6 бех дарахти шафтолу-чӣ?

3. Шифохӣ.

1) Чӯчаҳои лаклак дар 70 рӯз паррончак мешаванд. Ин чанд моҳ ва чанд рӯз аст?

2) Сӯтгӣ як намуди гунчишк аст. Сӯттичӯчаҳо дар давоми 20 рӯз паррончак мешаванд. Ин чанд ҳафтаю чанд рӯз аст?

3) Дарахти санавбар зиёда аз 200 сол умр мебинад ва то 35 – 50 метр қад мекашад. Ададҳои 35 м ва 50 м-ро бо детсиметрҳо ифода кунед.

4. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳал кунед:

$$127 \cdot 5 \quad 424 \cdot 2 \quad 246 \cdot 4 \quad 369 \cdot 2 \quad 315 \cdot 3$$

5. $91 - x = 91 \quad x - 12 = 36 \quad x : 8 = 70 \quad x + 45 = 145$

6. Тезгӯяк. Сӣ сада бо сад сада ва бо се сада як саду сиву се сада.

7. Шифохӣ. Таксимкунанда 9, ҳосили таксим 6, бақия 3 аст. Таксимшавандаро ёбед.

$$8. \quad \begin{array}{r} + 547 \\ \hline + 232 \end{array} \quad \begin{array}{r} + 604 \\ \hline + 315 \end{array} \quad \begin{array}{r} - 815 \\ \hline - 628 \end{array} \quad \begin{array}{r} - 497 \\ \hline - 239 \end{array} \quad \begin{array}{r} + 720 \\ \hline + 160 \end{array}$$

9. 1) Шифохй. Тарафи чапи баробарй аз тарафи рости баробарй бо чй фарқ мекунад?

$$20 \cdot 4 = 4 \cdot 20 \quad 560 + 40 = 40 + 560$$

2) Хосияти қойивазкунии ҳамзарбҳо ва ҷамъшаванда-хоро баён кунед.

1. Хаттй ҳисоб кунед:

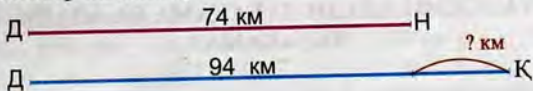
$$39 \cdot 8 \quad 417 \cdot 2 \quad 821 + 127 \quad 502 + 490$$

$$147 \cdot 6 \quad 235 \cdot 3 \quad 999 - 399 \quad 710 - 258$$

$$384 \cdot 2 \quad 112 \cdot 6 \quad 666 - 606 \quad 484 + 507$$

2. Бо рақамҳо нависед: сесаду ҳашт, шашсаду бисту нӯҳ, ҳафтсаду як, нӯҳсаду нӯҳ.

3. Масофаи байни шаҳрҳои Душанбе ва Норақ 74 км, байни шаҳрҳои Душанбе ва Қўргонтеппа 94 км аст. Кадоме аз ин шаҳрҳо ба Душанбе наздиктар мебошад? Чанд километр наздиктар?

4. Бо сантиметр ифода кунед:

$$1 \text{ м } 80 \text{ см} = \dots$$

$$4 \text{ дм } 7 \text{ см} = \dots$$

$$2 \text{ м } 05 \text{ см} = \dots$$

$$6 \text{ дм } 9 \text{ см} = \dots$$

$$5. \quad 20 : x = 2 \quad 3 \cdot x = 240 \quad 52 + x = 87 \quad 63 - x = 63$$

1. Автобусе, ки аз Душанбе ба Панҷакент меравад, аз шаҳрҳои Ўзбекистон мегузашт. Аз Душанбе то Деҳнав 116 км, аз Деҳнав то Тирмиз 262 км, аз Тирмиз то

Самарқанд 269 км аст. Агар масофаи байни Душанбе ва Панҷакент 709 км бошад, аз Самарқанд то Панҷакент чанд километр аст?

2. $\begin{array}{r} \times 123 \\ \underline{} \\ \end{array}$ $\begin{array}{r} \times 264 \\ \underline{} \\ \end{array}$ $\begin{array}{r} \times 315 \\ \underline{} \\ \end{array}$ $\begin{array}{r} \times 347 \\ \underline{} \\ \end{array}$ $\begin{array}{r} \times 439 \\ \underline{} \\ \end{array}$

3. $154 \cdot 6$ $237 \cdot 3$ $702 + 279$ $973 - 648$
 $472 \cdot 2$ $189 \cdot 5$ $858 - 499$ $520 - 139$

4. Як куттичаи тухми шапараки абрешим 25 г вазн дорад. Вазни 10-то чунин куттичаи тухми шапараки абрешимро ҳисоб кунед. 12 куттичааш чӣ қадар вазн дорад?

5. Хирси малла то 40 сол, паланг то 50 сол умр мебинад. Ин ададхоро бо моҳҳо ифода кунед.

40 сол = .. моҳ 50 сол = ... моҳ

Солро чӣ тавр бо моҳ ифода кардед? 1 сол чанд моҳ аст?

ТАҚСИМИ ХАТӢ. ТАҚСИМИ АДАДИ ДУРАҚАМА БА АДАДИ ЯКРАҚАМА

Тақсимро хаттӣ ҳисоб кардан осонтар аст. Дар тақсими хаттӣ аломати тақсим (:) бо аломати (—) нишон дода мешавад. Дар тарафи чапи аломат тақсимшаванда, дар тарафи рост дар болои хатча тақсимкунанда ва дар зераш ҳосили тақсим навишта мешавад. Масалан:

8	4	9	4	1	8	2	1	9	2
8	2	8	2	1	8	9	1	8	9
0		1		0			1		

Дар мисоли якум 8-ро ба 4 тақсим кардем, 2 ҳосил шуд, 2-ро бо 4 зарб карда, натиҷааш (8)-ро дар зери тақсимшаванда 8 навиштем, аз 8 ҳаштро тарҳ кунем, сифр мемонад. Ин ҷо бақия нест. Дар мисоли дуюм 2 ҳосили тақсим аст. 1 бақия монд. Дар ин мисолҳо тақсим ҳаттӣ иҷро шуд.

1. Номи ададхоро гуфта, тақсимро иҷро кунед:

$$42 : 7 \quad 43 : 7 \quad 63 : 9 \quad 65 : 9$$

2. Шифохӣ. 1) Периметри квадрат 36 см аст. Дарозии як тарафи квадратро ёбед.

2) Агар периметри квадрат маълум бошад, дарозии як тарафи он чӣ тавр ёфта мешавад?

3) Периметри секунҷаҳои гуногунтараф, баробартараф чӣ тавр ҳисоб карда мешаванд. Мисол оред.

3. Ҳаттӣ ҳисоб кунед:

$$324 - 3 \quad 28 : 4 \quad 397 + 284 \quad 841 - 273$$

$$247 \cdot 4 \quad 54 : 6 \quad 609 + 374 \quad 592 - 194$$

4. Ифода намоед:

1) бо дм: $2 \text{ м } 40 \text{ см} = \dots$

$180 \text{ см} = \dots$

2) бо см: $3 \text{ м } 7 \text{ см} = \dots$

$2 \text{ дм } 7 \text{ см} = \dots$

ТАҚСИМИ АДАДИ СЕРАҚАМА БА АДАДИ ЯКРАҚАМА

1. Тарзи ҳалро аз назар гузаронед:

$$24 : 2 = 20 : 2 + 4 : 2 = 10 + 2 = 12$$

$$424 : 2 = 400 : 2 + 20 : 2 + 4 : 2 = 200 + 10 + 2 = 212$$

$$\begin{array}{r}
 4242 \\
 4 \quad \quad \quad 212 \\
 \hline
 \quad 2 \\
 \hline
 \quad 2 \\
 \hline
 \quad \quad 4 \\
 \quad \quad 4 \\
 \quad \quad \hline
 \quad \quad 0
 \end{array}$$

Дар мисоли якум аввал даҳиҳоро ба 2, пас 4 воҳидро ба 2 воҳид тақсим карда, натиҷаҳо (10 ва 2)-ро ҳам кардем. Дар мисоли дуум тақсим аз садиҳо сар шуд. 4 садиҳо ба 2, 2 даҳиро ба 2, 4 воҳидро ба 2 тақсим карда, натиҷаҳоро ҳам кардем. Тақсими хаттӣ боз ҳам осонтар аст.

Ифодаи $424 : 2$ хаттӣ ҳисоб карда шуд. 212 ҳосили тақсим мебошад. Тақсим аз садиҳо сар шуд.

2. Тақсимиро иҷро кунед:

$$639 : 3 \quad 248 : 2 \quad 888 : 4 \quad 369 : 3 \quad 336 : 3$$

3. $(600 + 200) : 4$ $5 + (840 - 700)$ $700 - 630 : 9$
 $(260 - 60) \cdot 4$ $6 : (130 - 129)$ $510 + 30 \cdot 3$

1. Вазни зиндаи як сар гови зотӣ 570 кг аст. Вазни зиндаи як сар гӯсфанди ҳисорӣ аз вазни зиндаи гови зотӣ 400 кг камтар аст. Вазни якҷояи як сар гови зотию гӯсфанди ҳисорию ёбед.
2. Вазни тухми мурғи хонагӣ аз 25 г зиёд намешавад. Вазни 20-го чунин тухмуро ҳисоб намоед.
3. Дарахти pista зиёда аз 500 сол умр мебинад. Дарахти бодом то 45 сол умр мебинад. Ин ададҳоро истифода бурда, як мисол бо амали тарҳ нависед ва онро ҳал кунед.
4. Қади дарахти pista аз 4 м зиёд намешавад. Қади дарахти чормағз ба 8 м мерасад. Ин ададҳоро бо детсиметрҳо ва сантиметрҳо ифода кунед:

$$4 \text{ м} = \dots \text{ дм}$$

$$8 \text{ м} = \dots \text{ дм}$$

$$4 \text{ м} \dots \text{ см}$$

$$8 \text{ м} \dots \text{ см}$$

5. Мисолҳоро таг ба таг навишта, ҳал кунед:

$632 : 8$

$777 : 7$

$184 \cdot 4$

$476 \cdot 2$

6. Шифоҳӣ.

$8 \cdot 9 : 8$

$20 \cdot 6 - 20$

$(200 - 80) : 6$

$36 : 9 \cdot 60$

$81 : 9 \cdot 6$

$120 : 6 + 80$

$(220 - 200) \cdot 5$

$42 : 7 \cdot 80$

МИСОЛҲОИ НАМУДИ 568 : 2, 672 : 6

5	6	8	2		
4			2	8	4
1	6				
1	6				
			8		
			8		
			0		

Тақсимшаванда **568** – адади серақама, тақсимкунанда **2** – адади якрақама.

Садиҳоро ба 2 тақсим кардем, 1 садӣ бақия монд. 1 ба 2 тақсим намешавад. 1 садию 6 даҳӣ 16 даҳӣ мешавад. 16-ро ба 2 тақсим кунем, 8 ҳосил мешавад. 8-ро дар ҳосили тақсим менависем, 8 маротиба 2, 16

мешавад. Аз 16, 16-ро тарҳ кунем, сифр ҳосил мешавад. Баъд 8 воҳидро ба 2 тақсим кунем, 4 ҳосил мешавад. 4-ро дар ҳосили тақсим менависем. **284** – ҳосили тақсим.

112 – тақсимшаванда, **6** – тақсимкунанда. 6 садиҳо ба 6 тақсим кардем, 1 садӣ ҳосил шуд, дар вақти даҳиҳо (7)-ро ба 6 тақсим кардан 1 даҳӣ бақия монд. Аз паси 1 даҳӣ 2 воҳидро навишта, 12-ро ба 6 тақсим кардем, 2 ҳосил шуд. **112** – ҳосили тақсим.

6	7	2	6		
6			1	1	2
			7		
			6		
			1	2	
			1	2	
			0		

1. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонида, иҷро кунед:

$$256 : 2 \quad 524 : 4 \quad 369 : 3 \quad 935 : 5$$

2. Шифохӣ.

$$\begin{array}{lll} 12 \cdot 6 - 8 \cdot 9 & 5 \cdot 8 + 8 \cdot 5 & 35 \cdot 0 + 265 \\ 64 : 8 + 9 \cdot 9 & 20 \cdot 4 - 4 \cdot 20 & 42 : 6 - 49 : 7 \end{array}$$

3. 1) Дарозии дастархон 12 дм, бараш 8 дм аст. Периметри ин дастархонро ҳисоб кунед.

2) Тарафҳои дастрӯймоли худро ҳисоб кунед. Периметраш чӣ қадар мешавад? Чӣ тавр ҳисоб кардед?

3) Барои ёфтани периметри росткунҷа чӣ бояд кард? Барои ёфтани периметри квадрат-чӣ?

4. $172 - x = 69$ $122 - x = 2$ $x \cdot 3 = 153$

САНЧИШИ ЗАРБИ ХАТТӢ

1. 1) Як китоб 345 г вазн дорад. Вазни 2-то чунин китоб чанд грамм мешавад?

2) 2-то дафтари 12-варақа 60 г вазн дорад. Вазни 25-то чунин дафтарро ҳисоб кунед.

3) Китоб 345 г, дафтари 12-варақа 30 г вазн дорад. Китоб аз дафтар чанд грамм вазнинтар аст? Дафтар аз китоб чанд грамм сабуктар аст? Чаро ҳалли ин масъала бо амали тарҳ иҷро шуд?

2. Хаттӣ ҳисоб кунед ва санчед:

$$325 \cdot 3 \quad 287 \cdot 2 \quad 149 \cdot 5 \quad 437 \cdot 2 \quad 333 \cdot 3 \quad 111 \cdot 9$$

Намуна:

$$\begin{array}{r} 975 \overline{) 3} \\ \underline{2} \\ 07 \\ \underline{6} \\ 15 \\ \underline{15} \\ 0 \end{array}$$

Санҷиш:

$$\begin{array}{r} 325 \\ \times 3 \\ \hline 975 \end{array}$$

Зарби хаттӣ бо як роҳ санчида шуд. Роҳи дуҷуми санҷиши зарби хаттӣ дар синфи чорум омӯхта мешавад.

3. Рақамҳои 1, 2, 3-ро истифода бурда, чор адади серақама нависед ва онҳоро хонед.
4. Аз рӯи ифодаҳои $28 \cdot 2$, $28 : 2$ масъала тартиб диҳед.

САНҶИШИ ТАҚСИМИ ХАТТӢ

Шифоҳӣ. Амали тақсимро бо кадом амал санчида будем? Ба хотир меорем.

$$36 : 9 = 4 \quad \text{Санҷиш: } 9 \cdot 4 = 36 \quad 36 : 4 = 9$$

Дурустии ин мисолро бо ду роҳ санҷидем: 1) ҳосили тақсим (4)-ро бо тақсимкунанда (9) зарб кардем, тақсимшаванда (36) ҳосил шуд; 2) тақсимшаванда (36)-ро ба ҳосили тақсим (4) тақсим кардем, тақсимкунанда (9) ҳосил шуд.

	4	9	6	2	
	4		2	4	8
		9			
		8			
		1	6		
		1	6		
		0			

Тақсими хаттиро низ бо ду роҳ 4 (бо амали зарб ва тақсим) санчида метавонем. Як роҳи санчиши тақсими хаттӣ (бо амали зарб санчидани амали тақсим).

Санчиш:
$$\begin{array}{r} 248 \\ \times 2 \\ \hline 496 \end{array}$$

Барои санчиш ҳосили тақсим (248)-ро бо тақсимкунанда (2) зарб кардем, тақсимшаванда (496) ҳосил шуд. Роҳи дуюми санчиш дар синфи чорум иҷро мешавад.

1. Тақсимро иҷро намоед ва дурустии онро бо амали зарб санҷед:

$$681 : 3 \quad 724 : 4 \quad 555 \cdot 5 \quad 748 : 2 \quad 999 : 9 \quad 165 : 3$$

2. Чуфти мисолҳоро муқоиса намоед, онҳо чӣ монандӣ ва чӣ фарқ доранд?

$$140 - 5 \cdot 8 \quad 240 : 3 + 60 \quad (170 + 30) \cdot 3 \quad 12 \cdot 3 : 6$$

$$140 + 5 \cdot 8 \quad 240 : 3 - 60 \quad (200 - 30) \cdot 3 \quad 12 \cdot 4 : 6$$

3. $700 - (39 + 41)$ $400 + (128 - 28)$ $400 + 7 \cdot 3$
 $800 - (82 + 18)$ $500 + (92 + 8)$ $348 - 6 \cdot 8$

4. Порчаҳоро чен кунед. Порчаи дуум аз порчаи якум чанд маротиба кӯтоҳтар аст? Порчаи якум аз порчаи дуум чанд маротиба дарозтар аст?

15 см

5 см

МИСОЛҲОИ НАМУДИ 364 : 4, 627 : 3

3644	4644	6273
36 91	4 116	6 209
4	6	27
4	4	27
0	24	0
	24	
	0	

- 1) Ин мисолҳо аз якдигар бо чӣ фарқ мекунанд?
- 2) Дар мисоли якум чаро 36-ро якбора ба 4 тақсим кардем? Дар мисоли дуум чаро 4-ро ба 4 тақсим кардем? Дар мисоли сеюм чаро дар ҳосили тақсим, дар мобайн, «0» навиштем?
2. Мисолҳоро фаҳмонида, ҳал кунед:

$$123 : 3 \qquad 819 : 9 \qquad 168 : 4 \qquad 255 : 5$$

3. Мисолҳоро хаттӣ ҳал кунед ва бо амали зарб санҷед:

$$168 : 4 \qquad 287 : 7 \qquad 328 : 4 \qquad 466 : 2$$

4. Коргар дар 3 рӯз 675 кг картошка чамъ кард. Коргар дар ду рӯз чӣ қадар картошка чамъ кард?
Навишти кӯтоҳи масъала:

$$3 \text{ рӯз} - 675 \text{ кг}$$

$$2 \text{ рӯз} - ? \text{ кг}$$

$$1) \quad \begin{array}{r} \underline{675} \overline{) 3} \\ \underline{6} \\ 07 \\ \underline{ 6} \\ 15 \\ \underline{ 15} \\ 0 \end{array}$$

$$2) \quad \begin{array}{r} 225 \\ \times 2 \\ \hline 450 \end{array}$$

Ҷавоб: Дар ду рӯз 450 кг.

- 2) Монанди ин масъалае тартиб диҳед, ки бо ду амал ҳал шавад.
5. Бинои 9-қабата 162 хона дорад. 5-то чунин бино чанд хона дорад?
6. Ифода навишта, ҳисоб кунед:
- 1) Ҳосили ҷамъи ададҳои 220 ва 20-ро 6 маротиба кам кунед.
- 2) Ҳосили тақсими ададҳои 120 ва 4-ро 5 маротиба зиёд кунед.
7. Хатти ҳисоб намоед:

$$272 : 2 \cdot 3 \quad 89 \cdot 5 : 5 \quad (249 + 64) \cdot 3 \quad 460 : 4$$

$$369 : 3 \cdot 5 \quad 74 \cdot 3 : 3 \quad (821 - 485) : 6 \quad 270 : 9$$

МУСТАҲКАМКУНИ ВА ТАҚРОРИ МАВЗЌЪҲОИ ОМУҲТАШУДА

1. Ададхоро хонед: 12, 70, 99, 100, 102, 300, 580, 999, 1000.
2. Шифоҳӣ. 1) Пас аз адади 100 кадом адад меояд? Пас аз адади 900-чӣ?
- 2) Пешоянди адади 100-ро номбар кунед. Пешоянди адади 1000-ро номбар кунед.
- 3) Адади хурдтарини якракама, дуракама, серакама, чорракамаро нависед.
- 4) Дар байни ададҳои 599 ва 601, 798 ва 800 кадом адад бояд бошад?
3. 1) Зери воҳидҳо як хатча, дар зери даҳиҳо ду хатча ва дар зери садҳо хати мавҷнок кашед: 425, 569, 700, 899.
- 2) Ададхоро бо суммашон иваз намоед:
693, 462, 699, 568.
Намуна: $893 = 800 + 90 + 3$.

4. Шифохӣ.

1) Ададҳои 4, 12, 14, 63, 20, 120 ба кадом ададҳо бе бақия тақсим мешаванд?

2) Кадоме аз ин ададҳо ба 3 бе бақия тақсим мешаванд: 14, 17, 24, 42, 60, 61, 84?

5. 1) Бо рақамҳо нависед: ҳафтаду панҷ, ҳафтсаду панҷ, шашсаду як, нӯхсаду навад, нӯхсаду наваду нӯх.

2) 9 садю 1 даҳӣ, 4 садю 6 даҳию 7 воҳид, 1 садю 9 даҳию 9 воҳид, 10 садӣ.

6. Ададҳои 289, 571, 670, 894 чанд садӣ, чанд даҳӣ, чанд воҳид доранд?

7. Номи ададҳоро гуфта, муодилаҳоро ҳал кунед:

$$x + 70 = 72 \quad 54 - x = 30 \quad x : 2 = 16 \quad x \cdot 7 = 49$$

1) Ҷамъшавандаи номаълумро чӣ тавр ёфтед?

2) Тарҳкунандаи номаълумро чӣ тавр ёфтед?

3) Тақсимшавандаи номаълумро чӣ тавр ёфтед?

4) Ҳамзарби номаълумро чӣ тавр ёфтед?

8. Баробарӣ ва нобаробарихоро нишон диҳед ва ҳонед:

$$60 = 59 + 1 \quad 700 + 9 = 709 \quad 80 : 4 < 80 \cdot 4$$
$$80 + 1 > 80 - 1 \quad 700 + 10 > 700 \quad 90 \cdot 3 = 3 \cdot 90$$

9. Ду ҷура 1 кг себ хариданд, ки аз 5 дона себ иборат буд. Онҳо себҳоро баробар тақсим кардани шуданд, лекин илоҷашро намеёфтанд. Ба яке 2 дона, ба дигаре 3 дона мерасид. Ҳамсифашон онро бо осонӣ ҳал кард. Себҳоро чӣ тавр тақсим карданд?

10. Ченакҳои дарозиро нависед.

11. 1) Бо сантиметр ифода кунед:

$$2 \text{ м} = \dots$$

$$4 \text{ м } 1 \text{ см} = \dots$$

$$2 \text{ м } 15 \text{ см} = \dots$$

$$7 \text{ м } 54 \text{ см} = \dots$$

2) Бо детсиметр ифода намоед:

$6 \text{ м} = \dots$

$8 \text{ м} = \dots$

$6 \text{ м } 20 \text{ см} = \dots$

$8 \text{ м } 80 \text{ см} = \dots$

ҶАМЪ ВА ТАРҲ

1. Дар ифодаҳо тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед:

$54 + 5$

$5 + 54$

$69 + 8$

$450 + 200$

$45 + 20$

$63 - 3$

$630 - 30$

$630 - 300$

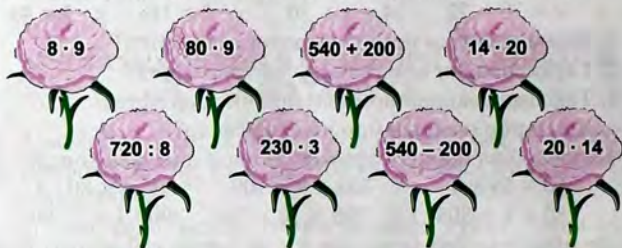
$80 \cdot 2$

$80 : 2$

$420 : 7$

$240 \cdot 2$

2. Кӣ бисёртар гул мечинад ва зудтар ҳисоб мекунад?

3. Аз коғаз ду доирача (калон ва хурд) буред ва аз онҳо рақами 8-ро созед.

4. $70 \cdot 4 - 80$

$50.6 - 50 \cdot 2$

$120 : 20 + 180 : 30$

$160 : 4 + 100$

$30 \cdot 7 + 30 \cdot 3$

$240 : 8 - 30 \cdot 1$

5. 1) Санчиши ҷамъро мушоҳида кунед ва мисолро ҳал карда, бо ду роҳ санҷед:

$$\begin{array}{r} 179 \\ + 232 \\ \hline 411 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 411 \\ - 179 \\ \hline 232 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 411 \\ - 232 \\ \hline 179 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 574 \\ + 348 \\ \hline \end{array}$$

2) Санчиши тархро мушохида кунед ва мисолро хал карда, бо ду рох санчед:

$$\begin{array}{r} 542 \\ - 394 \\ \hline 148 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 148 \\ + 394 \\ \hline 542 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 542 \\ - 148 \\ \hline 394 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 695 \\ + 278 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 872 \\ - 439 \\ \hline \end{array}$$

6. Таркиби ададҳои якрақам ва дурақамаро ба хотир оред:

1) Кадом ду ададро ҳам кунем 5 (6, 7, 8, 9) ҳосил мешавад?

2) Адади 11-ро аз кадом ду адад ҳосил кардан мумкин аст? Адади 12-ро-чӣ? 14-ро-чӣ? 15-ро-чӣ?

7. Ифодаҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед:

$$39 + 25$$

$$54 - 29$$

$$438 + 243$$

$$872 - 508$$

8. Тезгӯяк: Зарби шашу шаш шавад сию шаш.

9. Ҷавоби чистонро ёбед:

Сад хонаву сад тоқча,

Сад ҳуҷраву равоқча.

10. Шифоҳӣ. Ҳосили зарби се адади якрақам ба суммаи онҳо баробар аст. Ин ададҳоро ёбед ва ҳисоб кунед.

ЗАРБ ВА ТАҚСИМ

1. Зарби 2-ро гӯед. Тақсими 2-ро гӯед.

2. Кӣ зудтар? Ҷавобашро нависед:

$$2 \cdot 3$$

$$6 \cdot 3$$

$$6 : 3$$

$$18 : 3$$

$$3 \cdot 3$$

$$7 \cdot 3$$

$$9 : 3$$

$$21 : 3$$

$$4 \cdot 3$$

$$8 \cdot 3$$

$$12 : 3$$

$$24 : 3$$

$$5 \cdot 3$$

$$9 \cdot 3$$

$$15 : 3$$

$$27 : 3$$

3. Ададҳои 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9-ро 4 маротиба зиёд кунед ва натиҷаашро 2 маротиба кам кунед. Намунаи навишт:

2	3	4	5	6	7	8	9
8	12
4	6

4. Шифохӣ.

1) Кадом ададҳоро ба 2 зарб кунем, 26, 42, 48, 52, 60 ҳосил мешавад? Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед.

2) Кадом ададҳои дуракамаро ба 3 тақсим кунем, 24, 36, 40, 42, 54, 68 ҳосил мешавад? Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед.

3) Ададҳои 12, 16, 18, 20, 22, 24 ба кадом ададҳо тақсим мешаванд?

4) Номи ададҳоро гӯед ва ҳисоб кунед:

$28 : 2$ $32 \cdot 3$ $56 : 8$ $19 \cdot 3$

5. 1) Ҷадвали зарби 3 ва тақсим ба 3-ро гӯед.

2) Ҷадвали зарби 5 ва тақсим ба 5-ро гӯед.

6. Кӣ зудтар? Ҷавобашро нависед:

$4 \cdot 1$ $4 \cdot 6$ $4 : 4$ $24 : 4$

$4 \cdot 2$ $4 \cdot 7$ $8 : 4$ $28 : 4$

$4 \cdot 3$ $4 \cdot 8$ $12 : 4$ $32 : 4$

$4 \cdot 4$ $4 \cdot 9$ $16 : 4$ $36 : 4$

$4 \cdot 5$ $4 \cdot 10$ $20 : 4$ $40 : 4$

7. Дар расм 3 нафар варзишгарро мебинед: конкитоз, шиновар ва даванда. Аз расм муайян кунед, ки вақт ва масофа ба кадоми онҳо тааллуқ дорад?

8. 1) Ададҳои якрақама ва дурақамаеро номбар кунед, ки ба адади 3 тақсим шаванд.
 2) Ба тақсими бақиядор мисол оред.
 3) Тақсимкунанда 6, ҳосили тақсим 9, бақия 2 аст. Тақсимшавандаро ёбед.
 4) Амали зарб чӣ тавр санчида мешавад?

Амали тақсим-чӣ?

9. Дар ифодаҳои зерин тарзи ҳисоббарориро баён кунед:

$$\begin{array}{cccc} 15 \cdot 3 & 32 \cdot 2 & 40 \cdot 2 & 250 \cdot 3 \\ 36 : 3 & 72 : 6 & 120 : 4 & 200 : 5 \end{array}$$

ТАРТИБИ ИЧРОИ АМАЛҲО

1. Шифохӣ. Дар ифодаҳои зерин тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода, онҳоро ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{lll} 1) 50 + 40 - 20 & 180 - 60 + 80 & 540 - 40 - 100 + 150 \\ 2) 64 - 12 \cdot 2 + 40 & 80 + 81 : 9 - 29 & 8 \cdot 6 + 7 \cdot 6 - 50 \\ 3) 120 \cdot 2 : 4 & 280 : 7 \cdot 2 & 50 \cdot 6 : 5 \\ 4) 66 : 6 \cdot 5 + 40 & 31 : 3 - 7 \cdot 9 & 68 : 2 \cdot 34 \cdot 0 \\ 5) 52 \cdot 1 + 40 \cdot 1 & 84 + 0 - 84 & 0 \cdot 72 - 8 \cdot 9 \end{array}$$

2. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонда, ҳал кунед:

$$\begin{array}{lll} 8 + 8 & 28 + 5 & 52 - 20 \\ 18 + 8 & 33 - 28 & 72 + 20 \\ 70 - 8 & 230 + 300 & 530 - 300 \end{array}$$

3. $42 - (120 - 80) : 2$ $7 \cdot (54 - 34) + 60 + 8$
 $100 + (57 - 7) \cdot 3$ $(120 + 80) \cdot 3 - 150$

4. Ба саволҳо ҷавоб диҳед:

Амалҳои дараҷаи якум ва дуҷумро номбар кунед. Агар ифодаи беқавс аз амалҳои дараҷаи якум (ҷамъу тарҳ)

иборат бошад, амалҳо бо кадом тартиб иҷро мешаванд?
Мисол оред. Агар ифодаи беқавс аз амалҳои дараҷаи дуум (зарбу тақсим) иборат бошад-чӣ? Мисол оред. Агар ифодаи беқавс аз амалҳои дараҷаи якум ва дуум иборат бошад-чӣ?

Дар ифодаи қавсдор амалҳо бо кадом тартиб иҷро карда мешаванд?

Агар тақсимшаванда ва тақсимкунанда бо сифр тамом шавад, онгоҳ тақсим чӣ тавр иҷро карда мешавад?

Ифодаҳои $80 : 10$, $800 : 10$ чӣ хел ҳисоб карда мешаванд?

Ифодаҳои $50 \cdot 3$, $150 : 3$ чӣ хел ҳисоб карда мешаванд?

Ҳосили тақсим кадом вақт ба тақсимшаванда баробар мешавад? Мисол оред. Ҳосили зарб кадом вақт ба яке аз ҳамзарбҳо баробар мешавад. Мисол оред.

Ҳосили тақсим кадом вақт ба 1 баробар мешавад? Мисол оред.

1. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед ва дурустии онҳоро бо ду тарз санҷед:

$$407 + 385 \quad 590 - 238 \quad 901 + 79 \quad 835 - 210$$

2. Мисолҳоро тағ ба тағ навишта, ҳисоб кунед ва дурустии онҳоро санҷед:

$$283 \cdot 3 \quad 327 \cdot 2 \quad 14 \cdot 5 \quad 98 \cdot 9$$

$$363 : 3 \quad 427 : 7 \quad 549 : 9 \quad 756 : 8$$

3. Қади Чамшед 1 м 54 см аст. Ин ададро бо сантиметрҳои ифода кунед.

4. Дарозии китоб 22 см, бараш 17 см аст. Ин ададҳоро бо десиметр ва сантиметр ифода кунед.

5. Ба адади номдори сода ва таркибӣ мисол оред.

МАСЪАЛАҲО

1. 1) Суръати асп дар 1 соат 13 км аст. Асп дар 5 соат чӣ кадар масофаро тай карда метавонад?
2) Асп дар 5 соат 65 км масофаро тай намуд. Асп дар 1 соат чанд километр масофаро тай кардааст? Ҳалли ин ду масъаларо муқоиса кунед. Монандӣ ва фарқи онҳоро гӯед. Оё масъалаи дуюмро нисбат ба масъалаи якум масъалаи баръакс гуфта метавонем?
2. Поезди барқӣ дар 3 соат 360 км масофаро тай кард. Поезди барқӣ дар 1 соат чанд километр масофаро тай кардааст?
3. 1) Вазни 1 литр равғани офтобпараст ба 925 г баробар аст. Панҷяки 925 грами равғанро ёбед. Чӣ тавр ҳисоб кардед?
2) Вазни 1 литр бензин 690 г аст. Сеяки 690 грами бензинро ёбед. Чӣ тавр ҳисоб кардед?
3) Мошини сабукрави «Жигули» дар 100 км масофа 10 л бензин сарф мекунад. Ин мошин дар 300 км масофа чанд литр бензин сарф мекунад?
4) Мошини боркаш дар 100 км масофа 45 л, мошини сабукрави «Москвич» дар 100 км масофа 9 л бензин сарф мекунад. Мошини боркаш нисбат ба мошини сабукрав чанд маротиба зиёдтар бензин сарф менамояд?
5) Суръати автомобил дар 1 соат 17 м аст. Суръати автомобил дар 1 дақиқа чанд метр аст?
4. 1) Рӯзҳои ид ва истироҳатро аз рӯи тақвим барои як сол ҳисоб кунед.
2) Гулзира нимсола аст. Агар 1 сол 366 рӯз бошад, Гулзира чанд рӯз шудааст?

5. 1) Талабаи синфи сеюм дар охири соли хониш бояд дар як дақиқа то 60 – 65 калима хонда тавонад. Ин талаба дар 5 дақиқа чанд калима хонда метавонад?
- 2) Талабаи синфи дуюм дар охири соли хониш то 40 калима ва зиёдтар, талабаи синфи чорум то 80 калима ва зиёдтар мехонад. Талабаи синфи чорум нисбат ба талабаи синфи дуюм чанд маротиба зиёдтар калима хонда метавонад?
6. Зафар тирамоҳ тухми гулхоро чамъ карда, онхоро дар тарозуи хонагӣ бар кашид: 5 г тухми райҳон, 12 г тухми гули садбарги сурх, 15 г тухми садбарги сафед ва ҳамон қадар тухми гули тоҷихурӯс. Зафар ҳамагӣ чанд грамм тухми гул чамъ кард?
7. Дар ошхона ду навъ орд буд. Вакте ки аз халтаи орди навъи олий 17 кг, аз халтаи орди навъи якум 37 кг орд сарф карданд, дар ҳар як халта 33 килограммӣ орд боқӣ монд. Дар ду халта чанд килограмм орд буд?
8. Шифоҳӣ. Падар ба ду фарзандаш ба микдори баробар асбоби хониш харид: 20-тоғӣ дафтар, 2-тоғӣ ручка, 3-тоғӣ китоб, 1-тоғӣ хаткашак ва 1 қуттигӣ қалами ранга, 1-тоғӣ дафтари расм. Ҷ барои соли хониши нав ба ду фарзандаш ҳамагӣ чандто маводи хониш харидааст?
9. 1) Дар мактаб 420 нафар талаба таҳсил мекунад. Дар охири соли хониш сеяки онҳо аз математика баҳои чору панҷ гирифтанд. Чанд нафар талаба соли хонишро аз математика бо баҳои хубу аъло хатм карданд?
- 2) Чанд нафар талабаи синфи шумо соли хонишро аз математика бо баҳои хубу аъло хатм мекунанд?
10. 1) Дарозии тарафи квадрат 12 см аст. Периметри ин квадратро ҳисоб кунед.

2) Агар тарафи квадратро 2 маротиба зиёд кунем, периметраш чанд сантиметр мешавад?

3) Агар тарафи квадратро 2 маротиба кам кунем-чӣ?

11. 20 см; 50 см кадом ҳиссаи метрро ташкил мекунад?

12. Ҳаштяки ададҳои 160, 200, 400-ро ёбед.

МУНДАРИҶА

Чамъ ва тарҳ дар доираи 100	3
Зарб ва тақсим	6
Санчиши зарб ва тақсим	8
Баробарӣ ва нобаробарӣ	14
Зарб ва тақсим ба як	15
Аладҳои номдор	18
Тартиби иҷроӣ амалҳо дар ифодаҳои беқавс	21
Тартиби иҷроӣ амалҳо дар ифодаҳои қавсдор	22
Ифодаҳои ҳарфӣ	27
Масъалаҳои баръакс	30
Кунҷи рост	33
Ҳисса. Ёфтани ҳиссаи адад	35
Ёфтани адад аз рӯи ҳисса	37
Бисёркунҷа	39
Росткунҷа	47
Квадрат	49
Ҳосияти росткунҷа ва квадрат	50
Периметри бисёркунҷа	51
Периметри росткунҷа	53
Периметри квадрат	54
Периметри секунҷа	55
Зарб ва тақсими берун аз қадвал	56
Тақсими адади яклухт ба адади яклухт	59
Тақсими бақиядор	61
Зарби адади дурақама ба адади якрақама	64
Тақсими адади дурақама ба адади якрақама	66
Тақсими ҳаттӣ	67
Ченакҳои вақт. Сол, моҳ, ҳафта	69
Соат. Дақиқа	71
Шабонарӯз	73
Мисолҳои намуди $72 : 4$	74
Тақсими адади дурақама ба адади дурақама	77

Ададҳо дар доираи 1000. Нумератсия	81
Километр	87
Муодила. Ёфтани чамъшавандаи номаълум	90
Ёфтани тархшавандаи номаълум	92
Ёфтани тархжунандаи номаълум	93
Ёфтани ҳамзарби номаълум	94
Ёфтани тақсимшавандаи номаълум	96
Ёфтани тақсимкунандаи номаълум	97
Амалҳои арифметикӣ дар доираи 1000	98
Зарб ва тақсими ададҳои бо сифр тамомшаванда ба адади якракама	99
Мисолҳои намууди $90 + 50, 130 - 50$	101
Мисолҳои намууди $240 \cdot 2, 640 : 2$	102
Мисолҳои намууди $340 + 20, 340 - 200$	104
Килограмм. Грамм	105
Усулҳои ҳисоббарории ҳаттӣ дар доираи 1000.	
Чамъи ададҳои серакама	110
Тарҳи ададҳои серакама. Ифодаҳои намууди $678 - 434$	113
Ифодаҳои намууди $523 - 342$	114
Ифодаҳои намууди $534 - 498$	115
Зарби ҳаттӣ. Зарби адади дуракама ба адади якракама	119
Зарби адади серакама ба адади якракама	120
Мисолҳои намууди $224 \cdot 3, 463 \cdot 2$	121
Тақсими ҳаттӣ. Тақсими адади дуракама ба адади якракама	124
Тақсими адади серакама ба адади якракама	125
Мисолҳои намууди $568 : 2, 672 : 6$	127
Санчиши зарби ҳаттӣ	128
Санчиши тақсими ҳаттӣ	129
Мисолҳои намууди $364 : 4, 627 : 3$	131
Мустаҳкамкунӣ ва тақрори мавзӯҳои омӯхташуда	132
Чамъ ва тарх	134
Зарб ва тақсим	135
Тартиби иҷрои амалҳо	137
Масъалаҳо	139

Ҳамидова Аҳсанабону

МАТЕМАТИКА

Китоби дарсӣ барои синфи 3

Гурӯҳи нашрӣ:

Мухаррир	К. Музаффаров
Мусаххех	З. Қосимова
Дизайн ва ороиш	М. Муродов
Мухаррири техникӣ	Д. Курбонов
Чопи компютерӣ	М. Боева

© Ҳазинаи хайрияи “Сарпараст”, 2005
Литсензия № 049

© ЗАО “Издательство “Учебная литература”, 2005

Ба чопаш 20.06.05 имзо шуд.
Андозаи қоғаз 70x90 1/16. Қоғози офсетӣ.
Гарнитурани Times New Roman Tj. Чопи офсетӣ.
Ҳаҷм 9 ҷузъи чопии асли.
Адади нашр 130 000 (II – 110 000)

Заказ 14973.

ОАО «Саратовский полиграфический комбинат»
410004, Саратов, ул. Чернышевского, 59

НИШОНИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

ПАРЧАМИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

**СУРУДИ МИЛЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

Шеъри Гулназар Келдӣ

Оҳанги Сулаймон Юдаков

Диёри арҷманди мо,
Ба бахти мо сари азизи ту баланд бод,
Саодати ту, давлати ту бегазанд бод.
Зи дурии замонаҳо расидаем,
Ба зери парчами ту саф кашидаем,
кашидаем,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Барои нангу номи мо
Ту аз умеди рафтагони мо нишонай,
Ту баҳри ворисон ҷаҳони ҷовидонай,
Хазон намерасад ба навабҳори ту,
Ки мазраи вафо бувад канори ту,
канори ту,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Ту модари ягонаӣ,
Бақои ту бувад бақои хонадони мо,
Мароми ту бувад мароми ҷисму ҷони мо,
Зи ту саодати абад насиби мост,
Ту ҳастиву ҳама ҷаҳон ҳабиби мост,
ҳабиби мост,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

САНТИМЕТР - МЕТР - КИЛОМЕТР

КИЛОГРАММ

ТОННА

ГРАММ

